

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ Σ. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗΣ

- ENZIO VOLTURE Έλεγχο στην Ελλάδα (μετά-
φραση Στ. Ξεφλούδα)
- R. M. RILKE Οι σημειώσεις του Μάλτε Λά-
ουριτς Μπρίγκε (μετφρ. Στ. Δήμου)
- EY. TZIATZIOY 'Η «Ὠδή εἰς τὴν Ἐλευθερίαν»
τοῦ Γ. Λασσάνη
- ΟΜΙΛΙΑ . . . τῆς Ὑπουργοῦ κ. Θ. Νικολοῦδη: «Τὸ Ἐθνικὸν
Κράτος»
- Π. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗ Γιατί ὁ Παπαδιαμάντης δὲν ξ-
γινε καθηγητής

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Π. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗ: Ν. Καζαντζάκη «Ισπανία».—Κ. ΠΟ-
ΛΙΤΗ «Εροϊκά».—Γ. ΘΕΟΤΟΚΑ «Τὸ δαιμόνιο».—Βαλκανι-
κὴ λογοτεχνία, τεύχος ἀφιερωμένο στὸ Γ. Γιόφκοφ.—
ΝΤ. ΛΟΥΜΑΝΗ «Μελαγχολία».—Π. ΛΟΥΡΑΝΑ «Ζωὲς στὸ
φῶς καὶ στὸ σκοτάδι».

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΥΠΟΥ - ΧΡΟΝΙΚΑ

Διεύθυνση τοῦ Περιοδικοῦ
ὁδὸς Ἀρμοδίου, 5
Θεσσαλονίκη

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

(ΒΓΑΙΝΕΙ ΚΑΘΕ ΔΥΟ ΜΗΝΕΣ)

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ : οδός Αρμοδίου, 5
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ :

Συνδρομή έτησια δραχ. 60
» εξωτερικού » 120

Ταχτικοί συνεργάτες: Γ. Θ. Βαφόπουλος, Τ. Βαφβασιώτης,
Αλκ. Γιαννόπουλος, Γ. Δέλιος, Δ. Δήμιος, Στ. Σεφλούδας, Ν. Γ.
Πεντζίκης, Π. Σπανθωνίδης, Εύ. Τζιάτζιος.

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

Γ. Βαλέτα «Τὰ νέα Λεσβιακά Γράμματα» ΙΑ', Ίωσήφ Μαύρος. Μυτιλήνη, 1938. Γ. Βαλέτα «Φιλολογικά στον Καρκαβίτσα». Πάτρα, 1937. Γ. Βαλέτα «Τὰ Ἄνθη εὐλαθείας» καὶ ἡ θρησκευτικὴ σχολὴ τῆς Βενετίας. Μυτιλήνη, 1938. Γ. Καλαματιανού, «Γιάννης Περγαλιτῆς». Ἀθήνα, 1938. Λ. Κολβάτσου «Καινούριοι Δρόμοι» (ποιήματα). Γιάννενα, 1939. Ἄνθου Φιλιτῆ «Σύννεφα» (ποιήματα). Ἀθήνα, 1937. Α. Χαλᾶ «Βυζαντινὸς Πολιτισμὸς». Ἀθήνα, 1938. Ἄγγ. Κασιγόνη «Τύποι καὶ οὐσία». Ἀλεξάνδρεια (ἐκδ. «Ἐρευνας») 1938. Ὁρ. Καλιτοῦ «Τραγούδια τῆς ψυχῆς μου». Ἀθήνα, 1938. Marie-Louise Asserin La poésie du territoire dans la chanson populaire grecque. Athènes, 1939. Γιοσέφ Ἐλιγιά. Ποιήματα (ἐκδ. Μπενέ-Μπεριθ) Θεσσαλονίκη, 1938. Ἄλ. Τροπαϊάττ «Ἡρώες». Ἀθήνα, 1938. Γ. Σ. Δούρα «Ἄεκα τραγούδια τῆς ἐλπίδας». Ἀθήνα, 1938. Ἐμμ. Δανιδ «Τὰ ἑπτὰ θαύματα», (διηγήματα). Ἀθήνα, 1939. Λ. Καλαμπούση «Λυρικά δοκίμια» (ποιήματα). Ἀθήνα. Δ. Φωτιάδης «Πλάτων: «Συμπόσιον», μετάφραση, σημειώσεις. Ἀθήνα Ἡρ. Κουρμπέττ «Πλάτων, Ζ' ἐπιστολή», εἰσαγωγή, μετάφραση. Ἀθήνα.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

«Πνευματικὴ Ζωὴ» (Φεβρουάριος) Ἀθήνα. «Μῆνες» (Φεβρουάριος) Θεσσαλονίκη. «Μοναστηριακά Χρονικά» (Δεκέμβριος) Θεσσαλονίκη. «Ἑλληνικὴ Ἐπιθεώρηση» (Ιανουάριος) Ἀθήνα. «Ἀρχαία» (Δεκέμβριος) Πάτρας. «Ἀρῆρος» (Ιανουάριος) Νεάπολις Ἐφέτης. «Παιδαγωγικὴ» (Ιανουάριος) Ἀθήνα. «Ἑλληνικὴ» (Φεβρουάριος) Ἀθήνα. «Προπέλας» (ἀριθ. 5—7) Ἀθήνα. «Σύρος» (Σεπτ.—Ὀκτωβριος) Ἐρμούπολις. «Πάρος» (Ιανουάριος) Πάρος. «Ἠὼς» (Ἐπιθεώρηση Τουριστικὴ Ἀεροπορικὴ), Ὑπαιθρου (Ιανουάριος) Ἀθήνα. «Ἐκπαιδευτικὰ Χρονικά» (Ιανουάριος) Ἀθήνα. *Hel-lénisme Contemporain* (Δεκέμβριος) Ἀθήνα. «Κρητικὸς Σελίδες» (ἀρ. 7) Ἡράκλειο Κρήτης.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

«Νέοι Καιροὶ» (Πειραιεύς). «Ἐρευνα» (Αἴγιον). «Φωνὴ τοῦ Αἴγιου» (Αἴγιον). «Ἐπτάνησος» (Κέρκυρα). «Ἀνόρθωσις» (Ἡράκλειον). «Νέος Κόσμος» (Σύρος). «Ἐφημερίδες τῶν Λεσβίων (Μυτιλήνη).

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ 1

ENZIO VOLTURE

Ἐλεγείο στὴν Ἑλλάδα

Ἄρκετὰ καλὸς, ποὺ νὰ μᾶς θυμίζει σχεδὸν ἕναν Ἰταλικό, εἶναι ὁ δρόμος ποὺ φέρνει ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη στὸ κέντρο τῆς Χαλκιδικῆς προτοῦ νὰ χωρίσει πρὸς τὶς τρεῖς μικρὲς χερσονήσους, Ἐβρομῆντα σχεδὸν χιλιόμετρα καὶ τὸ μάτι κυττάζει ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ τὴν ἀπελπισία τῶν καλαμιῶνων καὶ τῶν ἔρεικιων, κάποιες φτωχὲς φυτεῖες βαμβακιοῦ, κάποιες βαλανιδιὲς κατὰ μῆκος τῶν γυμνῶν ὑψωμάτων ποὺ μᾶς συνοδεύουν ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ μέρος ἀκίνητες μέσα στὸν ἥλιο.

Μαγεία αὐτῆς τῆς δίχως ἀνακούφιση γῆς. Εἶναι μερικοὶ ποὺ ἀγαποῦν τὴν καλοχτενισμένη ἔξοχὴ μὲ τὶς μακρὲς σειρὲς τῶν φυτῶν, μὲ τὰ μικρὰ σὺλάκια ἀσημένια ἀνάμεσα στὴν πρασινάδα, χαρὰ τῶν ματιῶν καὶ τῆς καρδιάς, ἀνάπαυση τῆς δράσης, ὑπόσχεση πλοῦσιας συγκομιδῆς. Μεγαλόπρεπος εἶναι ὁ κάμπος τῆς Λομβαρδίας ὅπου κάθε βῶλος ἔχει μὴ δική του αἰτία ζωῆς, μὰ αὐτὴ ἡ γῆ εἶναι ἠλιόφωτη.

Τρέφει μὲ τὸ χρῶμα τῆς. ὦ! κίτρινο τῶν ξερῶν χορταριῶν, κίτρινο φτωχὸ καὶ πλούσιο ποῦ σὲ κάνει νὰ σκέπτεσαι σὲ μιὰ ἔκταση χρυσαφέ-

νια! Κι' ἀνάμεσα σ' αὐτὸ ὁ βοσκὸς μὲ τὸ ἀργὸ κοπάδι του, μὲ τὴ μακρὰ γκλίτσα του, τὴ μακρὰ γενειάδα του ὅπως στὴν ἀρχαιότητα, ὅταν ἴσως ἦταν ἕνας βασιλιάς καὶ τοῦ ἀπόμειναν ἀκόμα ἡ βασιλικὴ του νωχέλεια. Νάτος, στὴν πόζα ποὺ παίρνει αἰῶνες, ἀκίνητος σὰ Θεὸς ἀνάμεσα σὸ κοπάδι του. Τί συλλογιέται; Ἴσως θὰ εἶναι ἕνας φιλόσοφος ἢ ἕνας ποιητῆς ἴσως τοῦ περνᾶν στὴ σκέψη τὰ γλυκὰ καλέσματα τοῦ Θεοκρίτου ἢ τὰ φαντάσματα τῶν Ἀγαμεμνονιδῶν.

Ἐδῶ ὁ χρόνος σταμάτησε, ὅπως ὁ οὐρανὸς αἰῶνα γαλάζιος, καὶ δὲ μπορεῖ, μιὰ ποῦ αὐτὴ ἡ γῆ ἔμεινε ἴδια μὲ τὸ χωρικὸ ποὺ ὀδηγεῖ τὸ ἄροτρο ὅπως οἱ παλιοὶ πρόγονοι, νὰ μὴ πλανιέται ἀκόμα τὸ πνεῦμα τῶν ἠρωικῶν καιρῶν. Ἐκεῖνες οἱ κηλίδες τῆς κόκκινης γῆς καὶ τῶν βράχων σὲ κάνουν νὰ σκέπτεσαι, κάτω ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἥλιο, τὸ αἶμα.

Καὶ δεξιὰ ἀπὸ τὸ μέρος ποὺ ἡ πλαγιά κατεβαίνει πρὸς τὴ θάλασσα, φαίνονται σὲ μεγάλα διαστήματα οἱ «τοῦμπες» ποὺ πάνω τους μὲ κἀπνοῦς καὶ φλόγες μέρα καὶ νύχτα ἔτρεχαν οἱ ἐνδιαφέρουσες εἰδήσεις ἀπὸ

την μίαν ἄκρη τῆς χώρας στήν ἄλλη. Ἴσως ἔταν ὁ Φίλιππος σκοτώθηκε, ἴσως ἔταν ὁ νέος ἡμίθεος Μακεδῶν ὠδηγοῦσε τίς φάλαγγές του πρός τίς ὄχθες τοῦ Ἴνδοῦ.

Στόν Πολύγυρο ὁ δρόμος πεθαίνει μὰ ἡ ἄγωνία νὰ δοῦμε μᾶς κάνει νὰ σκαρφαλώσουμε στά γειτονικά ὑψώματα. Ἡ καρδιά χτυπά σά γιά μιά μαγική ἀνακάλυψη πού τήν περιμένει. Μήπως ἀπό κεῖ ψηλά θά δοῦμε τήν ἀπέραντη θάλασσα;

Νάτην μέ τίς τρεῖς μικρές χερσονήσους πού βουτοῦν μέσα της σύμβολο τῶν τριῶν φυλῶν πού ἔγραψαν τ' ἀλησμόνητα λόγια. Σύμβολο ἀκόμη τῶν τριῶν διευθύνσεων πρός τίς ὁποῖες ὥρμησε ἡ ἀνυπόμονη ἑλληνική ψυχή: Βαβυλῶν, Μέμφις, Ρώμη.

Ἀριστερά ὀρθώνεται μακρῶς τολμηρό σά μιά κορυφή τῶν δολομιτῶν ὁ Ἄθως. Ἐκεῖ ὑψώνονται τὰ μοναστήρια τῶν ἀνθρώπων πού ἀποχωρίστηκαν ἀπ τόν κόσμο καί ἔδιωξαν ἀπ τήν περιοχή τους κάθε ζωντανό πλάσμα τοῦ ἄλλου φύλου. Μελαγχολία, μελαγχολία! Μήπως νίκησαν αὐτοί τόν πυρετό τοῦ αἵματος; Δέ θά ὑπάρχουν πάνω σ' αὐτό τὸ ὄρος λουλούδια γιά νὰ ταραξοῦν τὰ γαληνεμένα πνεύματά τους;

Θά ἤθελα μιά μέρα νὰ πάω προσκυνητής ἀπό ἕνα μέρος στοῦ ἄλλο, νὰ κοιμηθῶ ἀνάμεσα στοὺς μελαγχολικούς τοίχους των, νὰ φάω στά τραπέζια τους, χωρίς χαμόγελο. Ἴσως θά γνωρίσω μιά ἥρωική πλευρά τῆς ἀνθρωπότητας ἡ ἴσως μιά μεγαλύτερη φτώχεια.

Μὰ τώρα τὸ βλέμμα ἀπομακρύνεται ἀπ τὴ μακρυνή αἰχμὴ πού κάνουν αὐτέες οἱ τρεῖς γλώσσες ὅπως βουτᾶν στ' ἄλμυρό νερό. Ὁ οὐρανὸς καμπουριάζει πάνω ἀπ τὸ γαλάζιο. Γιατί νὰ ποῦμε ὅτι ἡ Μεσόγειος εἶναι μιά θάλασσα μικρὴ γνώριμη; Ὅλα εἶναι ἀκόμα μεγάλα μὰ πού ξεπερνᾶν τοὺς ὀρίζοντες μας.

Ἡ φαντασία περπατᾶ ὅσο δέ φτάνει τὸ βλέμμα. Βλέπει ἐκεῖ μα-

κρῶ ἕνα στόλο νησιῶν λευκῶν ὄλο βράχους ἢ πρασινῶν ὄλο φυτὰ καί προεκτείνονται αὐτὰ πιὸ πέρα πρός τὴν Ἀσία, τὴν Ἀφρική, τὴν Ἰταλία διάφανα κ' ἐλαφρὰ σὰ νύμφες πού κολυμποῦν πραγματικά στις ἀμμουδιές τοῦ ὄνειρου.

Καί τ' ὄνειρο γεννήθηκε ἀπ αὐτὰ. Κάτω ἀπ τὸ φωτεινὸ οὐρανὸ στὰ στήθη πού ἀστράφτουν ἀπ τὸ γαλάζιο φῶς γεννήθηκαν τὰ φαντάσματα τῶν ἡρώων μέ τὸ δόρυ πού ρίχνει μακρὰ τὴ σκιά, τῶν θαλασσοπόρων μέ τὰ μάτια τους βυθισμένα στ' ἀπώτατα μάρκη, τῶν θεαινῶν πού ἀναδύονται ἀπ τὰ κύματα στάζοντας φωτεινές σταλαγματιές.

Καί τὰ νερά τῶνα ριγοῦν κάτω ἀπ τὴν ἀθάνατη ἀνάμνηση, ὅπως τρεμουλιάζει ἡ καρδιά ἔταν τὴν πλημμυρίζει ἡ ἀγάπη. Μεταξωτὲς κλωστής γράφουν καμπύλες ἀπὸ ἕνα νησί στοῦ ἄλλο, ἀγγέλματα ὠραίων ἐφευρέσεων, ὄνειρα τολμηρά, τραγοῦδια πού καμιά ἐποχὴ δὲν ἔμεινε κουφή γι' αὐτὰ. Ἐρημὴ εἶναι ἡ θάλασσα, ὅμως ἀόρατα πανιά τὴ διασχίζουν. Ἀπ τὴ μακρυνὴ Κρήτη ἔρχεται τὸ μαῦρο καρὰβι τοῦ Θησέα, ξεκινᾶει ἀπ τὴν τραχειὰ Ἰθάκη τὸ μαῦρο πλοῖο τοῦ Ὀδυσσεά.

Ἐμειναν ἀκίνητοι μέσα στοῦ χρόνου οἱ ὠραῖοι μῦθοι. Μεγάλῃ ἦταν ἡ γῆ ὅταν ὁ μέγας πατέρας Ὁκεανὸς τὴν ἐσφιγγε στοῦ ἀγκάλιασμά του, μεγάλη καί μυστηριώδης. Οἱ ἡράκλειες στήλες σημείωναν ὄρια ἀξεπεράστα, στὴ μέση τοῦ δρόμου γαύγιζε ἡ Σκύλα, κατέβαινε ὁ Δίας στά συμπόσια τῶν μαῦρων Αἰθίοπων.

Καί πιὸ πέρα ἡ σκιά, νερά πού δὲν τὰ πέρασε κανεὶς, ἴσως χώρες πού δὲν ἄγγιξε κανεὶς, ἐφιαλτικά δημιουργήματα ὀνειρῶν βασιανιστικῶν.

Ἦ Ἐλλάδα κέντρο τοῦ κόσμου μέ τοὺς Θεοὺς ἐδῶ στόν Ὀλυμπο μέ τίς θεές πού περπατοῦν πάνω στὴν Ἰδη!... Ἡ φαντασία πλημμύριζε κατόικους, τοὺς βράχους καί τὰ δάση, τὰ νησιά καί τίς ἀκτές, τὸν οὐρανὸ

καί τὴ θάλασσα, ἡ ποίηση φυσοῦσε μέσα στις χάλκινες σάλπιγγες.

Καί ἡ ψυχὴ μας ἔμεινε μαζί σου, ὅπως ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου μέ τὴν πρώτη ἀγάπη του. Μικρὴ καί χωρίς μυστήρια κατάντησε αὐτὴ ἡ γῆ μας καί δέ μᾶς προσφέρει πειὰ μέρη ὅπου νὰ ὀδηγήσουμε τὸ ὄνειρό μας.

Σκαρφαλώσαμε σὲ βουνὰ ψηλότερα ἀπ τὸν Ὀλυμπο καί δέ βρήκαμε ἐκεῖ Θεοὺς, ξεπεράσαμε πολλές ἄλλες ἡράκλειες στήλες καί ἡ θάλασσα δὲν ἀπλώθηκε ἀπέραντη κάτω ἀπ τίς ἱερὸςυλες πρῶρες.

Καί κάθε μέρα μικρότερος γίνεται ὁ ἀπέραντος οὐρανός! Καί δέ διώξαμε τοὺς γίγαντες καί τὰ θηρία καί τίς νεράιδες, δὲν ὑπάρχει πειὰ ὁ Ὄριων οὔτε ἡ Κασσιόπη οὔτε ἡ Ἄρκτος οὔτε τὸ γάλα τῆς Ἥρας στοὺς μεγάλους ἀστέρητους δρόμους. Μὰ τὰ ὀνόματά σου, ὦ ἀθάνατη Ἐλλάδα εἶναι ὡς αὐτὴ τὴν ὥρα ἐκεῖ ἀπάνω! Γνωρίζουμε τὴ ζωὴ καί τὸ δρόμο αὐτῶν τῶν ἀπέραντων πλοίων τοῦ κόσμου, ξαίρουμε ἀπὸ τι εἶναι κατωμένοι. Πόσο καὶν καί πόσο βαραίνουν. Μὰ ἡ παιδικὴ μας καρδιά τὰ βλέπει ἀκόμα μέ τὰ μάτια σου, λάμπες χρυσὲς κρεμασμένες στὴν οὐράνια ὀροφή.

Ὅλα τὰ ξεσκεπῶσαμε καί ὅλα τὰ σκοτώσαμε. Ἡ σκέψη περηφανεύεται γιά τίς μεγάλες κατακτήσεις καί δὲν

ἀκούει τὸ λυγμὸ πού γιά τὴν κάθε μιά κατὰκτηση βγαίνει ἀπ τὴν ψυχὴ ἢ τὸν ἀκούει καί δὲν πονεῖ καί προχωρεῖ καθὼς ὁ ἄγριος ἀνθρωπος μπροστὰ στὴν ὀδὴν μίας ἀθωότητας πού βιάζεται. Γι' αὐτὸ δέ ξαίρουμε πειὰ νὰ δημιουργήσουμε. Ξαίρουμε ἀσύγκριτα καλύτερα νὰ χτίσουμε. νὰ καταστρέψουμε κ' ἔχουμε χάσει τὸ νόημα τῆς ζωῆς. Καί κείνο τοῦ θανάτου.

Μᾶς ξεφεύγει ἡ ἐπαφὴ μέ τὴ γῆ πού μᾶς παράγει. Χωρὶς οἶκτο τὴν κοσκινίζουμε καί τῆς κλέβουμε ὅλα ἐκεῖνα πού κρύβει μόνο καί μόνο γιά τὴν πείνα τῶν ἐντέρων μας. Μὰ δέ μᾶς τρομάζει πειὰ ἡ φωνὴ τοῦ Πάνα μέσα στὰ δάση, οὔτε ὁ Πλούτων ἀπ τὴ νυχτερινὴ κατοικία του.

Ἦ Ἐλλάδα καταντήσαμε ξένοι καί στόν ἴδιο ἑαυτὸ μας!

Καί σὺ ὅμως μέινε μέσα στοῦ πέπλο τῆς ὁμορφιάς σου! Οἱ ἀνθρωποὶ πού ποτὲ δέ θά μπορέσουν νὰ σκοτώσουν ὀλωσδιόλου τὴν καρδιά τους, πάντα σὲ σένα θά γυρίζουν. Ὡς ὅτου θά λάμπει στις ἀκτές σου τὸ ἔπος τοῦ Ὀμήρου καί ἡ νειότη τοῦ Ἀλεξάνδρου.

μετάφρ. ΣΤ. ΞΕΦΛΟΥΔΑ

Περιοδικὸ "Augustea,"

ΟΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΑΛΤΕ ΛΑΟΥΡΙΝΤΣ ΜΠΡΙΓΚΕ

(Συνέχεια απ' τὸ προηγούμενο)

ΔΩΔΕΚΑ χρόνων ἢ τὸ πολὺ δεκατριῶν πρέπει νᾶμουν τότε. Ὁ πατέρας μου μὲ πῆρε μαζὺ του στὸ Οὐρνεκλοστερ. Δὲν ξέρω τί τὸν παρακίνησε, νὰ πάει νὰ βρεῖ τὸν πεθερὸ του. Οἱ δυὸ ἄντρες δὲν εἶχαν ἰδωθεῖ χρόνια, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ θανάτου τῆς μητέρας μου, κι ὁ πατέρας μου ὁ ἴδιος δὲν ἔκανε ποτὲ στὸν παλιὸ πύργο, ὅπου ἀργότερα μόνο ἀποτραβήχθηκε ὁ κόμης Μπράε. Ποτὲ ὕστερα δὲν ξανάδα τὸ παράξενο σπίτι, πού, ὅταν πέθανε ὁ παπούς μου ἔπεσε σὲ ξένα χέρια. Ἔτσι καθὼς τὸ ξαναβρίσκω μέσα στὴν παιδικὰ ἐπεξεργασμένη ἀνάμνησί μου, δὲν εἶναι οἰκοδομηματὰ εἶναι ὀλότελα μοιρασμένο μέσα μου: ἐδῶ ἕνας χώρος, ἐκεῖ ἕνας χώρος κ' ἐδῶ ἕνα κομμάτι διάδρομος, πού δὲν ἐνώνει τοὺς δύο τούτους χώρους, παρὰ εἶναι φυλαγμένο χωριστά, σὰν ἀπόσπασμα. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπο εἶναι σκορπισμένα ὅλα μέσα μου,— οἱ κάμαρες, οἱ σκάλες, πού εἶχαν μιὰ τέτοια ἀκρίβεια στὴν κλίσι τους, κι ἄλλες στενές, οτριπτές σκάλες, πού στὸ σκοτάδι τους κυκλοφοροῦσε κανεὶς ὅπως τὸ αἶμα στὶς φλέβες· τὰ δωμάτια τῶν πυργίσκων, τὰ ψηλοκρεμαστὰ μπαλκόνια, οἱ ἀπροσδόκητοι ἐξώστες, ὅπου ξετρύπωνε κανεὶς ἀπὸ μιὰ μικρὴ πόρτα:—ὅλα αὐτὰ ὑπάρχουν ἀκόμα μέσα μου καὶ δὲν θὰ πάψουν ποτὲ νὰ ὑπάρχουν. Εἶναι σὰ νὰ γκρεμίστηκε ἐντὸς μου ἀπὸ ἀτέλειωτο ὕψος ἡ εἰκόνα αὐτοῦ τοῦ σπιτιοῦ καὶ νὰ κομματιάστηκε μὲς στὸν πυθμένα μου.

Μονάχα ἐκείνη ἡ αἰθουσα, ἔτσι

μου φαίνεται, εἶναι ἀκέραιη μὲς στὴν καρδιά μου, ὅπου συνηθίζαμε νὰ μαζεύομαστε γιὰ τὸ γεῦμα κάθε βράδυ στὶς ἑπτὰ ἢ ὡρα. Ποτὲ δὲν εἶδα ἡμέρα αὐτὸν τὸν χώρο, δὲν θυμοῦμαι κἀν, ἂν εἶχε παράθυρα καὶ πού βλέπανε· κάθε φορά, πού ἔμπαινε μέσα ἡ οἰκογένεια, καίγανε τὰ κεριά στὰ βαρυὰ κηροπήγια, καὶ ξεχνούσε κανεὶς σὲ λίγα λεπτά τὴν ἡμέρα καὶ ὅλα, ὅσα εἶχε ἰδεῖ ἔξω. Αὐτὸς ὁ ψηλός, ὅπως ὑποθέτω, θολωτὸς χώρος ἦταν δυνατότερος ἀπ' ὅλα· μὲ τὸ ὕψος του, πού σκοτεινίαζε, μὲ τίς ποτὲ ὀλότελα φωτισμένες γωνίες του, σοῦ ἀπομουζοῦσε ὅλες τίς εἰκόνας, δίχως νὰ σοῦ ἀφήνει ἕνα ὠρισμένο ἀντάλλαγμα. Καθόταν κανεὶς αὐτοῦ σὰν λυωμένος, χωρὶς καμμιά θέλησι, χωρὶς συνειδησι, χωρὶς ἐπιθυμία, χωρὶς ἀντίστασι. Ἐμοιάζε κανεὶς μὲ μιὰν ἄδεια θέσι. Θυμοῦμαι, πὼς αὐτὴ ἡ ἐξοντωτικὴ κατάστασι μου προξενούσε στὴν ἀρχὴ σχεδὸν ἀναγούλα, ἕνα εἶδος ναυτίας, πού μπόρεσα νὰ ὑπερνηκίσω ἀπλώνοντας μόνο τὴν κνήμη μου, ὡς πού ἄγγιζα μὲ τὸ πόδι μου τὸ γόνατο τοῦ πατέρα μου, πού καθόταν ἀπέναντί μου. Μονάχα ἀργότερα μοῦ ἤρθε στὸ νοῦ, πὼς σὰ νᾶχε καταλάβει αὐτὴ τὴν περιέργη συμπεριφορὰ, ἢ τουλάχιστο τὴν ἀνέχτηκε, ἂν καὶ ὑπῆρχε μεταξὺ μας μιὰ ψυχρὴ σχεδὸν σχέσι, ἀπ' τὴν ὁποία δὲν μποροῦσε νὰ ἐξηγηθεῖ ἕνα τέτοιο φέροισιμο. Ὡστόσο ἐκεῖνο τὸ ἐλαφρὸ ἄγγιγμα ἦταν αὐτὸ πού μοῦ ἔδινε τὴ δύναμι νὰ βαστάξω τὰ πολὺ δυνατὰ γέυματα. Κ' ὕστερα ἀπὸ λίγες ἐβδομάδες σπασμωδικῆς ὑπομονῆς, μὲ

τὴ σχεδὸν ἀπεριόριστη προσαρμογὴ τοῦ παιδιοῦ, εἶχα τόσο συνηθίσει στὸ δυσάρεστο ἐκείνων τῶν συγκεντρώσεων, ὥστε δὲν μοῦ κόστιζε πιά καμμιά προσπάθεια, νὰ κάθουμαι στὸ τραπέζι δυὸ ὄρες· τώρα μάλιστα περνοῦσαν γρήγορα σχετικά, ἐπειδὴ ἤμουν ἀπασχολημένος νὰ παρατηρῶ τοὺς παρόντες.

Ὁ παπούς μου τοὺς ἀποκαλοῦσε ἢ οἰκογένεια, καὶ ἄκουγα καὶ τοὺς ἄλλους νὰ χρησιμοποιοῦν αὐτὸν τὸν χαρακτηρισμό, πού ἦταν ὀλότελα αὐθαίρετος. Ἐπειδὴ, ἂν καὶ αὐτοὶ οἱ τέσσαρις ἄνθρωποι εἶχαν μιὰ μακρυνὴ συγγενικὴ σχέσι ἀναμεταξὺ τους, δὲν ταίριαζαν ὡστόσο καθόλου μαζὺ. Ὁ θεῖος, πού καθόταν στὸ πλάι μου, ἦταν ἕνας γέρος ἄντρας, πού τὸ σκληρὸ καὶ καμμένο του πρόσωπο ἔδειχνε κάτι αὐρούς λεκέδες, τὰ ἐπακόλουθα, ὅπως πληροφορήθηκα, μιᾶς ἐκρήξεως ἀπὸ μιὰ γόμωσι πυρίτιδος· στριφνός καὶ γκρινιάρης καθὼς ἦταν εἶχε παραιτηθεῖ ἀπὸ ταγματάρχης καὶ τώρα ἔκανε ἀλχημιστικὰ πειράματα σ' ἕναν ἄγνωστο σὲ μένα χώρο τοῦ πύργου, καὶ βρισκόταν ἐπίσης, καθὼς ἄκουσα νὰ λένε οἱ ὑπῆρες, σὲ ἐπικοινωνία μὲ μιὰ φυλακὴ, ἀπ' ὅπου τοῦ στέλνανε μιὰ ἢ δυὸ φορές τὸ χρόνο πτώματα, πού κλειδωνόταν μαζὺ τους μέρες καὶ νύχτες καὶ τὰ ἀνάτεμνε καὶ τὰ παρασκευάζε κατά ἕναν μυστηριώδη τρόπο, ὥστε ἀντέχαν στὴ σῆψι. Ἀντίκρου του ἦταν ἡ θέσι τῆς δεσποινίδας Ματίλντας Μπράε. Ἦταν ἕνα πρόσωπο ἀκαθόριστης ἡλικίας, μιὰ μακρυνὴ ἐξαδέλφη τῆς μητέρας μου, γιὰ τὴν ὁποία δὲν ἦταν τίποτα ἄλλο γνωστὸ, παρὰ πὼς διατηροῦσε μιὰ πολὺ τακτικὴ ἀλληλογραφία μ' ἕναν αὐστριακὸ πνευματιστὴ, πού ὠνόμαζε τὸν ἑαυτὸ του βαρῶνο Νόλντε, καὶ στὸν ὁποῖον ἦταν ἀφωσιωμένη ὀλότελα, ἔτσι πού δὲν ἐπιχειροῦσε τὸ παραμικρὸτερο, δίχως νὰ πᾶρει πρωτύτερα τὴν συγκατάθεσι του ἢ καλύτερα κάτι σὰν τὴν εὐλογία του. Ἦταν ἐξαιρετικὰ παχὺ ἐκείνη τὴν

ἐποχὴ, μὲ μιὰ πλαδαρὴ, νωθρὴ σωματικότητα, πού σὰν νὰ ἦταν χυμὴν ἀπρόσχετα μέσα στὰ χαλαρά, ἀνοιχτόχρωμα ροῦχα τῆς· οἱ κινήσεις τῆς ἦσαν κουρασμένες καὶ ἀκαθόριστες καὶ τὰ μάτια τῆς ἔτρεχαν διαρκῶς. Καὶ μολαταῦτα ἦταν κάτι μέσα τῆς, πού μοῦ θύμιζε τὴ λεπτὴ καὶ λυγερὴ μου μητέρα. Ἐβρισκα, ὅσο τὴν παρατηροῦσα, ὅλα τὰ λεπτὰ καὶ ἥρεμα χαρακτηριστικὰ στὸ πρόσωπό τῆς, πού ἀπὸ τὸ θάνατο τῆς μητέρας μου δὲν μποροῦσα πιά νὰ τὰ καλοθυμηθῶ· τώρα μόνο, ἀπ' τὸν καιρὸ πού ἔβλεπα καθημερινὰ τὴ Ματίλντα Μπράε ἤξερα πάλι, ποιά ἦταν ἡ ὄψις τῆς πεθαμένης· ναί, ἴσως τὴ γνῶρίζα γιὰ πρώτη φορὰ. Τώρα μόνο συνθέτονταν μέσα μου ἀπὸ χίλιες λεπτομέρειες μιὰ εἰκόνα τῆς νεκρῆς, ἐκείνη ἡ εἰκόνα, πού μὲ συνοδεύει παντοῦ. Ἀργότερα κατάλαβα, πὼς στὸ πρόσωπο τῆς δεσποινίδας Μπράε ὑπῆρχαν πραγματικὰ ὅλες οἱ λεπτομέρειες, πού προσδιώριζαν τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς μητέρας μου,—ἦσαν μονάχα, σὰ νᾶχε παρεμβληθεῖ ἀνάμεσα τοὺς ἕνα ξένο πρόσωπο, χωρισμένες, στρεβλωμένες κι ἀσύνδετες πιά ἀναμεταξὺ τους.

Πλάι σ' αὐτὴ τὴν κυρία καθόταν ὁ μικρὸς γιοῦς μιᾶς ἐξαδέλφης, ἕνα ἀγόρι τῆς ἴδιας περιόδου ἡλικίας μὲ μένα, ὅμως μικρότερο καὶ ἀσθενικώτερο. Μέσα ἀπὸ μιὰ πτυχωμένη τραχηλιά ὑψώνονταν ὁ ἰσχνός, χλωμὸς λαιμὸς καὶ χανόταν κάτω ἀπὸ ἕνα μακρὸ πηγούνι. Τὰ χεῖλιά του ἦσαν λεπτὰ καὶ σφιχτοκλεισμένα, τὰ ρουθούνια του ἔτρεμαν ἐλαφρά, καὶ ἀπὸ τὰ δμορφα σκοῦρα καστανὰ μάτια του μόνο τὸ ἕνα κινουῦνταν. Κύτταζε κάποτε ἥρεμα καὶ θλιμμένα πρὸς τὸ μέρος μου, ἐνῶ τὸ ἄλλο ἔμενε πάντα στηλωμένο στὴν ἴδια γωνιά, σὰ νᾶταν πουλημένο καὶ νὰ μὴ λογαριάζονταν πιά.

Στὴν ἐπάνω ἄκρη τοῦ τραπεζιοῦ στεκόταν ἡ πελώρια πολυθρόνα τοῦ παποῦ μου, πού ἕνας ὑπῆρες, πού δὲν εἶχε τίποτα ἄλλο νὰ κάνει, τοῦ

την υποβάσταζε, κι' όπου ο γέρος κατελάμβανε μόνο έναν μικρό χώρο. Υπήρχαν άνθρωποι, που ώνόμαζαν αυτόν τον βαρύκοο και αυταρχικό γέρο έξοχώτατον και μέγαν αυλάρχη, άλλοι του έδιναν τόν τίτλο του στρατηγού. Καί καταξε βέβαια όλους αυτούς τους τίτλους, όμως είχε περάσει τόσος καιρός από τότε που είχε άποχτήσει τὰ αξιώματα, ώστε αυτές οι προσηγορίες ήσαν μόλις πιά νοητές. Έμένα μου φαινόταν, πώς δεν ήταν δυνατό να ταιριασει μιὰ ώρισμένη ώνομασία στην τόσο άδρη σέ ώρισμένες στιγμές κι' ώστόσο πάντα ξανά διαλυμένη προσωπικότητά του. Δεν μπορούσα ν' άποφασίσω, να τόν ώνομάσω παπού, άν και κάποτε ήταν καλός άπέναντί μου, με καλούσε μάλιστα και κοντά του, δοκιμάζοντας να δώσει στ' ένομά μου έναν άστείο τόνο. Κ' έπειτα δλόκληρη ή οικογένεια έδειχνε άπέναντι στον κόμη μιὰ συμπεριφορά άνάμικτη από σέβας και φόβο, μόνο ο μικρός "Ερικ ζούσε οε κάποιαν οικειότητα με τόν γηραιόν οικοδεσπότη: τó κινητό του μάτι άλλασσε κάποτε μαζί του γρήγορα βλέμματα συνεννώσεως, στα όποια ο παπούς άποκρίνονταν έξ ίσου γρήγορα: έπίσης μπορούσε κανείς κάποτε να τούς ιδεί τὰ μακρυά δειλινά να ξεπροβάλλουν στο βάθος του διαδρόμου, και να παρατηρήσει, πώς πήγαιναν χεροπιασμένοι στο μακρος των σκοτεινών, παλαιών πορταίτων, χωρίς να μιλοΰν, συνεννούμενοι προφανώς κατά έναν άλλον τρόπο.

Έγώ βρισκόμουν δλόκληρη σχεδόν την ήμέρα στο πάρκο κ' έξω στα δάση άπ τις όζενές ή στο λιβάδι· και ύπήρχαν εύτυχώς σκύλοι στο Οΰρνεκλοστερ, που με συνώδευαν· και που και που βρισκόταν κανένα μετόχι για ύποστατικό, όπου μπορούσα να πάρω γάλα και ψωμί και φρούτα, και νομίζω, πώς άπολάμβανα αρκετά άμέριμνος την έλευθερία μου, δίχως να με φοβίζει ή σκέψη, τουλάχιστο τις άκούουθες έβδομάδες, για τις βραδυνές

συγκεντρώσεις. Δέ μιλούσα σχεδόν με κανέναν, έπειδή ήταν ή χαρά μου νάμαι μονάχος· μόνο με τούς σκύλους είχα πότε πότε σύντομες συνομιλίες: μ' αυτούς συνεννούμουν θαυμάσια. "Αλλωστε ή σιωπηλότητα ήταν ένα είδος οικογενειακής ιδιότητας· την ήξερα άπ τόν πατέρα μου, και δεν άπορούσα, που κατά τó δείπνο δεν έμιλούσαν καθόλου.

Τις πρώτες ήμέρες μετά την άφιξη μας ήταν βέβαια ή Ματίλντα Μπράε έξαιρετικά όμιλητική. Ρωτούσε τόν πατέρα για παληούς γνωστούς σέ πώλεις του έξωτερικού, θυμόταν μακρινές έντυπώσεις, συγκρινόταν άκόμα μέχρι δακρύων αναλογιζόμενη πεθαμένες φιλενάδες κ' έναν κάποιο νεαρόν άντρα, για τόν όποιον άφηνε να ύπονοηθεί, πώς την είχε αγαπήσει, δίχως αυτή να μπορεί ν' άνταποκριθεί στο θερμό και άπελπισμένο του αίσθημα. "Ο πατέρας μου άκουγε με εύγένεια, έκλινε πότε πότε έπιδιοκμαστικά τó κεφάλι, και άποκρίνονταν μόνο όταν ήταν άνάγκη. "Ο κόμης στην έπάνω άκρη του τραπέζιού, χαμογελούσε διαρκώς με κρεμασμένα χείλη, τó πρόσωπό του φαινόταν μεγαλύτερο από άλλου, ήταν σά να φορούσε μιὰ μάσκα. "Επαιρνε άλλωστε κι ο ίδιος κάποτε τó λόγο, όποτε ή φωνή του δένάφορούσε κανέναν, αλλά, άν και ήταν πολύ σιγανή, μπορούσε ώστόσο ν' άκουστεί σ' δλόκληρη την αίθουσα· είχε κάτι από τή συμμετρική και άμέτοχη πορεία ενός ρολογιού· ή ήσυχία γύρω της φαινόταν νάχει μιάν ιδιαίτερην άδεια άπήχησι, την ίδια για κάθε συλλαβή.

"Ο κόμης Μπράε τó θεωρούσε σά μιάν ιδιαίτερη φιλοφροσύνη άπέναντι στον πατέρα μου. να μιλάει για την πεθαμένη του σύζυγο, τή μητέρα μου. Τήν ώνόμαζε κόμησα Σίβυλλα, και δλες του οι φράσεις τελειώνανε, σά να ρωτούσε γι' αυτήν. Μου φαινότανε μάλιστα, δεν ξέρω γιατί, σά να έπρόκειτο για ένα δλότελα νέο κορίτσι στ' άσπρα, που κάθε στιγμή θά μπορού-

σε να μπει στην κάμαρή μας. Στόν ίδιο τόνο τόν άκουγα να μιλάει και για τή «μικρή μας "Αννα Σοφία». Και όταν μιὰ μέρα ρώτησα για τή δεσποινίδα αυτή, που φαινότανε νάσαι ιδιαίτερα αγαπητή στον παπού, έμαθα, ότι έννοούσε τή θυγατέρα του Μεγάλου Καγγελλάριου Κονράδου Ρεβέντλωφ, σύζυγο έξ άριστεράς χειρός του άλλουτε ποτέ Φρειδερίκου του Τέταρτου, που αναπαύονταν έδώ κ' έκατόν πενήντα πάνω κάτω χρόνια στη Ροσκίλδη. "Ο χρόνος δεν έπαίριε γι' αυτόν κανέναν άπολύτως ρόλο, ο θάνατος ήταν ένα μικρό έπεισόδιο, που τó άγνοούσε δλότελα, πρόσωπα, που τά είχε συμπεριλάβει μιὰ φορά στην άνάμνησή του, ύπήρχαν, και ο θάνατός τους δεν μπορούσε μηδέ τó παραμικρότερο τά τούς μεταβάλλει. Πολλά χρόνια άργότερα, μετά τó θάνατο του γέρου κυρίου, διηγούνταν, πώς αισθανόταν και τά μελλούμενα με τήν ίδια ιδιοτροπία ως τωρινά. Μιὰ φορά λένε, πώς έμιλησε σέ μιὰ κάποια νέα γυναίκα για τούς γιουδές της, ιδιαίτερα για τά ταξίδια ενός από τούτους τούς γιουδές, ένώ ή νέα κυρία, στον τρίτον άκριβώς ήγνα τής πρώτης της έγκυμοσύνης, καθότανε σχεδόν άναίσθητη από τρόμον και φόβο πλάι στο γέρο, που μιλούσε άκατάπαυστα.

"Όμως άρχισε έτσι, ώστε γέλασα. Ναι, γέλασα δυνατά και δεν μπορούσα να ήσυχάσω. Δηλαδή μιὰ βραδυά έλειψε ή Ματίλντα Μπράε. Μολοντούτο σταμάτησε ο γέρος, σχεδόν δλότελα τυφλός ύπρηρέτης, όταν έφτασε στη θέση της, προσφέροντας τήν πιατέλα. Στάθηκε μιὰ στιγμή έτσι, ύστερα προχώρησε ίκανοποιημένος και άξιοπρεπής σάν να ήσαν όλα εν τάξει. Είχα παρατηρήσει αυτή τή σκηνή, και, τή στιγμή που τήν έβλεπα, δεν μου φάνηκε καθόλου κωμική. "Όμως ύστερα από λίγο, όταν είχα βάλλει άκριβώς μιὰ μπουκιά στο στόμα μου, μου άνέβηκε τó γέλοιο με τέτοια γρηγοράδα στο κεφάλι, ώστε

πνίχτηκα κάνοντας μεγάλο θόρυβο. Και μολονότι αυτή ή κατάσταση ήταν και σέ μένα τόν ίδιον όκληρη, μολονότι προσπαθούσα να μεινω σοβαρός με κάθε δυνατόν τρόπο, τó γέλιο δλο και μου ξανάρχονταν άλλεπάλληλο και με κυριεύε δλότελα.

"Ο πατέρας μου σά νάθελε να σκεπάσει τó φέρισμό μου, ρώτησε με τήν πλατυά χαμηλή του φωνή: «Είναί άρρωστη ή Ματίλντα;» "Ο παπούς χαμογέλασε κατά τó φυσικό του κ' ύστερα άποκρίθηκε με μιὰ φράσι, που, άπασχολημένος με τόν έαυτό μου, δεν πρόσεξα, και που έλεγε περίπου: "Όχι, δέ θέλει μονάχα να συναντήσει τή Χριστίνα. Είσα κ' έγώ λοιπόν μόνο τó άποτέλεσμα αυτών των λόγων, πώς ο γειτόνας μου, ο μελαψός ταγματάρχης, σηκώθηκε και, με μιάν άκατάληπτα ψιθυριστή δικαιολογία και μιάν ύπόκλιση προς τόν κόμη, έγκατέλειψε τήν αίθουσα. Μου κίνησε μόνο τήν προσοχή, πώς ξανασταφρήκε πάλι στην πόρτα πίσω άπ τις πλάτες του οικοδεσπότη κ' έκανε στον μικρόν "Ερικ και προς μεγάλη μου έκπληξη έξαφνα και σέ μένα νοήματα και γνεψίματα, σάν να μās προέτρεπε να τόν άκολουθήσουμε. Ξαφνίστηκε τόσο, ώστε τó γέλιο μου έπαψε να μ' ένοχλεί. Κατά τ' άλλα δεν έδωσα στον ταγματάρχη καμμιάν άλλη προσοχή· μου ήταν δυσάρεστος, και παρατήρησα, πώς κι' ο μικρός "Ερικ δεν τόν έπρόσεχε.

Τό φαγητό μακροχρόνιζε όπως πάντα, και είχαμε φτάσει άκριβώς στα έπιδόρπια, όταν τά βλέμματά μου τά συγκράτησε και τά συνεπήρε μιὰ κίνησι, που γινόταν στο βάθος τής αίθουσας, στο μισοσκόταδο. "Εκει άνοιγε λίγο-λίγο μιὰ, όπως νομίζα, πάντα κλειδωμένη πόρτα, που μου είχεν πεϊ, πώς ώδηγούσε στο μεσαίο πάτωμα, και τώρα, ένώ έγώ έπρόσβλεπα μ' ένα για μένα δλότελα νέο αίσθημα περιεργείας και έκπληξεως, πρόβαλε στο σκοτάδι του ά-

νοίγματος της πόρτας μιὰ λυγερή, άνοιχτά ντυμένη κυρία και προχώρησε άπάνω μας. Δέν ξέρω άν έκανα κάποια κίνηση ή άν έβγαλα μιὰ φωνή, ό θόρυβος μιάς καρέκλας πού έπεσε μέ άνάγκασε ν' άποσπάσω τά βλέματά μου άπ την άλλόκοτη μορφή, και είδα τόν πατέρα μου πού είχε άναπληδήσει και βάδιζε τώρα χλωμός σάν πεθαμένος στό πρόσωπο και μέ κρεμασμένα τά σφιγμένα χέρια πρós την κυρία. "Όμως αύτή, άδιάφορη όλότελα γιά τούτη τή σκηνή, προχώρησε άπάνω μας, βήμα πρós βήμα και δέν άπειχε πιά πολύ άπ τή θέσι του κόμη, όταν αύτός σηκώθηκε μέ μιάς, έπιασε τόν πατέρα μου άπ τό μπράτσο, τόν έτράβηξε πίσω στό τραπέζι και τόν έβάσταξε γερά, ένώ ή ξένη κυρία, σιγά και άδιάφορα, πέρασε μπρός άπ τόν χώρο, πού είχε μείνει τώρα ελεύθερος, βήμα πρós βήμα, μέσα από άπεριγραπτη ήσυχία, όπου άντηχοϋσε κάπου ό τρεμάμενος κρότος ένός ποτηριού. και χάθηκε μέσα σέ μιὰ πόρτα τού άντικρυνού τοίχου τής αίθουσας. Τή στιγμή αύτή παρατήρησα, πώς ό μικρός "Έρικ ήταν εκείνος, πού έκλεισε πίσω άπ τή ξένη αύτή την πόρτα μέ μιὰ βαθυάν ύπόκλιση.

"Ήμουν ό μόνος, πού είχε μείνει καθισμένος στό τραπέζι: είχα τόσο βαρύνει στό κάθισμά μου, μου φαινόταν, πώς δέν θά άποροϋσα ποτέ πιά νά ξανασηκωθώ μόνος. Μιά στιγμή έβλεπα, δίχως νά βλέπω. "Ύστερα μου ήρθε στό νοϋ ό πατέρας μου, και παρατήρησα, πώς ό γέρος τόν κρατούσε ακόμα πάντα σφιχτά άπ τό μπράτσο. Τό πρόσωπο του πατέρα μου ήταν τώρα ώργισμένο, γεμάτο αίμα, όμως ό παπούς, πού τά δάχτυλά του έσφιγγαν τό μπράτσο του πατέρα μου σάν άσπρα γαντζόνυχα, χαμογελοϋσε τό δημοιο μέ μάσκα χαμόγελό του. "Άκουσα ύστερα, πού είπε κάτι, συλλαβή πρós συλλαβή, δίχως νά μπορέσω νά καταλάβω την έννοια τών λόγων του. "Όστόσο πέ-

σανε βαθιά μέσα στην άκοή μου, άφου πρίν από δυό περιπου χρόνια τούς βρήκα μιὰ μέρα μέσα στην άνάμνησί μου κι άπό τότε τούς ξέρω. Είπε: «Είσαι όξύθυμος, αϋλικέ, και άγενής. Γιατί δέν άφήνεις τούς άνωθρώπους στις άσυχολίες τους;» "Ποιά είναι αύτή;» επενέβη ό πατέρας μου φωνάζοντας. «Κάποια πού έχει βέβαια τό δικαίωμα, νά βρίσκεται έδώ. "Όχι ξένη. "Η Χριστίνα Μπράε». — Κ' έγινε πάλι ξανά εκείνη ή άλλόκοτα άραιή ήσυχία και ξανάρχιζε πάλι τό ποτήρι νά τρέμει. "Όμως ύστερα άπαλλάχτηκε μ' ένα κίνημα ό πατέρας μου κι ώρμησεν έξω άπ την αίθουσα.

Τόν άκουγα όλόκληρη τή νύχτα νά πηγαίνοέρχεται στην κάμαρή του επειδή κ' έγώ δέν μποροϋσα νά κοιμηθώ. "Όμως έξαφνα πρós τό πρωί ξύπνησα από κάτι σάν ύπνο και είδα μέ φρίκη, πού μέ παρέλυε ως τά βάθη τής καρδιάς μου, κάτι λευκό, πού καθόταν στό κρεβάτι μου. "Η άπελπισία μου μοϋδωσε τέλος τή δύναμη νά χώσω τό κεφάλι κάτω άπ τό σκέπασμα, κ' εκεί άρχισα νά κλαιώ από φόβο κ' έγκατάλειψι. "Έξαφνα αισθάνθηκα μιὰ δροσιά και μιὰ λάμψι πάνω άπ τά κλαμμένα μου μάτια: τάκλεισα γιά νά μñ είμαι άναγκασμένος νά ιδώ πάνω άπ τά δάκρυά μου. "Όμως ή φωνή, πού μοϋ μιλοϋσε από πολύ κοντά, έφτανε θερμή και γλυκιά στό πρόσωπό μου, και την άναγνώρισα: ήταν ή φωνή τής δεσποινίδας Ματίλντας. Καθησύχασα άμέσως, ωστόσο άφωνα κι όταν πιά είχα όλότελα ήσυχάσει, νά μέ παρηγορεί ακόμα αισθανόμουν βέβαια, πώς αύτή ή καλωσύνη ήταν πολύ μαλθακή, όμως την άπολάμβανα ωστόσο και είχα τή γνώμη, πώς μοϋ άξιζε κάπως. «Θεία», είπα τέλος και προσάβησα νά συγκεντρώσω πάνω στό άναλυμένο της πρόσωπο τά χαρακτηριστικά τής μητέρας μου: «Θεία, ποιά ήταν ή κυρία;»

«"Αχ,» άποκρίθηκε ή δεσποινίδα

Μπράε μ' έναν άναστεναγμό, πού μοϋ φάνηκε κωμικός, «μιὰ δυστυχισμένη, παιδί μου, μιὰ δυστυχισμένη».

Τό πρωί αύτης τής μέρας παρατήρησα σέ μιὰ κάμαρη μερικους ύπηρέτες, πού ήταν άπασχολημένοι μέ τό δέσιμο τών άποσκευών. Σκέφτηκα, πώς θά ταξιδεύαμε, τό εύρισκα όλότελα φυσικό, νά ταξιδέψουμε τώρα. "Ίσως αύτό νάταν και ή πρόθεσι του πατέρα μου. Δέν έμαθα ποτέ τί τόν παρακίνησε ύστερα από κείνη τή βραδυά νά μείνει ακόμα στό Οϋρνεκλουτερ. "Όστόσο δέν ταξιδέψαμε. Μείναμε ακόμα όκτώ ή ένένα έβδομάδες σέ τούτο τό σπίτι, ύπομέναμε τό βάρος τών παραδοξοτήτων του, και είδαμε τρεις ακόμα φορές τή Χριστίνα Μπράε.

Δέν ήξερα τότε τίποτε άπ την ιστορία της. Δέν ήξερα πώς είχε πεθάνει πρίν από πολύν, πολύν καιρό στη δεύτερή της γέννα, όταν γέννησε ένα άγόρι, πού μεγάλωνε πρós ένα άνησυχαστικό και φριχτό πεπρωμένο, — δέν ήξερα πώς ήταν μιὰ πεθαμένη. "Όμως ό πατέρας μου τώξερε. Θέλησε ν' αναγκάσει τόν έαυτό του, αύτός πού ήταν παράφορος και πού απέβλεπε στη συνέπεια και τή σαφήνεια, νά ύποστει τούτη την περιπέτεια μέ άταραξία και χωρίς νά ρωτήσει; "Εβλεπα, χωρίς νά τό νοιώθω, πώς αγωνίζονταν μέ τόν έαυτό του, πώς δοκίμασα, χωρίς τό καταλάβω, πώς έπιτέλος ένίκησε τόν έαυτό του.

"Ήταν όταν είδαμε γιά τελευταία φορά τή Χριστίνα Μπράε. Αυτή τή φορά είχε έμφανιστεί στό τραπέζι και ή δεσποινίδα Ματίλντα: όμως ήταν διαφορετική από άλλοτε. "Όπως και τις πρώτες ήμέρες μετά τόν έρχομό μας, μιλοϋσε άδιάκοπα δίχως ώρισμένη συνοχή και μέ διαρκή σύγχυσι, και συνάμα ύπήρχε μιὰ σωματική άνησυχία μέσα της, πού την άνάγκασε νά διορθώνει διαρκώς κάτι στά μαλλιά ή στό φόρεμα, — ώπου άναπήδησε άπροσδόκητα μέ μιὰ μεγάλη,

θρηνώδη κραυγή κ' έξαφανίστηκε.

Τήν ίδια στιγμή στράφηκαν άκούσια τά βλέμματά μου πρós την ώρισμένη θύρα, και πραγματικά: "Η Χριστίνα Μπράε μπήκε μέσα. "Ο γείτονας μου, ό ταγματάρχης, έκανε μιάν άπτότομη, γρήγορη κίνηση, πού μεταδόθηκε στό σώμα μου, όμως δέν είχε πιά ως φαίνεται τή δύναμη ν' άνασηκωθεί. Τό μελσπό του, γέρικο, λεκιασμένο πρόσωπο, στρέφονταν από τόν έναν στόν άλλον, τό στόμα του έστεκε άνοιχτό, και ή γλώσσα συστρέφονταν πίσω άπ τά καταστραμμένα δόντια: ύστερα μέ μιάς χάθηκε αύτό τό πρόσωπο, και τό γκριζο κεφάλι του άκουμποϋσε πάνω στό τραπέζι και τά μπράτσα του κοιτόνταν κομματιασμένα από πάνω κι από κάτω, και κάπου ξεπρόβαλλε ένα μαραμένο. λεκιασμένο χέρι κ' έτρεμε.

Και τότε προσπέρασε ή Χριστίνα Μπράε, βήμα πρós βήμα, σιγά σά μιάν άρρωστη, μέσα από άπεριγραπτη ήσυχία, όπου άντηχοϋσε μονάχα ένας θρηνώδης τόνος όπως ένός γέρικο σκύλου. "Όμως τότε ξεπρόβαλε άριστερά άπ τό μεγάλο κύκνο, πού ήταν γεμάτος μέ νάρκισσους, ή μεγάλη μάσκα του γέρου μέ τό γκριζο της χαμόγελο. "Ύψωσε τό κρασσοπότηρό του πρós τόν πατέρα μου. Και είδα τότε, πώς ό πατέρας μου, άκριβώς όταν ή Χριστίνα Μπράε πενοϋσε πίσω άπ τό κάθισμά του, άδραξε τό ποτήρι του και τό σήκωσε σάν κάτι πολύ βαρύ μιὰ πιθαμή πάνω άπ τό τραπέζι.

Και την ίδια νύχτα κιάς ταξιδέψαμε.

(Άκολουθεί)

Μεταφραστής: ΔΗΜ. ΣΤ. ΔΗΜΟΥ

ΣΗΜ.— Στο προηγούμενο τεϋχος, σελ. 235, στήλη πρώτη, στίχος 4 νά διορθωθεί όλόκληρη ή φράσι ως έξης: «κάποιο κρυμμένο χώθηκε πίσω άπ τά παραπετάσματα ή πετάχτηκε κιάς πίσω άπ τό χρυσό διχτυωτό κ. λ. π.»

Ἡ «Ὠδὴ εἰς τὴν Ἐλευθερίαν»

Τοῦ Γεωργίου Λασσάνη (1)

Ὁ Μακεδόνας Γ. Λασσάνης, ἄνθρωπος πού ἔζησε πληθωρικά καὶ δυναμικά τὴ ζωὴ του πολὺ λίγο θέλησε νὰ τραγουδήσει καὶ νὰ τὴν ἠρωποιήσει.

Ζώντας ὁ ἴδιος τὴ δημιουργικὴ ἐποχὴ του τὴν ἔγραψε πιότερο μὲ τοὺς ἀγῶνες του, τὴν ἔψαλε πιότερο μὲ τὴ δράση του, τὴν τραγουδῆσε πιότερο μὲ τὰ ὑπέροχα ἐκεῖνα λόγια τῶν «Προκηρύξεων», πού μὲ τὴν ὑπογραφή του Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου σκόρπισε στὶς γιομάτες ἐλπίδα καρδιές τῶν σκλαβωμένων Ἑλλήνων.

Ὁ Κάλβος καὶ ὁ Σουλωμὸς εἶναι οἱ δυὸ μεγαλόστομοι ὕμνωδοὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, πού ἔνοιωσαν ψυχικὰ μονίχα τὴν ἠρωϊκὴ προσπάθεια τοῦ Γένους καὶ τραγουδῆσαν αἰσθηματικὰ τοὺς ὑπέροχους ἀγῶνες του. Καὶ οἱ δυὸ ὅμως ἔμειναν μακριὰ ἀπ' τὸν Ἀγῶνα· ὁ ἕνας ἔγραψε τὶς περισσότερες Ὠδὲς του στὸ ἑξωτερικὸ καὶ ὁ ἄλλος σύνθεσε τὸν ὕμνο στὴν Ἐλευθερίαν στὴ βίβλα του στὴ Ζάκυνθο. Ἀντίθετα μ' αὐτοὺς ὁ Λασσάνης ἔζησεν ἀπὸ κοντὰ τὴ ἱστορικὰ ἐκεῖνα γιὰ τὸ νεώτερο ἑλληνισμὸ γεγονότα, ζυμώθηκεν ὁ ἴδιος μ' αὐτὰ δίνοντάς τα τὴν αὐτομικὴ σφραγίδα τῆς πλουσίας προσωπικότητάς του, τὰ ἔψαλε μὲ τὴν εἰλικρίνεια

1) Γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Γ. Λασσάνη βλ. διάφορες μελέτες καὶ ἄρθρα μου στὴ «Βόρειο Ἑλλάδα» Κοζάνης (Ἰανουάριος - Ἀπρίλιος 1937), «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον» Ν. Σφενδόνη 1938, Ἐφημ. «Μακεδονία» Θεσσαλονίκης 31 Ἰανουαρίου, 28 Μαρτίου 1939 καὶ 13 Μαρτίου—21 Ἰουνίου 1938, «Νέαν Ἐστίαν» 15 Ὀκτ. 1937 τευχ. 260, «Φάρος Βορείου Ἑλλάδος» Γ. Ταχογιάννη 1939, «Μακεδ. Ἡμερολόγιον 1939 κ. ἄ.

ἐκεῖνη καὶ τὴ ζωντάνια, πού δίνει στὸν ποιητὴ ἡ ἐντατικὴ βίωση τῶν συναισθημάτων τῆς πλούσιας σὲ δράση ζωῆς του, πού ἦταν ἡ ζωὴ ἐνὸς ὀλοκλήρου Ἑθνους, πού διεκδικοῦσε τὸ πολυτιμότερο πρᾶγμα στὴ Γῆ, τὴ λευτεριά του.

Ὁ Λασσάνης ἔζησε πιὸ ἔντονα ἀπὸ κάθε ἄλλον καὶ αἰσθάνθηκε τὴν ἀνάγκη τῆς λευτεριάς· δὲν ἔγραψεν ἀπὸ συμβατικότητα, ἀπὸ συνήθεια, ἀπὸ ἀνία· ἔγραψε γιὰ τὴν θέληση νὰ τραγουδήσει κείνο πού σπάρταζε μέσα του. Κλεισμένοι στὴ φυλακὴ ἦταν σὲ θέση νὰ γνωρίσει τὶς «οὐράνιες δυνάμεις» καὶ νὰ νοιώσει τὴν ἀξία τῆς λευτεριάς. Κι' ἀσφαλῶς δὲν ταιριάζουν γιὰ τὸν Λασσάνη τὰ λόγια ποῦχει γράψει ὁ Μπαίρων: «Ἡ ποίηση δὲν εἶναι παρὰ γιὰ τοὺς τεμπέληδες. Μέσα σὲ σπουδαῖες ὑποθέσεις τὸ νὰ συνθέτει κανεὶς ποιήματα εἶναι γελοῖο».

Γιὰ πρώτη φορὰ τώρα παρουσιάζω τὸν Λασσάνη ποιητὴν· εἶναι ἐντελῶς ἀγνωστος, ἀκριβῶς σὰν τὸν Κάλβο, πού μόλις στὸ 1888 γίνθηκε γνωστὸς ἀπ' τὸν Παλαμᾶ, ὅπως ἀγνωστὴ σχεδὸν ἦταν κι' αὐτὴ ἡ δράση του ὡς πρωταγωνιστοῦ στὴν ὑπόθεση γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία τοῦ ὑποδούλου Γένους. Πολὺ πρὶν γράψει ποιήματα ἔγραψε δράματα ἐπικολυρικά, πού ὅλα παίχτηκαν στὸ θέατρο μὲ μεγάλη ἐπιτυχία. Δὲν εἶχε ἀρχίσει ἀκόμη ὁ ἀγῶνας· εἶχε ἀρχίσει μονάχα νὰ στρατολογοῦνται ἀπὸ κάθε μεριά τῆς ἑλληνικῆς οἱ γῆς ἔθνικες δυνάμεις καὶ νὰ σφυρηλατοῦνται γιὰ τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴ λευτεριά.

Στὴν Ὀδησσὸ στὰ 1817 κλινοῦσε μὲ τὰ δράματά του τοὺς Πανελλήνους ν' ἀ-

ποκαταστήσουν στὴ χώρα τῆς Ἐλευθερίας τὴν Ἐλευθερίαν. Στὸ Ἰάσιο μὲ τὶς ἐπαναστατικὲς προκηρύξεις προσκαλοῦσεν ὅλα τὰ Βαλκανικὰ ἔθνη στὸν πιὸ μεγάλο ἀγῶνα. Στὰ 1821—1827, ὕστερ' ἀπ' τὴν ἀποτυχία τῶν ὑπερανθρώπων προσπαθειῶν τῶν Ἑλλήνων τοῦ Βορρᾶ κλεισμένος στὴ φυλακὴ τοῦ Μουγκάτς τραγουδοῦσε τὴ λευτεριά, σὰν τὸ πουλὶ στὸ κλουβί, τὴ λευτεριά, πού γι' αὐτὴ ἀφιέρωσε τὰ καλύτερα χρόνια τῆς ζωῆς του.

Δὲν μπορῶ νὰ προβλέψω ποιὰ θέση θὰ πάρει ὁ Λασσάνης στὸν ἑλληνικὸ Παρθασσὸ· πάντως κάποια τοῦ ἀνίχει. Στὸ ἑλληνικὸ Πάνθεο τὸ δοξασμένο ὄνομά του θὰ γραφῆ μπροστὰ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα γνωστὰ ὄνοματα· ἡ ἱστορία πού τὸν ἀγνόησε καὶ ὑποτίμησε τὸν προτείνοντα ρόλο, θὰ τοῦ τὸ ἀναγνωρίσει ἀργὰ ἢ ἡρῆγορα· μὰ καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, σὰ γίνει γνωστὸν ὅλο τὸ λογοτεχνικὸ ἔργο του θὰ ἐκτιμήσουν τὴν προσπάθειά του γιὰ τὴ δημιουργία μιᾶς καλλιτεχνικῆς ἀνθισσης, σὲ ἐποχὴ πού πολὺ λίγες ἦσαν οἱ πνευματικὲς ὁάσεις. Οἱ εἰδικοί θὰ κρίνουν ἀξιολογικὰ γενικὰ τὸ ἔργο του, ποῦναι ἐκδήλωση μιᾶς πολυτροπίας καὶ πολύμερης ψυχῆς.

Τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Λασσάνη εἶναι πλούσιο καὶ πολυποίκιλο· σὰν ἐκδοθῆ ὅλο τὸ «Ἀρχεῖο» του τότε θὰ φανῆ πόση δυναμικότητα καὶ ζωντάνια ἔκλειεν ὁ ἄν-

θρωπος αὐτὸς μέσα του, πού καταπατήσθηκε μ' ἐπιτυχία: τὸ δράμα, τὴν ποίηση, τὴν κριτικὴ, τὴν ἱστορία, τὴν πολιτικὴ δράση, τὴν στρατιωτικὴ τέχνη. Ἡ «Ὠδὴ εἰς τὴν Ἐλευθερίαν» εἶναι ἀπὸ τὰ ποιήματα τοῦ «Ἀρχεῖου»—ὅπως κουτισσορευμένο καὶ λεηλατημένο τὸ «ἀρχεῖο» ἐφθασεν ὡς τὴ Βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς—καὶ δημοσιεύεται γιὰ πρώτη φορὰ ἐδῶ· γράφτηκε στὴ φυλακὴ τοῦ Μουγκάτς, ὅπως καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ποιήματά του. Τὸ χειρόγραφο εἶναι καθαρογραμμένο μὲ εὐδιάκριτο καλλιγραφικὸ χαρακτῆρα.

Τὸ ποίημα ἀποτελεῖται ἀπὸ 11 στροφές, πού ἡ καθεμιά τῆς ἔχει 11 ἑνδεκάσύλλαβους ἰαμβικούς ἀκαταλήκτους στίχους, ἔχτὸς ἀπ' τὴ δωδεκάτη στροφή πού ἔχει μονάχα 6 στίχους. Ἡ τεχνικὴ τῶν στίχων τῆς Ὠδῆς εἶναι αὐστηρὰ ὁμοιομορφῆ· ἡ γλῶσσα του εἶναι καθαρεύουσα τῆς ἐποχῆς—ὅμοια ἀκριβῶς μὲ τοῦ Κάλβου, ἄν καὶ σὲ ἄλλα ἐπικολυρικά ποιήματα ὁ Λασσάνης μεταχειρίζεται μὲ πλαστικότητα τὴ δημοτικὴ γλῶσσα. Στὴν «Ὠδὴ» δὲν μιμεῖται κανέναν· δημιουργεῖ χωρὶς νὰ ἔχει ἀπολύτως κανένα πρότυπο· οἱ ὧδὲς τοῦ Κάλβου εἶναι λίγο μεταγενέστερες, μὰ καὶ σύγχρονες νὰ εἶναι ἀποκλείεται νὰ ἦσαν γνωστὲς στὸ Λασσάνη, πού στὴ φυλακὴ, μαζί μὲ τὸν Ἀλεξάνδρο Ὑψηλάντη περνοῦσαν μιὰ αὐστηρὰ ἀπομονωμένη ζωὴ.

ΕΥΑΓΓ. ΣΤ. ΤΖΙΑΤΖΙΟΣ

Ὠδὴ εἰς τὴν Ἐλευθερίαν

Α'.

Ὁ πολυπόθητη Ἐλευθερία
βρούσις αἰθέρου Ἐδδαίμονιας!
τὴν πολυποίκιλον τελειωμένην,
ὅμως λειπῶζον δημιουργίαν,
ὅταν ἠθέλησε νὰ ἐνζώωση:
Ἀπὸ τὰ σπλάχνα τῆς ὁ Ἀρχιτέκτων
τὸν κατ' εἰκόνα του ἀνθρώπων πλάττει
κι' ἀπὸ τ' ἀσώματον φῶς του μορφώσας
Σέ! τὸ λαμπρότατον ἄυλον ἄστρον,
τὸν ἐφιλοδῶρσεν. Ἄξιον δῶρον
τούτου τοῦ πλάματος τοῦ θεομόρφου.

Β.

Πλὴν, ὀλιγότῳ ἀνθρώπ', εἰπέ με,
πότε τὰς χάριτας τούτου τοῦ δώρου
γεύθησι;—Μαυρόμοιρε!—Νὰ σὲ ἀνοίγω

τὰ μαρμαρόψυχα τοῦ παρελθόντος
νεκροβασίλεια.—Νά! ἔλα πάρε
τὸ τηλεσκόπιον τῆς ἀληθείας,
καὶ κατ' ἀρέσκειαν τὰ βλήματα σου
μέσα σφενδόνισε εἰς τοὺς αἰῶνας:
Ἄλλ' ὡς τὰ σύνορα τῆς ἱστορίας
πέραν μὴ ἔταζε, χάνεις τὸν Νουν σου
χῶμα καὶ σκόληκας νοεῖ ὄτ' εἶσαι.

Γ.

Ἐ! τί ἐσπεύσας (1) τὸν κενὸν χῶρον
τεκνοδιάδοχον τῆς Δεσποτείας
δένδρον πολύκλονον, ἀπὸ τὰ σπλάχνα

1) Σ. Σ. Ἀρχικά ἦταν «διέτρεξες»· εἶναι διαγεγραμμένο μὲ μολύβια. Ἡ διόρθωση δὲν φαίνεται νάγινε ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν Λασσάνη γιὰ τὴν διαφέρει ὁ γραφικὸς χαρακτῆρας.

ΤΟ ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

Στις 10 'Ιανουαρίου στη μεγάλη αίθουσα του «Παρνασσού» τῶν Ἀθηνῶν στη σειρά τῶν διαλέξεων τῆς ΕΟΝ ὠμίλησεν ὁ ὑπουργὸς Τύπου καὶ Τουρισμοῦ κ. Θ. Νικολοῦδης με θέμα «Τὸ Ἐθνικὸ κράτος ὡς πολιτικὸ καὶ οἰκονομικὸ σύστημα». Μετὴ φωτισμένη του ὁμιλία ὁ κ. Ὑφυπουργὸς ἐξήγησε πλατιά ἀπὸ θεωρητικὴ καὶ ἱστορικὴ ἄποψη τὴν ἔννοια τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ κράτους. Δι' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἀμφιβάλλουν ἀκόμη, ἡ ὁμιλία αὐτὴ ἀποτελεῖ μὴ θαυμαστικὰ κατῆχηση. Δημοσιεύουμε παρακάτω τὸ κείμενο τῆς ὁμιλίας.

— Εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ ἀνθρωπότης διατρέχει μίαν ἱστορικὴν περίοδον κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀντιμετώπισης τῶν ἐθνικῶν, οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἐκληροδοτήσεν ὁ παγκόσμιος πόλεμος, ἀναθεωροῦνται αἱ οἰκονομικαὶ πολιτικαὶ ἀρχαί, συμφῶνως πρὸς τὰς ὁποίας ἐκυβερνήθη καὶ ἐζησεν ὁ κόσμος, ἀπὸ τῆς γαλλικῆς κυρίας ἐπαναστάσεως καὶ ἐντεύθεν. Ἡ μάχη μεταξὺ τῶν φιλελευθέρων πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ἰδεῶν τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ κράτους, τῆς διεθνομένης οἰκονομίας, δὲν ἔληξεν ἀκόμη ἐντελῶς. Ἄλλ' εἶναι κατὰδηλον ὅτι ἡ νίκη ἐγειρεν ἤδη πρὸς τὸ μέρος τῶν τελευταίων, διότι ἀπὸ εἴκοσι περίπου ἐτῶν εἰς τὰς χώρας, ὅπου ὁ λαὸς κυβερνᾶται οὐχὶ ἐπὶ τῆ βᾶσει τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀτόμου ἀλλὰ ἐπὶ τῆ βᾶσει τῆς ἀρχῆς τοῦ συνόλου, οὐχὶ μετ' ἐλευθέρων, ἀλλὰ διευθυνομένην οἰκονομίαν, ἐσημειώθησαν ἀποτελέσματα ἐθνικῆς ἰσχύος καὶ κοινωνικῆς εὐμερίας τοιαῦτα, ὥστε ἡ μάχη αὐτὴ τοῦ πρακτικοῦ νὰ θεωρητῆ κριθεῖσα καὶ ἐπὶ τοῦ θεωρητικοῦ πεδίου.

Ἐάν ἐπιχειροῦμεν σήμερον νὰ ἐξηγήσωμεν πλατύτερον ποῖον εἶναι ἱστορικῶς καὶ θεωρητικῶς τὸ ὀλοκληρωτικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἡμεῖς ἀποκαλοῦμεν ἐθνικόν, διότι μετὰ εἰς τὴν ἐθνικὴν ἔννοιαν πλαισιοῦνται αὐστηρῶς καὶ ἀποκλειστικῶς οἱ σκοποὶ του, τὸ πράττομεν διὰ νὰ ἐνισχύσωμεν καὶ ἡμεῖς τὴν προσπάθειαν τῆς κατανοήσεως τοῦ μεγάλου αὐτοῦ θέματος τὸ ὁποῖον συγκλονίζει σήμερον τὰς συνειδήσεις. Δι' ἔργα μεγάλα καὶ ἱστορικὰ, ὡς τὸ ἔργον τῆς 4ης Αὐγούστου χρειάζεται καὶ γνώσις ἐκτὸς τῆς πίστεως. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς δευτέρας μεγάλης ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐγνώρισε καὶ ἐπίστευσε καὶ ἔθεσεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὄνειρου του, ὅλας του τὰς δυνάμεις. Μόνον οὕτω ὑψῶνται τὰ ἱστορικὰ οἰκοδομήματα. Ἄλλὰ

εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀκούη, νὰ σκέπτεται, νὰ γνωρίζη καὶ τὸ ἔθνος ὀλοκληρῶν τὸ ὁποῖον μετ' ἐπὶ τὴν πίστην καὶ τὴν θαυμαστὴν πειθαρχίαν του, τὸν ἀκολουθεῖ εἰς τὸν μέγαν δρόμον τῆς ἀναγεννήσεως.

Ἡ ἱστορία τῶν πολιτευμάτων

Ἡ ἱστορία, κυρίαι καὶ κύριοι, τῶν πολιτευμάτων εἶναι παλαιὰ παναρχαία ὄσον καὶ ὁ ἄνθρωπος. Τὴν στιγμήν κατὰ τὴν ὁποίαν ἔνα ἰσχυρὸν ἄτομον μετὰ εἰς μίαν ὁμάδα ἄλλων ἀτόμων ἐπεβλήθη καὶ ἐκυβέρνησε, συνεκροτεῖτο ἡ πρώτη πολιτεία ἐπὶ τῆς γῆς, ἡ ἀρχέγονος πατρία. Ἐκτοτε ἡ ἀνθρωπότης ἐξῆσεν ἀλληλοδιαδόχως ὑπὸ δύο κυρίως μορφὰς πολιτευμάτων τῆς ὀλιγαρχίας καὶ τῆς δημοκρατίας. Ἄλλὰ καθὼς θὰ ἀποδείξωμεν διὰ μίαν συντόμου ἱστορικῆς ἀναδρομῆς, τόσον ἡ ἀρχαία καὶ μεσαιωνικὴ Ἑλλάς, ὅσον καὶ ἡ Εὐρώπη ἀργότερον, ἐκυβερνήθησαν ὀλιγαρχικῶς κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐκτὸς συντόμων χρονικῶν παρεμβάσεων κατὰ τὰς ὁποίας ἐκυβερνήθησαν δημοκρατικῶς, ἀλλὰ διὰ νὰ παρακμάσῃ οὐδὲν ὑποδουλωθῶν καὶ νὰ ἐπανέλθουν μόλις ἡδυνήθησαν εἰς τὴν μορφήν τοῦ πολιτεύματος ἐκείνου, τὴν ὁποίαν ὑπαγορεύουν οἱ φυσικοὶ νόμοι, ἡ λογικὴ καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς ρυθμικῆς λειτουργίας τῶν κοινωνικῶν.

Οὕτω ἐάν ἀνατρέξωμεν εἰς τοὺς ἀρχαίους ἐλληνικοὺς χρόνους θὰ ἴδωμεν τὴν βασιλείαν ὡς δεσποζῶν πολιτεία μέχρι τοῦ Θ' αἰῶνος π. Χ. Ἡ ἀρχῆτης χάνεται μετὰ εἰς τὰ προϊστορικά ἔθνη. Ὁ βασιλεὺς, ἰσόβιος, καὶ κατὰ κληρονομίαν ἀνώτατος ἀρχων, εἶχεν ἐν καιρῷ πολέμου τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ καὶ ἐξετέλει ἐν καιρῷ εἰρήνης θρησκευτικὰ καὶ διοικητικὰ καθήκοντα. Μεταξὺ τοῦ Θ' καὶ Η' αἰῶνος π.χ. ἀναφαίνονται αἱ ἀριστοκρατίαι. Οἱ ἀριστοὶ ἀνεδεικνύοντο μετὰ τῶν ἰσχυρῶν εὐγενῶν γαιοκτημόνων, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ Ἑλλάς ἦτο ἀκόμη χώρα γεωργικῆ.

Ἡ «Ἰσχυροκρατία»

Ἀργότερον ἀπὸ τοῦ Η' αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς μετ' ἐπὶ τὴν βαθμιαίαν ἀνάπτυξιν τῆς ναυτιλίας τοῦ ἔμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, δημιουργεῖται βαθμηδὸν μίαν νέα τάξις ἐμπόρων μὴ εὐγενῶν. Μετ' αὐτοῦ οἱ ἀριστοὶ μοιράζονται τὴν ἐξουσίαν καὶ ἐπειδὴ κυβερνοῦν πάντοτε οἱ ὀλίγοι, τὸ νέον πολιτεία ὀνομάζεται ὀλιγαρχικὴ καὶ σὺν τῷ χρόνῳ γενικεύεται καθ' ἅπασαν τὴν ἀρχαίαν Ἑλ-

τῆς ἀνιότητος ἀναβλαστάνει
καὶ μετ' ἐπὶ τὸν ἴσκιον του κατασκοπεῖ
τὸ μεγαλύτερον μέρος, κ' εἰς τ' ἄλλο
πόλειον ἔλλειψιν φέρει ἡλίου—
καὶ μετ' ἐπὶ τὸ αἷμα τῶν νὰ τὸ ποτίζον
τρέχουν, στριμμώνονται σὺν τῷ μυρμηγγα
κτῆν' ἀνθρωπομορφα, τέκνα μαρτίας.
Κτῆνος, ὅχ' ἀνθρώπος εἶναι ὁ δούλος!

Δ.

Εἰς τὴν εὐδαίμονα γῆν τῆς Ἑλλάδος
μόνον ὁ κλόνος του κατεξηράθη
κ' ἄστρον ἀνέτειλεν Ἑλευθερίας.
Στὴν λαμπρότερα κ' ἀπὸ τὸν Φοῖβον
ὅταν τὴν κόμην του τὴν χρυσὴν λούη
σ' τὰ δακρυκάθαρα ρεῖθρα τῆς Δρόσου.
Τὴν αὐτοτίμησιν κ' αὐτογνωσίαν
στὸν Μαραθῶνιον, Θερμοπυλίτην
καὶ Σαλαμίνιον ἄνδρα ἐμπνέει.
Ὅν καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Πλάστουργου του,
ἀνθρώπων τέλειον, τὸν ἀναδείχνει.

Ε.

Νά! τὰς ἀκτῖνας του μετὰ τοξεῦει
κ' εἰς τὴν παγκόσμιον ἀναστρεφὺν νύκτα,
ὅλα τ' ἀνδράποδα καταθαμπώνει
καὶ τὴν Ἑπτάλοφον Κοσμοκράτιαν
τὴν Ποντοσύζυγον Νηστοπόλιν,
τὴν χιονόσπελλον Τέλλου πατρίδα
καὶ πολυέμπερον γῆν τῆς Ὀλλάνδης
καὶ μετ' ἐπὶ τὸν φῶς του λαμπρύνει,
κ' αἰωνοχρόνιον εὐδαίμονιαν—
κτῆμα ἀχώριστον Ἑλευθερίας—
εἰς τὸν ἐλεύθερον κάτοικον δίδει.

ΣΤ.

Ἄχ! νὰ τιμῆσθε τοῦτο τὸ δῶρον
Ἐθνη ταλαίπωρα! δὲν ἤξευρέτε.
Αἱ πολυκάλαροι λίμναι κ' οἱ βάλτοι,
μετ' ἐπὶ τὴν μολύνουσαν ἀποφορᾶν τῶν,
τὴν ἀτμοσφαιρῶν τῶν κατασκοπεῖται
κ' ἄμοιροι γίνονται φῶτος ἡλίου.
οὕτως, ὀλέθρια ἀρετοφθόρα
νέφη, γεννήματα τῆς διαφθορᾶς σας,
ἀναπυρόγονται εἰς τὴν ψυχὴν σας
κ' εἰς τὴν χαρίλαον Ἑλευθερίας
ἀδιαπέραστον ἔστησαν τείχος!

Ζ.

Ὁ πρωτογνώριτος τρισσώμος κόσμος
ἔθνη ἐλεύθερα πλέον δὲν τρέφει. (!)
Δούλοι, ἀνδράποδα τὸν κατοικοῦσιν.
Ἄ! πῶς οἱ ἄφρονες ἐθελουσίως
σίδερα βάνουσι εἰς τὸν λαϊκὸν τῶν!

!) Ἄμμ' ἡ δημοκρατία τῆς Σβῆτις; Ἐξ-
ὄν γελοῦδες ὄνομα. Οἱ πρέσβεις τῶν δυνά-
μεων τῆς ξηρᾶς ἐπέχουν τὸπον Ἄρμωσταν.
(Σ. Σ. Αὐτὰ εἶναι γραμμένα ἀπ' τὸν ἴδιον τὸν
Λασσάνην. Σβῆτις (Schwyz) εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ
τρία ἀρχέγονα καντόνια τῆς Ἑλβετίας, 908 π.
χ. κατ. 61.650 πρῶτ. Σβῆτις κάτοικοι 8600).

Πῶς πρὸς ἐνίδρυσιν τῆς Δεσποτείας
τρέχουν ἄν πρόβατα εἰς τὰ σφαγεῖα!
φεύγ' ἡ θεόδοτος Ἑλευθερία
σ' τὸ ἡμισφαίριον τῶν Ἀντιπόδων
καὶ κληρονόμημα τὴν ταλανίαν
εἰς τὸν μικροψυχον δούλον ἀφίνει.

Η.

Φεύγει κ' ὡ δύστηνα ταύτης τῆς γέννας
τέκνα! τὴν λάμπην μὴ καρτερεῖτε
Μέσα σ' τὸν Τάρταρον τῶν Κακοψύχων
σμίγοντ' οἱ Δαίμονες πάσης κακίας
κ' ἀναδεικνύουσι τέρας φρικῶδες,
τέρας ὀλοστομον καὶ καταχάφτον
ὄλην τὴν χέρσον μας. Ὁ Εὐρωπαῖοι!
ὄνομ' «Ἀπόλυτο—θῆλησις» ἔχει
καὶ ἡ καταψύχρος ἀναπνοή του,
βορειοκρυστάλλον ἀνασθησίαν,
εἰς τὰς καρδίας σας ἅπασα πνέει.

Θ.

Ἄ! τὸ ἀνίλων πόσον λυσσάζει!—
ἔναν ἀδάμαστον Ἑλευθερίας
λάτρη' ἔσεπέασε—νὰ!—κ' ἄλλον—κ' ἄλλους—
χείρας καὶ πόδας τῶν ἀλυσσοδένει
κ' εἰς δεσμωτήρια, μνήματα ζώντων!
Εἰς τὰ Μουγκάσια! τοὺς παραχθίνει.
Μάτην, ὡ ἀγριον τέρας μανίζεις!
ὁ γενναῖος ἔλευθεροφῶρον
ἄν ἀδαμάντιον ἀφθορος μῆνει,
καὶ εἰς ἡλύσιον νὰ μεταβάλλη
ἔχει τὴν δύναμιν, ὡς καὶ τὸν Ἄδην!

Ι.

Καὶ Σὺ! ἐπίζηλη Γῆ! ναυτοτρόφε.
θαλασσοδέσποινα, ὅπου ἀκόμη
ὁ φιλελεύθερος, ἄν ὅχ' Ἀθήνας,
βλέπει τοῦλάχιστον ἄκαμπτον Σπάρτην!
Ἄπὸ ἀνίτων ὑδροφοβίαν
ἀναχαιτίζεται τοῦτο τὸ τέρας,
καὶ κατεπάνω Σου νὰ ἐφορμήσῃ.
Ἐμαρκα κράτει το ἀπὸ τὸν Πόντον
Ἄν τὴν ἀμίμητον οἰκοδομήν Σου—
τρόπαιον ἐκλαμπρον τῶν ἀρετῶν Σου!
θῆλης ἀκλόνηστον νὰ διασώσης!

ΙΑ.

Ὅμως—τι ἐκρῆξιν μετὰ τὰ σκόπη
βλέπω;—Ναί! Ἑλληνες Συμπατριῶται!
ἡ πολυπόθητος Ἑλευθερία
οἴκημα ἄϊον τέλος εὐρίσκει
εἰς τὰς καρδίας μας. Νὰ πῶς σκορπίζει
τ' ἄψυχα φάσματα τῆς τυραννίας!
Νά! νέους Ἡρώας Σαλαμινίους
καὶ Λακεδαιμόνας ἀναγεννάει!
Φεύγουν τ' ἀδράποδα τῆς Ταρταρίας!
Βᾶρε τοὺς μένοντας, ὡ παλληκᾶρι!
Βᾶρε καθάρσιμα... ἄχ! ἄχ! Πατρίς μου!

ΙΒ.

Τ' ἀκαταμάχητον τέρας ἀνοίγει
τῶρα τὸ χάσμα του—θὰ μὰς ἀφίση
νὰ ἀπολαύσωμεν ἀνενοχλήτως
τὰ μετ' ἐπὶ τὸ αἷμα μας ἀποκτεθέντα
ἀνθρωποδίκαια: φόβους—ἄχ!—παῦω.—

λάδα. 'Από τὸν Ζ' αἰῶνα ἀρχίζει νὰ ἀνατέλλῃ ἡ περίοδος τοῦ Δήμου, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀνατολὴν αὐτὴν σημειώνονται ἀμέσως ἔριδες, ταραχαὶ καὶ στάσεις. Πολλὰκις αἱ ἀρχαὶ μας πολιτεῖαι, κινδυνεύουν νὰ καταποντισθοῦν μέσα εἰς τὴν δίνην, τὴν ἀνωμαλίαν αὐτῶν, ὅποτε, ὅμως ἐμφανίζονται πολῖται ἰσχυροὶ καὶ συγκεκοτημένοι, ἀλαμπάνοντες νὰ σώσουν τὴν κατάστασιν.

Πρόκειται περὶ τῶν πρώτων κυβερνητῶν, ὁμοίων μὲ τοὺς μετέπειτα δικτάτορας, τοὺς ὁποίους πρόγονοὶ μας ἀπεκάλουσαν αἰσυμνήτας. Ἡ αἰσυμνητεία ἢ δικτατορία συμφώνως πρὸς τὸν νεώτερον ἔρον, ὑπῆρξε γνώριμον πολιτεῦμα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος τὸ ὅποιον π. ε. 800 μεταξὺ τοῦ Ζ' καὶ ΣΤ' αἰῶνος π. Χρ. ὀνομαστοὺς πολιτικούς καὶ νομοθέτας, ὅπως ὁ Σόλων τῶν Ἀθηνῶν, ὁ Πιττακὸς τῆς Μυτιλήνης, ὁ Ζάλευκος τῶν Λοκρῶν, ὁ Χαρώνδας τῆς Κατάνης. Πολίτευμα, ὅμως, συνηθέστερον τῆς αἰσυμνητείας ὑπῆρξεν ἰδίως κατὰ τὸν Στ' αἰῶνα π. Χρ. ἡ τυραννίς. Οἱ τύραννοι ἦσαν εὐφρεῖς καὶ μορφωμένοι εὐγενεῖς οἱ ὅποιοι στηρίζομενοι ἐπὶ τοῦ λαοῦ κατελάμβανον τὴν ἐξουσίαν κάμνοντες συνήθως μεγάλα κοινωνικὰ ἔργα καὶ ὑποστηρίζοντες τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ὅπως ὁ Περικλῆς τῆς Κορίνθου, ὁ Πεισίστρατος τῶν Ἀθηνῶν, ὁ Ἴερων τῶν Συρακοσῶν ὁ Πολυκράτης Σάμου. Τὴν τυραννίδα, ἢ ὅποια κυριαρχεῖ καθ' ἑαυτὴν τῶν Στ' αἰῶνα, διαδέχεται ἄλλοῦ ἐνωρίτερα, ἄλλοῦ βραδύτερον ἡ δημοκρατία ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς.

Τὰ Πολιτεύματα εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα

Ἄλλὰ ἡ Δημοκρατία ἐζησεν ὀλίγον καὶ φηκασεν ὀλιγώτερον. Μόλις ἐπρόλαβε νὰ φωτίσῃ μὲ μίαν πρόσκαιρον λάμψιν τὰς Ἀθήνας κατὰ τὸν λεγόμενον «Χρυσοῦν Αἰῶνα» τοῦ Περικλέους, ὁ ὁποῖος ἐν τούτοις, ὅπως καὶ ἄλλοτε εἶπομεν, ὑπῆρξεν ἕνας πραγματικὸς δικτάτωρ μέσα εἰς ἕνα ἀπλοῦν σχῆμα δημοκρατικὸν καὶ μόλις τριάκοντα ἔτη διετηρήθη τὸ ὄνομασθὲν ἑλληνικὸν θαύμα. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους ἀρχίζει ἀμέσως ἡ κρίσις τῶν Ἀθηνῶν ἑσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς. Ἡ Δημοκρατία ἐξελίσσεται ταχέως εἰς ὀλιγαρχικὸν καθεστῶς, αἱ πολιτεῖαι παραδίδονται εἰς τὸ ἔλεος τῶν δημαγωγῶν καὶ οὕτως ἡ Ἑλλάς κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ε' αἰῶνος ὁδηγεῖται εἰς τὴν συμφορὰν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὁ ὁποῖος καὶ ἐσήμανε τὴν ἀρχὴν τῆς παρακμῆς τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου. Εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν διαφόρων δημοκρατικῶν πολιτευμάτων τοῦ ἐπομένου Δ' αἰῶνος καταφαίνονται ὅλα τὰ συμπτώματα τῆς παρακμῆς αὐτῆς, ἢ ὅποια εἶχε μεγάλην διάρκειαν, διότι μεγάλη

ἦτο καὶ ἡ ἀντοχὴ τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

Μὲ τὸν Φίλιππον ὅμως τὸν Μακεδόνα ὁ Ἑλληνισμὸς συσσωματοῦται, ὡς γνωστόν, κατὰ τὰ μέσα τοῦ Δ' αἰῶνος γύρω ἀπὸ τὸ ἰσχυρὸν Μακεδονικὸν Βασιλεῖον καὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου κατακτὰ ὀλόκληρον τὴν Ἀνατολήν. Ἡ κατὰκτησις αὐτὴ προκαλεῖ τὴν δημιουργίαν καὶ ἄλλων μεγάλων ἑλληνικῶν βασιλείων, ὅπως τῶν Πτολεμαίων εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ τῶν Σελευκιδῶν εἰς τὴν Συρίαν, Κατὰ τὸν Γ' ὅμως καὶ Β' αἰῶνα εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα συνεχίζεται ἡ παρακμῆ. Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀμύνης κατὰ τῶν Ρωμαίων δημιουργεῖ εὐρύτερας πολιτικῆς συνομοσπονδίας τὰς λεγομένας συμπολιτείας ἢ κοινὰ. Ἡ σπουδαιότερα αὐτῶν ἢ Ἀχαϊκὴ, κυβερνᾶται ὀλιγαρχικῶς. Ἐπακολουθεῖ ἡ Ρωμαϊκὴ κατὰκτησις τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας ἡ Ἑλλάς δὲν εἶναι παρὰ μίαν ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν χωρὶς αὐτόνομον πολιτικὴν συγκρότησιν.

Οἱ Βυζαντινοὶ χρόνοι

Ἄλλὰ φθάνομεν εἰς τοὺς χρόνους τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ διαπιστώνομεν, ὅτι καθ' ὅλην τὴν ὑπερχλιετὴ λαμπρὰν περίοδον αὐτὴν, πολιτεῦμα τῶν βυζαντινῶν Ἑλλήνων ἦτο ἡ ἀπόλυτος καὶ συγκεντρωτικὴ μοναρχία, μέχρις οὗτο ἡ Ἑλλάς ἔχασε καὶ πάλιν τὴν ἀνεξαρτησίαν της διὰ δευτέραν φορὰν ἐν ἔτει 1453.

Μελετῶντες μετὰ ταῦτα τὴν ἱστορίαν τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν παρατηροῦμεν ὅτι οἱ λαὶ τῆς Εὐρώπης, μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας συγκεροτήθησαν εἰς διάφορα κρατίδια ὑπὸ βασιλικὸν καθεστῶς. Τὸ σημαντικώτερον ἐξ αὐτῶν ὑπῆρξε τὸ βασιλεῖον τῶν Φράγκων εἰς τὴν Γαλιатиαν. Ὁ βασιλεὺς τῶν Φράγκων Κάρολος ὁ Μέγας, ὅστις συνῆνωσεν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον του πολλὰς χώρας τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος μέγας βασιλεὺς τῆς Δύσεως. Ἐκατὸν ἔτη βραδύτερον, περὶ τὰ 900 μ.Χ. ὁ Γερμανὸς βασιλεὺς Ὁθων ὁ Α' συνεκρότησεν ἐπίσης μέγα βασιλεῖον, τὸ ὀνομασθὲν «Ἄγιον ρωμαϊκὸν κράτος τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους».

Γενικῶς ὅμως, ἡ μεσαιωνικὴ φεουδαλικὴ Εὐρώπη δὲν εἶχεν ἀκόμη συγκροτηθῆ εἰς μεγάλα ἔθνη κράτη, ἀλλὰ ἦτο διεσπαρμένη εἰς πολυάριθμα τοιαῦτα βασιλικῆς ἐξουσίας, ἦτο ἐξησθενημένη πάντως καὶ τὰ κρατίδια ταῦτα Δουκάτα, Κομητεῖαι, Βαρωνεῖαι, ἐκυβερνῶντο ἀπὸ τοῦς εὐγενεῖς ἡγεμόνας τῶν ἀπολυταρχικῶς καθῶς καὶ αἱ ἰσχυραὶ ἰταλικαὶ πόλεις Βενετία, Φλωρεντία Γένουα καὶ ἄλλαι.

(Συνέχεια εἰς τὸ ἐπόμενο)

ΓΙΑΤΙ Ο ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

Ἄπὴ τὰ «Γράμματα» τοῦ Παπαδιαμάντη, ποῦ δημοσίεψε ὁ ἐκλεκτὸς διανοούμενος καὶ φίλος τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας ἑραστής κ. Ο. Merlier μαθαίνουμε ἀρετὰ γιὰ τὴς συνθήκας, κάτου ἀπὸ τὴς ὁποίας οὐδὲν φιλολογία ὁ Παπαδιαμάντης στὸ Ἀθηναϊκὸ πανεπιστήμιον καὶ ἀκόμα γιὰ τὸ βραδύ ρυθμό, μὲ τὸν ὁποῖο προχωροῦσε ἡ προετοιμασία του γιὰ τὴς τελικῆς ἐξετάσεις, καὶ ὑποψιζόμεστε μόνο, μὰ δὲν ἀποκομίζουμε μίαν βέβαιη δικαιολογία, γιὰ τὸ Παπαδιαμάντη ποτε δὲν ἔδωκε τὴς προετοιμαζόμενες ἐξετάσεις καὶ δὲν ἔγινε καθηγῆτης.

Οἱ πληροφορίες τῶν «Γραμμάτων» λένε, πὼς ὁ Παπαδιαμάντης ἐγγράφηκε τὸ 1874 στὴ φιλολογικὴ σχολή. Πῶς ἐν τωμεταξὺ ζῶσε μίαν πολὺ δύσκολη ζωὴ, ποῦ δὲν τοῦ δινε τὴ δυνατότητα ν' ἀγοράσῃ τὰ απαραίτητα βιβλία γιὰ τὴς σπουδῆς του καὶ ποῦ τοῦ ἀφαιροῦσε μάλιστα πολὺτιμον καιρὸ μὲ τὴν ἐπιταχτικὴ ἀνάγκη νὰ ἐργαστῆ, νὰ κερδίσῃ γιὰ νὰ ζῆσῃ πρῶτ' ἀπ' ὅλα. Αὐτὴ λοιπὸν ἡ ἔλλειψη ἀπὸ ἀνεστῆ ἦταν ἕνας πραγματικὸς λόγος κ' ἕνας σπουδαῖος λόγος, τὸν ὁποῖο θὰ μπορούσε νὰ προβάλῃ καὶ πρόβαλε στοὺς γονεῖς του, ποῦ τοῦ παραπονέθηκαν κάποτε, ὅτι βραδύνει νὰ δώσῃ τὴς ἐξετάσεις του καὶ «παρεξηγεῖται» ἀπὸ τὸν κόσμο. Ἀληθινά, εἶχαν περάσει τέσσερα καὶ πέντε καὶ ὀχτῶ χρόνια καὶ ὁ Παπαδιαμάντης δὲν κόβει, ἐξακολουθεῖ νὰ ἀφήνῃ ἐλπίδες γιὰ τὴς ἐξετάσεις του· στὸ τελευταῖο του σχετικὸ γράμμα ἀκολουθεῖ ἡ αἰώνια ἐπωδὸς «ἔχω ἀνάγκην χρημάτων».

Ἐντῶμεταξὺ, ζαίρουμε, ὁ Παπαδιαμάντης μάθαινε μόνος του ξένες γλώσσες, σὰν ἕνα εἶδος τέχνης, ποῦ θὰ τοῦ δινε τὸν τρόπο γιὰ νὰ ζῆσῃ, ἀλλὰ καὶ σὰ

μὴ ἀπαραίτητη προϋπόθεσις γιὰ νὰ μπόρῃ νὰ μνηθῆ πλατύτερα στὸ εὐρωπαϊκὸ πνεῦμα καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴ λογοτεχνία. Γιατὶ ὁ Παπαδιαμάντης εἶχε μπλεχθῆ σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ σὲ κάποιους ἔρωτες κ' εἶχε συλλάβει κάποιους σκοποῦ. Πῆγαμε νὰ γίνῃ λογοτέχνης...

Ἀπὸ μικρὸς εὐσύνθετε ποιήματα καὶ κωμωδίες. Σὲ ἡλικία δεκαεπτὰ χρονῶν δοκίμασε νὰ γράψῃ μυθιστόρημα. Στὴν Ἀθήνα, ἢ προδιάθεσις του ἠλεκτρίσθη ἀπὸ τὸ περιβάλλον. Ἦταν ἀνθρωπος πάντοτε μοναχικὸς καὶ ἀπόκοσμος καὶ ἂν δὲν ἔγινε ἀπὸ νωρὴς κηλὸγερὸς δὲ θὰ ἔταν ἱκανὸς γιὰ τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ συγκεντρώνεται, νὰ συλλογιέται, νὰ παθαίνεται μὲ τὴν ἀνάμνηση καὶ νὰ γράφῃ τὴ ζωὴ του. «Ἐγὼ δὲν εἶμαι γιὰ τίποτ' ἄλλο, παρὰ γιὰ νὰ γράφω καὶ νὰ διαβάζω» ἔλεγε ὁ ἴδιος. Ὁ Παπαδιαμάντης σὲ ἡλικία τριάντα χρονῶν εἶχεν ἤδη μίαν ζωὴ, εἶχεν ἤδη ἐξαντλήσει μίαν ζωὴ καὶ στὸν ἐπέκεινα χρόνον δὲ ζῶσε παρὰ μ' αὐτὴ, μέσ' ἀπ' αὐτὴ, ἀπ τὴν ἀνάμνησίν της. Ὅπως ὁ Dickens, σταμάτησε κι αὐτὸς τὴ ζωὴ του κυρίως στὰ εἴκοσι του χρόνια. Δὲν ἔχει παρὰ νὰ ἀντλή ἀπὸ κεῖ, νὰ ἀνακαλῆ γιὰ νὰ ζῆσῃ καὶ νὰ γράφῃ.

Καὶ ὁ Παπαδιαμάντης ἔγινε λογοτέχνης, δὲν ἔγινε καθηγῆτης. Ἐνῶ σπούδαζεν ἀκόμα, δημοσίεψε σὲ μίαν ἐφημερίδα τῆς Πόλης τὸ πρῶτο του μυθιστόρημα, τὴ «Μετανάστιδα». Ἐνῶ σπούδαζεν ἀκόμα δημοσίεψε σὲ μίαν ἀθηναϊκὴν ἐφημερίδα τὸ δεύτερό του μυθιστόρημα, τοὺς «Ἐμπόρους τῶν ἔθνων» (1882). Ἦταν νέος, δὲν ἤξαιρε ποῦ νὰ πάη νὰ βοῆ τὸν ἑαυτοῦ, ἐγραφε ἱστορικὰ μυθιστορήματα. Στὰ 1887 δημοσίεψε τὸ πρῶτο του διήγημα· ὁ δρόμος βρέθηκε, ὁ δρόμος ἀνοίχθηκε πρὸς τὸ μετα-

λείο, πρὸς τὰ ἔνδον, πρὸς ἐκεῖνο πού ἢ ἀνάμνηση συγκρατεῖ ζεστό ἢ ἀνακαλεῖ κάθε στιγμή...

Ὁ Παπαδιαμάντης δὲν ἔγινε καθηγητής. Γιατί κάτι ἄλλο τὸν τραβούσε, ἀγαπούσε ἄλλοῦ. Αἰσθανόταν μιὰν ἔλξη καὶ μιὰν ἄποση. Μιὰν ἔλξη, μιὰ δυνατὴ ἀνάγκη μᾶλλον νὰ γράφῃ τὴ ζωὴ του πού ἔπαισε νὰ τὴ ζῆ, μιὰν ἀπόκρουση πρὸς κάθε τί, πού εἶναι στερημένο ἀπὸ ἐλευθερία καὶ πού ἀποτελεῖ μιὰ τεχνικὴ μονάχα σύνδεση μὲ τὴ ζωὴ. Τὰ «Γράμματα» δὲ μᾶς λένε τίποτε, πού νὰ δικαιολογῇ πλαυτέρη τὴ στάση του, γιατί δὲν ἔγινε καθηγητής. «Ἄν ἀγαπᾷ κανεὶς τὴν περιπλάνηση στοὺς χώρους τοῦ πιθανοῦ, πού δὲ θὰ εἶναι ἴσως μιὰ περιπλάνηση ἀνώφελη προκειμένου νὰ σταματήσῃ κάποια ὥρα γύρω στὴ ζωὴ ἑνὸς ἀγαπημένου προσώπου, ἄς δοκιμάσῃ μαζί μου νὰ οἰκοδομήσῃ πάνω στὴν πιθανότητα, — ἢ βεβαιότητα δὲν εἶναι πάντοτε πιὸ στέρεη.

Ἄναλογίζουμαι, πὼς πρέπει νὰ κάνω τὴν ἔρευνά μου μὲ μέσα ἀνάλογα πρὸς τὸ θέμα. Συλλογιέμαι, πὼς κάνει κωμικὴν ἐντύπωση νὰ στήσῃ κανεὶς κανόνια προκειμένου νὰ σκοτώσῃ μιὰ τσίχλα, ὅπως ἀντίστροφα καὶ κεῖνος πού θέλει μὲ τὸ σονγιᾶ του νὰ κόψῃ ἕνα χιλιόχρονο πλατάνι. Ὁ ἕνας πλέκει πελώριο δίχτυ μεταφυσικῆς γιὰ νὰ πιάσῃ τὴν ποίηση, πού τοῦ φεύγει ὀλοκληρωτικὰ ἀπὸ τὶς τρύπες ρευστῆ καὶ ἄπιαστῆ σὰν τὸ νερό καθὼς εἶναι. Ὁ ἄλλος, ἀντίθετα, παραμένει ἄπλως καὶ στοιχειώδης μπροστὰ στὰ πιὸ σύνθετα λογοτεχνικὰ φαινόμενα καὶ ἔργα, τὰ ὁποῖα ἀφελῶς ὑποβιβάζει στὸ ἀνάστημα τῆς ἀπλοϊκότητάς του γιὰ νὰ μορῆ νὰ τὰ μετρήσῃ. Τρίτος, τρικλίζει ἀνάμεσα σὲ μιὰν ἀμφιβολία, ταλαντεύεται ὀδυνητὰ ἀνάμεσα στὴν ἔλλειψη γενναιότητος νὰ πῆ τὸ φοβερόν, ὅτι: τὰ σύκα εἶναι σύκα! Δὲ θὰ πέσω λοιπὸν στὸ λάκκο τῶν μεταφυσικῶν λεόντων οὔτε θὰ μεταβάλλω τὰ πάντα σὲ μακαρόνια ἀνάλογα μὲ τὸ στόμα μου, καὶ δὲ θὰ τρικλίζω ἀπὸ δειλία προκειμένου νὰ πῶ γιατί στὰ χίλια ὀχρακόσια τόσα ὁ Παπαδιαμάντης δὲν εἶχε καμμιάν ὄρεξη νὰ γίνῃ καθηγητής.

Ἦταν ἀδύνατο ὁ Παπαδιαμάντης νὰ γίνῃ καθηγητής. Πρῶτα, εἶπαμε, γιατί εἶχε ἀγαπήσει ἄλλοῦ. Αὐτὸς βέβαια εἶναι ἕνας λόγος ἀλλὰ δὲν εἶναι ὁ μοναδικός. Ὅστος ὁ κάθε ἄνθρωπος ἔχει κοντὰ στὸ συναισθηματικὸ ὄπλισμό του καὶ τὴν πρακτικὴ, πού κανονίζει τὰ βήματά του πολὺς φορὲς ἀντίθετα ἀπὸ τοὺς πόθους καὶ τὶς ἀγάπες. Ὁ ἄνθρωπος, τὸ παράξενο καὶ ἀντιφατικὸ αὐτὸ πλάσμα, μπορεῖ σύχρονα ν' ἀγαπᾷ, ἀλλὰ καὶ νὰ χαρίζεται στὴν ἀνάγκη, πού τοῦ ὑπαγορεύει ὁ λόγος, ἢ νὰ ὑποκύπτῃ στὸν ἀσυνείδητο πειθῶ πού ἀσκεῖ ἢ ἰδιοσυγκρασία ἢ στὴ συνειδητὴ πειθῶ πού ἀσκεῖ ἢ πείρα καὶ ἢ σκέψη. Πολὺ πιθανὸν εἶναι κάποιος ν' ἀγαπᾷ τὴν λογοτεχνία μὲ ἀληθινὸν ἔρωτα, ἀλλὰ καὶ ν' ἀποφασίσει γιὰ τοῦτον ἢ τὸν ἄλλο λόγο νὰ γίνῃ καθηγητής. Μὰ ὁ Παπαδιαμάντης δὲ γνώριζεν ἴσως συμβιβασμούς. Πιστεύω μᾶλλον, γι' αὐτόν, πὼς ἰσχυρότερη ἀπὸ τὴν ἔλξη πρὸς τὴν ἐλεύθερη ἔκφραση τοῦ ἑαυτοῦ του ἦταν μιὰ τόσο ἀσυνείδητο ὅσο καὶ συνειδητὴ ἀπόκρουση πρὸς τὴ δουλειὰ τοῦ καθηγητῆ καὶ πὼς καταρχὴ ποτέ του δὲν εἶχε πείσει τὸν ἑαυτό του, ὅτι πρέπει νὰ γίνῃ καθηγητῆς φιλόλογος συμβιβάζοντας ὀπωδῆποτε τὶς ταλαντεύσεις του. Οἱ ταλαντεύσεις παρέμειναν ζωηρές. Στὰ 1874 εἶχε ταλαντευθῆ ἀνάμεσα οὐτὴ θεολογία καὶ τὴ φιλολογία. Μετὰ ὀχτῶ χρόνια σπουδῶν πᾶει νὰ γίνῃ ἑλληνοδιδάσκαλος, ἀλλὰ... τὸ πιθανώτερο, καθηγητῆς τῆς Γαλλικῆς! Στὸ μεταξὺ τοῦ δόθηκε καιρὸς νὰ ζυγίσῃ νὰ παρατηρήσῃ, νὰ σκεφθῆ καί... ν' ἀπελπισθῆ.

Πρῶτα—κατὰ σειρὰ καὶ ὄχι κατὰ σημασία—εἶπαμε, ὅπως εἶπαμε, ἀπὸ τὸν Παπαδιαμάντη οἱ ἀπαραίτητες οικονομικὲς προϋποθέσεις γιὰ νὰ μορῆ νὰ ἐφοδιασθῆ μὲ τὰ χρειαζόμενα γιὰ τὶς σπουδὲς του βιβλία. Αὐτὸς εἶται ὁ κύριος λόγος, τὸν ὁποῖο προβάλλει ὁ ἴδιος γιὰ νὰ δικαιολογήσῃ πού ἀργεῖ νὰ δώσῃ τὶς ἐξετάσεις του, ἀλλὰ φαίνεται πὼς δὲν εἶναι καὶ ὁ σπουδαιότερος.

Ἐπειτα, ἔβλεπε τὸ σχηματικὸ τῆς διδασκαλίας τῆς ἀρχαίας λογοτεχνίας (1874—1882), κορεσμένης ἀπὸ συντακτικὸ καὶ

γραμματικὴ. Μόλο πού τὸ πνεῦμα του ἦταν τυπολατρικὸ, δὲν εὗρισκε μιὰ βαθύτερη δικαίωση σ' αὐτὴ τὴ δουλειά, γιατί καταλάβαινε, πὼς πρὸ ἀπὸ τὴ μορφολογία κείται ἀκριβῶς ἐκεῖνο, γιὰ τὸ ὁποῖο ἀξίζει μιὰ λογοτεχνία. («Ὁπασπίστενε, ὅτι οἱ θρησκευτικοὶ τύποι ἀξίζουν, γιατί ἀποτελοῦν μιὰ μορφή τῆς θρησκευτικῆς οὐσίας: ὅτι λατρεία, καὶ τυπικὴ μάλιστ' εἶναι κατεξοχὴν ἢ πρώτη θρησκεία' γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἔδωκε στοὺς θρησκευτικὸς τύπους τόση σημασία»). Εὗρισκεν, ἀντίθετα, σὶς τυπικὲς σχέσεις τῶν λέξεων ἕνα εἶδος μαθηματικῆς ἀναλογίας, κάτι τὸ πολὺ λογικὸ καὶ τὸ πολὺ ἀφαιρεμένο.

Ἐβλεπε, ἀκόμη, τὴ γλῶσσα τὴν ἀρχαία σὰ μιὰ μορφή, πού ἔχει προηγηθῆ ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν βυζαντινὴ καὶ ἴσως μᾶλλον τὴν εὗρισκε χρησιμὴ εἰδικὰ γιὰ νὰ μορῆ νὰ διαβάξῃ τὰ βυζαντινὰ καὶ τὰ ἐκκλησιαστικά. Δὲν ἀγαπούσε τὴν ἀρχαία γλῶσσα μὲ τὸν τρόπο τῶν ἀρχαιολατρῶν τῆς ἐποχῆς του, τὴ μεταχειρίστηκε πρῶτα γιὰ νὰ τοιμάσῃ, ἔπειτα γιὰ νὰ ἐκφράσῃ τὸ βυζαντινὸν ἑαυτό του. Δὲν εἶχε τὸ γλωσσικὸ ρομαντισμὸ τῶν συγχρόνων του. Στὰ 1907 γράφει στὸ Βλαχογιάννη «Ἐχτὸς τούτου μοῦ ἤρθε ν' ἀρχίσω ἕνα μεγάλο διήγημα «Μάννας δυχατέρα» στὴ δημοτικῆ». Αὐτὸ δὲν ἦταν φιλοφροσύνη. Τρία ἢ τέσσερα διηγήματά του εἶναι γραμμένα μὲ πρόθεση δημοτικῆς. Ὅπου δὲν ἦταν βυζαντινός, προτιμοῦσε νὰ εἶναι νεώτερος...

Δὲν ἠπῆξε ποτέ ἀρχαιοκλειστής. Ὁ Ταγορ πέρασε καὶ δὲν κατάλαβε τίποτε ἀπὸ τὸν Παρθενῶνα. Ὁ Ρεφαν προσευχήθηκε μπροστὰ του σὰ στὸ σύμβολο τοῦ οὐμανιστικοῦ πολιτισμοῦ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Ὁ Παπαδιαμάντης θὰ ἀνεχόταν τὸν Παρθενῶνα γιατί κάποτε ἦταν ναὸς τῆς Παναγίας καὶ ἀπὸ τότε κάθε βράδυ, τὴ νύχτα τὴ βαθεῖα, πρὶν ἀκόμα λαλήσῃ τὸρνίθι, θὰ μορῆ νὰ ἔψυχε ἢ ψυχὴ ἑνὸς πιστοῦ νὰ ἐνωτισθῆ τὸν ψίθυρο, πού κάθονον οἱ παντοῦφλες τῆς Παναγίας, πού σεργιανίζει ἐκεῖ κάπου—παντοῦ τὴ νύχτα γιὰ τὸν πιστό, γιὰ κεῖνον πού «βλέπει», μέσα στὴ σιωπὴ σεργιανίζει τὸν πόνο καὶ τὴν ἀγάπη τῆς μιᾶς Παναγίας... Ἄλ-

λοιῶς πὼς μορῆ νὰ βγαίῃ ἕνας ζεστός καὶ ζωντανὸς θαυμασμὸς γιὰ τὸν Παρθενῶνα, τὴ μεγάλη μητρόπολη τῶν παρλαπλανημένων, τῶν εἰδωλολατρῶν;

Ἐβλεπε τὰρχαῖα συγγράμματα, πού ἀνέπτυσσαν στὸν ἄνθρωπο ἕνα πνεῦμα αἰσιοδοξίας, ἀγάπης πρὸς τὴ ζωὴ, μιὰ ὁρμὴ γιὰ κατάκτηση, μιὰ διάθεση γιὰ ἀγῶνα καὶ νίκη καὶ γενικώτερα, ἢ ἀρχαιότητα ἐσύνθετε μέσα του ἕνα κλίμα πολὺ διάφορο ἀπὸ κεῖνο, πού μορῆ νὰ τὸν ἀφήσῃ ν' ἀναπνεύσῃ ἄνετα καὶ ἐλεύθερα. Ἄν πρέπει νὰ παλαίῃ κανεὶς καὶ νὰ αἰσιοδοξῆ, πού εἶναι τότε ἡ ἀτμόσφαιρα τοῦ πόνου, τῆς πίκρας καὶ ἢ ἀνάγκη, πού ὀδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο νὰ στραφῆ πρὸς τὴ μεγάλη πηγὴ τῆς πικρογριάς, πρὸς τὸ θεό, ὅπου φέρονε ὁ μοναδικὸς δρόμος τῆς πίστεως; Πὼς μορῆ νὰ γίνῃ ζωὴ χωρὶς πίκρα, χωρὶς παράπονο, χωρὶς πίστη; Ποτέ του ὁ Παπαδιαμάντης ἐσώψυχα δὲ ζήτησε νὰ στηριχθῆ στὸ συναίσθημα τῆς οὐμανιστικῆς ἀσφάλειας καὶ ἐμπιστοσύνης στὸν ἑαυτό μας, πού δημιουργεῖ ἢ βίωση τῆς ἀρχαιότητος. Ποτέ του δὲ ζήτησε τὴν ἀρχαιότητα σὰν κάτι, στὸ ὅποιο προμαντεύουμε μὲ λαχτάρια, πὼς θὰ βροῦμε ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὸν ἑαυτό μας.

Ἐβλεπε πόσο στενὴ καὶ περιορισμένη ἰδέα γιὰ τὴ λογοτεχνία εἶχαν οἱ καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ οἴκτιρε ἀπὸ μέσα του τοὺς ἀρχαίους, πού ἔγραψαν τόσο πλούσια καὶ πού φτωχαίνονταν τόσο ἀπὸ μερικὸς ἀπογόνους τους καὶ οἴκτιρε τοὺς καθηγητὰς γιὰ τοὺς ἀρχαίους ὅπως τοὺς εἶχαν καταντήσῃ μὲ τὴ τυπολατρικὴ σκέψη τους. Κῶδιξ παρισινὸς—πάπυρος τοῦ ὀξυρρόγγου—σῆμα κατὰ σύνεσιν—δακτυλοεπίτριτος—ἀμφιφορέυς, ἀμφορέυς—τὸ θαρσοῦν, τὸ δεδιδὸς—ἀττικὴ μέλισσα—ἦστραπτε καὶ ἔβρόντα, συνεκὺκα τὴν Ἑλλάδα—ἠβάσκω, γηράσκω, χάσκω... Φιλολογία! φιλολογία!

Καὶ ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο πῆγαινε ἢ σκέψη του στὴν πραγματικότητα τοῦ γυμνασιακοῦ καθηγητῆ. Εἶχε προσέξει τοὺς δασκάλους του στὸ Ἑλληνικὸ Σχολεῖο καὶ στὸ Γυμνάσιο. Στὸν Πειραιᾶ εἶχε τσακωθῆ μὲ τὸν καθηγητὴ του. Ὁ καθηγη-

της τότε δὲν ἦταν σχεδὸν παρὰ ἕνας δάσκαλος τῆς μεταφραστικῆς τέχνης, τὴν ὀνομασία ὠνόμαζε: «ἐρμηνείαν». Ἀλλὰ τί πραγματικά σήμαινε μιά μετάφραση, αὐτὸ ὁ Παπαδιαμάντης τὸ ἐννοοῦσε καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον. Ὁ Παπαδιαμάντης δὲν εἶχε ἀσφαλῶς μέσα σ' αὐτὴ τὴν ξεραῖλα ν' ἀγαπήσῃ τίποτε. Καὶ ὄχι μόνο ἀνώφελη φαινόταν στὸν Παπαδιαμάντη ὅλη αὐτὴ ἡ ἄδικη σκοτοῦρα, ποὺ ὀνομαζόταν διδασκαλία τῆς ἀρχαίας λογοτεχνίας, ἀλλὰ καὶ τὸ χειρότερο, ἄγονη. Ἐνῶ εἶναι βέβαιον, ὅτι ὁ ἀπώτερος, ὁ ὑψηλότερος λόγος, γιὰ τὸν ὁποῖο ἐπιζοῦν ἀνάμεσά μας καὶ διδάσκονται οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς εἶναι νὰ κάνουν γόνο τὸ πνεῦμα μας...

Ὁ Παπαδιαμάντης δὲν εἶχε τὰ μέσα νὰ σπουδάσῃ τὴ φιλολογία· εἶχε νοοτροπία διαφορετικὴ ἀπ' ὅ,τι χρειαζόταν γιὰ

νὰ γίνῃ κανεὶς τότε φιλόλογος, εἶχε ἴδιο-συγκρασία, ποὺ τὸν ὀδηγοῦσε σὲ ἄλλους ὁρίζοντες, ἀγαποῦσε ἄλλοῦ. Αὐτοὶ μποροῦν νὰ εἶναι οἱ λόγοι, γιὰ τοὺς ὁποίους δὲν ἔγινε καθηγητής. Ἀγαποῦσε τὴ φιλολογία—ὅπως αὐτὸς τὴν ἐννοοῦσε—ἀλλὰ δὲ θέλησε νὰ γίνῃ φιλόλογος. Ὅπως ἐπίσης ἀγάπησε τὰ θρησκευτικὰ πράγματα, ἀλλὰ δὲ θέλησε νὰ γίνῃ καλόγερος. («Θεοὺς μὲν καὶ δαίμονας νομίζει, δαιμόνια δὲ πράγματα οὐ νομίζει»). Εἶναι καὶ τὸ δεύτερο αὐτὸ ἕνα ἄλλο σημεῖο στὴ ζωὴ τοῦ Παπαδιαμάντη ποὺ πρέπει νὰ ἐξετασθῇ. Καὶ τὰ δυὸ μαζὶ δείχνουν, ὅτι εἶχε μέσα του ἕναν κόσμον ἀντιμαχόμενο, μιὰν ἐσωτερικὴ ἀνησυχία—τὴν ὁποία καλοῦμα-στε νὰ μαντεύσουμε—εἶναι ποὺ ἀποφασίζει στὸν Παπαδιαμάντη.

ΠΕΤΡΟΣ Σ. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗΣ

Ο ΜΗΝΑΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Ν. ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ «Ἰσπανία» Ἀθήνα 1937.

Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Καζαντζάκη ἀποτελεῖ ἕνα δῖπτυχο. Στὸ πρῶτο μέρος μᾶς δίδεται ὁ ἄνθρωπος μέσα σ' ἕνα γαλήνιο κλίμα, σὲ μιὰν εἰρηνικὴ καὶ ἀδέσμευτη ἐλεύθερη καὶ δημιουργικὴ ζωὴ, τὴν ὁποία ἔχει ὑποτάξει, μεταξιώσει σὲ πνεῦμα καὶ τέχνη. Στὸ δεύτερο μέρος δίδεται ὁ ἄνθρωπος, ποὺ ἡ ζωὴ τὸν ἔχει ὑποτάξει, τὸν θέλει δικό της, γίνηκε μοῖρα καὶ τὸν παίξει στὰ δάχτυλά της, ἡ ζωὴ σὰν μιὰ βία καὶ τυφλὴ ὁρμὴ—νόμιμη καὶ αὐτὴ—γιὰ ἀγῶνα καὶ πάλιν καὶ καταστροφῇ. Οἱ δυὸ εἰκόνες φωτίζονται ἔντονα ἢ μιὰ μὲ τὴν ἄλλη, ὀλοκλωρώνουν τὴν ἀνθρώπινη μοῖρα. Αὐτὴ τὴ ζωὴ μὲ τὴ διπλὴ μορφὴ της ζητάει νὰ τὴ χορτάσῃ, νὰ τὴ ζητήσῃ ἔντονα, ὅσο καὶ νὰ τὴ μεταξιώσῃ σὲ πνεῦμα καὶ ὁμορφιὰ ὁ συγγραφέας.

Στὸ πρῶτο μέρος μᾶς σεργιανίζει ἀπὸ πόλη σὲ πόλη ἀπὸ τὰ βόρεια ὡς τὴ νότια Γρανάδα. Σταματοῦμε σὲ κάθε μιὰν ἀπὸ τὶς πολιτεῖες αὐτές. Ὁδηγοῦμαστε ἔπειτα μπροστὰ σὲ τοποθεσιές, οἰκοδομές, σιχναζόμενα κέντρα, ἐκκλησίες κλ. Τὸ καθεὶ περνᾷ μπροστὰ μας μὲ θαυμαστὸ τρόπο: δὲ φαίνεται ἀποσπασμένο, κομμένο νὰ ποῦμε ἀπὸ τὸ φυσικὸ τοῦ χώρου, ἀλλὰ εἶναι σὰ νὰ διατηρῇ ὅλη τὴν κοπότητα, ὅλο τὸ σπαρτάρισμα τοῦ χρώματος, τοῦ ἤχου ἢ τῆς ὁσμῆς τῆς φυσικῆς του οὐσίας. Τόσο ἔντονα ἀνασταίνει ὁ συγγραφέας τὴν εἰκόνα τοῦ πράγματος μπροστὰ μας. Ἔτσι πραγματοποιεῖ τὴν τέχνη του: ἀφαίρει, συγκεντρώνει, ἐντείνει.

Τὸ ζωγραφικὸ αὐτὸ ταλέντο δὲν ἐξαντλεῖ παρὰ ὡς ἕνα μικρὸ μέρος τὶς δυνατότητες τοῦ συγγραφέα. Ὁ κ. Καζαντζά-

κης πλημμυρίζει τοὺς ἔτσι καμωμένους πίνακές του ἀπὸ συναισθημα σὰν ἀπὸ κάποια θελκτικὴ ζέση καὶ ἀπὸ στοχασμό, ποὺ σχεδὸν πάντοτε ξεχειλίζει, σπάει τὸ περίγραμμα τῆς εἰκόνας καὶ ἀπλώνεται καὶ γενικεύεται καὶ παίρνει σημασία ἀπὸ μιὰ γενικώτερη ἀπόφανση, ἀπὸ στοχασμὸ ποὺ δίνει τὸ βαθύτερο νόημα στὴ ζωὴ τῶν πραγμάτων. Τὰ πρόσωπά του μάλιστα γνωρίζουν, μὲ τὸν τρόπο ποὺ ξανοίγουν λεκτικὰ τὸν ἑαυτὸ τους μπροστὰ στὸν συγγραφέα, νὰ γίνονται ὅλα ἀφορμές γιὰ τὴ σκέψη του νὰ δουλέψῃ ἀπλώνοντας καὶ βαθαινόντας τὰ λόγια τους. Οἱ τόποι γίνονται ἄλλες ἀκόμα ἀφορμές.

Ἀλλὰ ὁ καλύτερος τρόπος γιὰ νὰ ἐκτιμῆσῃ κανεὶς τὸ μέρος αὐτὸ τοῦ βιβλίου εἶναι νὰ τὸ διαβάσῃ. Τότε θ' ἀκούσῃ ἀκόμη καὶ τὸν ἴδιο Καζαντζάκη μολονότι ἀποφασίζει νὰ εἶναι ἀμέτοχος καὶ ἀντικειμενικός,—τίποτε ἄλλο παρὰ «νὰ καταθέσῃ τὴ μαρτυρία του γιὰ ὅ,τι εἶδε»—νὰ μὴν τὸ κατορθώσῃ ὀλότελα καὶ νὰ ἐκφράζεται ζωηρὰ γιὰ τὴν ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος νὰ πῶσῃ μιὰ στίση «νὰ συνεργασθῇ μὲ τὴν ἐποχὴ του». «Οἱ ὑποταχθῇ σ' ἕναν ρυθμὸ ἀνώτερο ἐφευρώντας τὰ σύνορα τοῦ ατόμου» τὸν ἴδιο ἀκόμη, σὰν ἄνθρωπος στὰ σωστὰ ζωντανὸς καὶ σύγχρονος, νὰ ζητήσῃ νὰ ζῆσῃ μέσα σ' ἕναν βίαιον γοργὸ ρυθμὸ ὅσο μπορεῖ πρὸς πολλὴ ζωὴ προτοῦ κλείσῃ τὰ μάτια, ἀλλὰ σὰν κλλιτέχνης νὰ γυροῦσῃ τὴ συγκράτηση καὶ τὴν ἰσορροπηση. Καὶ ἀκόμη θ' ἀντικρύσῃ τὸν ἄνθρωπον, ποὺ ξαίρει ἀσφαλτα νὰ ξεχωρίζῃ τὰ ὄρια τῆς ζωῆς καὶ τῆς τέχνης καὶ νὰ κἀνῃ τέχνην ἐκεῖ, ποὺ ταιριάζει καὶ νὰ κἀνῃ ζωὴν ἐκεῖ, ποὺ ταιριάζει.

Υπάρχουν εποχές, πού είναι αδύνατο να χωρέσουν στα όρια της Τέχνης. Μάταιη κάθε προσπάθεια να τις κλείσουμε ολοκληρωτικά σε καλλιτεχνικά πλαίσια. Γι' αυτό και ο Ίδιος ο Καζ. ξεκινώντας για το β' μέρος, για την πολεμική περιπέτεια της Ισπανίας, αλλάζει στάση. Το καλλιτεχνικό στοιχείο ξεπερνιέται εδώ από τη βουή της ζωής! Το β' αυτό μέρος παίρνει ένα ήθος πιο βαρύ, όπως βαρεία είναι η ζωή και ανάλαφρη η Τέχνη. Πόσες, φορές, πόσο συχνά από τη σκληρότητα πάμε στο απότομο και από το απότομο στην κραυγή και απ' αυτή στο επιφώνημα! Το β' μέρος μπορεί να πη κανείς κινείται ανάμεσα σε επιφωνήματα. Το επιφώνημα είναι ο πιο φτωχικός, αλλά και ο πιο πλούσιος φραστικός τρόπος, που διαθέτει ο άνθρωπος. Μέσα σ' ένα επιφώνημα σφίγγεται θανάσιμα όλος ο πόνος του ανθρώπου, που αδυνατεί να βρή την εκφρασή του. Ο πόνος του ανθρώπου, ο θηριώδης και ένστιγματικός, αλλά και ο πιο εγγενικός και φιλόανθρωπος. «Τρόμος τρόμος, τρόμος!» Αυτές οι τρεις λέξεις άπηχούν την πολιορκία του Αλκάθαρ. «Η μία αυτή σάν βροντή επαναλαμβανόμενη επιφώνηση είναι ένα μούγκρισμα λιονταριού, που το επαναλαμβάνουν τα βουνά. Μιουγκρίζει το λιοντάρι» ο άνθρωπος πολεμάει—μέσα στην ψυχή και του πιο ήρωικού ανθρώπου υπάρχει ο τρόμος, (ο τρόμος, που αναδείχνει την αξία του ήρωισμού). «Η τέχνη ασθμαίνει, επιφωνεί. Το β' μέρος του βιβλίου του κ. Καζαντζάκη καταντάει σε μερικά μέρη άγριο τόσο είναι αληθινό.

Διαβάζοντας αντιλαμβανόμαστε, πως αλλάζει και ο Ίδιος ο συγγραφέας. Ένώ έντυπωσιάζεται από την άταραξία των ανθρώπων μπροστά στην καταστροφή, που φέρνει ο έναέριος βομβαρδισμός, από τάλλο μέρος θέλει να ιδη, «διψά να δη, να μη χάση ούτε μία σταλαματιά φρίκη!» Ο πόλεμος φανερά πέρασε από μέσα του. Τόν άγγιξε, τόν παραμόρφωσε. Γι' αυτό τόν αισθάνθηκε τόσο διάστροφα, τόσο αληθινά...

Η πεμπτουσία της τέχνης του Καζαντζάκη είναι πρωταρχικά η καθολική γνώση

του έσωτερικού, του ανθρώπινου είναι. Και αυτή η γνώση κερδίζεται μέσ' από μια έντονη παρουσία ζωής και μάλιστα μέσ' από ένα αγωνιώδες σταμάτημα μορφών ανθρώπινης ζωής, μορφών όχι απλώς ωραίων, όχι απλώς θερμών, αλλά διαιθερωμένων από έναν υψηλό πυρετό: από την άγωνία μπροστά στον κίνδυνο ότι δε θα προφτάσουμε να τις χαρούμε πριν κλείσουμε τα μάτια. Ο συγγραφέας κατέχεται από μια ρομαντική δίψα ζωής. Αν η ζωή αυτή εμφανίζεται σαν ένα άξεδιάλυτο μείγμα μεγαλείου και άθλιότητας, αυτό όλογο ενδιαφέρει. Έκείνο που βαρραίνει είναι η ίδια η ζωή του ανθρώπου που είναι ανάγκη να τη ζήση και να τη γνωρίση για να τη ζήση βαθύτερα.

«Γνώθι σαυτόν» σημαίνει στην προκειμένη περίπτωση «ζήσε όσο γίνεται πιο βαθιά τον άνθρωπο μέσα σου»

Όλο και πιο βαθιά, ναί. «Αλλά γιατί και όσο γίνεται πιο γρήγορα;» Η απάντηση στο ερώτημα αυτό βρίσκεται στο ιδιαίτερο είδος της φαντασίας του κ. Καζαντζάκη. Η φαντασία αυτή είναι όχι εκείνη, που άνυποψίαστη αφήνεται να παιζει με την παρουσία των πραγμάτων ούτε εκείνη που άφου γεύθηκε την πείρα της ζωής πλάγιασε να ξεκουρασθή στην άθραμβία έτοιμη να κυλήσει στο μηδέν χωρίς να το καταλάβη, αλλά είναι η άλαφροήκιωτη εκείνη φαντασία, που είδε μπροστά της, μπροστά στη χαρά των μορφών να περνάη η μαύρη σκιά του θανάτου, του τέρατος, του τέλους και κλείοντας τα μάτια στο όραμα αυτό γυρίζει προς τα πίσω και με άγωνία άγκαλιάζει ό,τι είναι γύρω της αξιο ή εθτελέ, μικρό ή μεγάλο.

Ο Καζαντζάκης φαίνεται σαν ο άνθρωπος, που η δε γεύθηκε ως την ώρα όση ζωή χωρεί στο είναι του η έχει μια γιγάντια, ψυχή που δε χορταίνει να ζη και που δημιουργεί το φιαλτικό όραμα ενός προσεχούς τέρατος που απειλεί να έμποδισή το χορτασμό. Ο Καζαντζάκης σαν φαντασία κινείται ανάμεσα στο περισσότερο η το λιγώτερο. Δέν έχει ίσοροπήσει τις ψυχικές του απαιτήσεις. Είναι ρομαντικός.

Τέλος θα ήθελα να παρατηρήσω, ότι αυτή η ιδιόρρυθμη φλόγα της φαντασίας αυτή η Ισπανία, η γη του never more, του «ποτέ πια» και αυτό το τόσο καυστικό άγγιγμα των πραγμάτων με μια άισθηση που πυρπολεί και με μια σκέψη, που χύνεται σαν πλημμύρα επάνω τους—προσωπικά στοιχεία του Καζαντζάκη—δημιουργούν πια ένα τέτοιο κλίμα, ο του δέν είναι δυνατό ίσως η άλλη Ισπανία της πραγματικότητας να διαφυλάξη την άτομική αλήθεια της υποστάσεώς της, που είναι μια ύπόσταση πολυ λιγώτερο τυραννική για τα νεύρα και την εδαισθησία και την νόσημα, φαίνεται, παρ' όσο αυτή που μās έδωκε ο Καζαντζάκης.

Και αυτή η «άλλη Ισπανία» του πνεύματος, και της φαντασίας, αυτή που ξεπηδάει μέσ' από την πραγματική και την ξεπερνάει, άποτελεί την κυριότερη έγγυση αξίας του έργου του Καζαντζάκη.

Κ. ΠΟΛΙΤΗ : «Eroica», Αθήνα, 1938.

«Η «Eroica» είναι ένα μοναδικό ελληνικό βιβλίο, τόσο για την ύλη όσο και για το είδος, τόσο για το περιεχόμενο όσο για την εκτέλεση. Η ποιότητά του, είναι ένα τρίτο σημείο, που θα το θίξουμε στο τέλος.

Με δυο λόγια η ύλη της «Eroica» είναι η ομαδική παιδική ζωή το είδος είναι μια μουσικοποίηση, μια μετεξίωση του Λόγου σε Μουσική.

Βέβαια υπάρχουν και άλλα ελληνικά βιβλία που περιγράφουν την παιδική ζωή, μα αυτά είναι βιβλία μάλλον για παιδιά και εδώ δε μπορούν να μās ενδιαφέρουν. Μόνο η Κα Έλλη Αλεξίου (Δασκαλάκη) ύψωσε τη ζωή των μικρών ως το ενδιαφέρον των μεγάλων, μα ο γενικός τόνος των σχετικών βιβλίων της τα καθιστά τόσο πολυ προσικά στην παιδική ηλικία, ώστε καταλήγουν να άποβούν βιβλία για παιδιά.

Ο κ. Κ. Πολίτης ζητεί να μās δώσει όχι μια άφελη και ειδυλλιακή όψη της ζωής των μικρών, αλλά προσπαθεί να μās ξεσηκώσει ως μια θεώρηση της τραγικής μοίρας της ζωής του ανθρώπου, όπως αυτή περνάει συμπτωματικά από

την παιδική ζωή.

Η περιγραφή της παιδικής ζωής δέν είναι ένα θέμα συνηθισμένο, όσο και αν είναι πιο συχνό από την περιγραφή της γεροντικής ζωής. Κυρίως το θέμα αυτό έρευνήθηκε συχνά κατά τους χρόνους του μεταπολεμικού ρομαντισμού, ο οποίος προχώρησε, κάτω από την πνοή του φροϋδισμού, προς τη μελέτη των φαινομένων της ζωής που κείνται σαν ύπόστρωμα της ζωής του λογικού και ώριμου ανθρώπου. Το παιδι θεωρήθηκε σαν ένας κόσμος ιδίου ψυχικού ποιού και ρυθμού, αλλά η μοίρα του δέν είναι δυνατό να ενδιαφέρει τη τέχνη και το πνεύμα, αν δέν μη στην τροχιά της γενικής ανθρώπινης μοίρας. Και αυτό άκριβώς έπιχείρησε και έπέτυχε ο κ. Κ. Πολίτης.

Τι λοιπόν είναι το παιδί; μια συνείδηση και μια άίσθηση τοποθετημένη στο κατώφλιο της ζωής, καινούργια, ελεύθερη άμεταχείριστη, έτοιμη να δημιουργήσει τον εαυτό της κάθε στιγμή. Και αυτό το καινούργιο και άκατασκευαστο στη ζωή είναι που άπέφυγε ως τώρα η προπολεμική λογοτεχνία, πεπεισμένη ότι όλο το ενδιαφέρον πρέπει να συγκεντρώνη ο άνθρωπος όπου έχει μεστώσει από ήθικό και πνευματικό περιεχόμενο, από σκοπούς και αξίες. Η γαλλική λογοτεχνία το άπέφυγε πάντα προπολεμικά, όχι όμως άφύτου ο Valéry Larbaud έγραφε τις «Enfantines». Η Ρωσική λογοτεχνία το κυνήγησε με μανία, διότι αυτή δέν πιστεύει πως ο άνθρωπος είναι, αλλά πως ο άνθρωπος γίνεται και πιο πολυ απ' όλους γίνεται το παιδί.

As ξεκαθαρίσουμε τώρα, ότι η ηλικία των παιδιών του μυθιστορήματος του κ. Κ. Πολίτη δέν είναι κυρίως η παιδική, αλλά άκριβως αυτή που αφήνει την παιδικότητα για την έφηβεια.

Τα παιδιά αυτά δε ζουν πια την παραδείσια ζωή της άφέλειας, της άνυποψίας, της άθωότητας, δέν είναι οι προαμαρτιακοί άνθρωποι, αλλά είναι αυτοί που γνώρισαν, η το χειρότερο και αληθινότερο: αυτοί που άρχίζουν να γνωρίζουν. Και η γνώση είναι ένα μεγάλο, το μεγαλύτερο άμάχημα στη ζωή των ανθρώ-

πων, και είναι μάλιστα τὸ μοναδικὸ ἀμάρτημα στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων ἀφοῦ αὐτὴ συνιστᾷ τὴν ἀληθινὴ οὐσία τῆς κατ' ἀνθρώπον, τῆς κατὰ συνείδηση ζωῆς. Οἱ μείρακες τοῦ κ. Κ. Πολίτη καλοῦνται ἀπ' αὐτὸν μπροστά μας γιὰ νὰ γευθοῦν γιὰ πρώτη φορὰ τὸν καρπὸ τῆς γνώσης. Καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ τραγικὴ τους μοῖρα, ποὺ εἶναι καὶ μοῖρα ὅλων τῶν ἀνθρώπων· νὰ γνωρίσουν τὴ ζωὴ καὶ τὸν πόνο τῆς.

Μὲ τὴν ἐφηβεία τὰ παιδιὰ αὐτὰ μπαίνουν στὴν συνείδηση τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἑαυτοῦ των. Ὁ τρόπος τῶρα τῆς εἰσόδου των εἶναι ὁ αἰώνιος χαρακτηριστικὸς τρόπος: ἡ κίνηση, ἡ ὀρμητικὴ καὶ βίαιη, ποὺ ἔχει ὡς περιεχόμενο τὸν ἐγωισμό. Ἡ ζωὴ τῶν παιδιῶν εἶναι μιὰ συμφωνία ἡρώων, εἶναι μιὰ ἡρωικὴ συμφωνία.

Ἀλλὰ τί εἶναι παιδικὸς ἠρωϊσμός καὶ πῶς αὐτὸς μπορεῖ νὰ ἀπλωθῆ ὡς τὴν εὐρύτερη ἔννοια τοῦ ἀνθρώπινου ἠρωϊσμοῦ.

Τὸ παιδί τῶν 13-15 χρόνων ζῆ μιὰ ἔντονη ζωὴ μὲ τὴ φαντασία, τὴν ὁποία ἡ ὀρμὴ γιὰ κίνηση ποὺ χαρακτηρίζει τὴν ἡλικία του τὴ σπρώχνει πρὸς τὰ ἔξω ἢ σωστότερα πρὸς τὰ ἐμπρός· τὸ παιδί κινεῖται πάντα μὲ τὴ φαντασία πρὸς τὰ ἐμπρός· δὲν ἀναπολεῖ ἦσχα τὰ περασμένα, διότι δὲν ἔχει παρελθόν· εἶναι καινούργιο, εἶναι τωρινό, εἶναι παρόν, ποὺ ἀρχίζει νὰ δημιουργῆ ἕνα παρελθόν. Τὸ ὄνειρό του, ἡ κίνησή του, στρέφεται πρὸς κάτι ποὺ εἶναι μπροστά του, παρόν, καὶ πρέπει νὰ ἀποτελέσῃ βίωμα τῆς ζωῆς του ἢ πρὸς κάτι ποὺ εἶναι μακριά του, ἀλλὰ δὲν ἔχει παρὰ νὰ καβαλλικέσῃ τὸ ὄνειρο καὶ νὰ τὸ κυνηγήσῃ. Ἦμπορεῖ νὰ χαθῆ ὅπως χάθηκε καὶ πάει ὁ ἠρωϊκὸς Ἀλέκος, ἀλλὰ αὐτὸ δὲ σημαίνει λιγώτερο ὅτι ὁ Ἀλέκος ἔζησε τὴ ζωὴ του ἕως τὰ ἔσχατα ὄρια. Ἔως τὰ ἔσχατα ὄρια τίνος; τοῦ πραγματικοῦ; τοῦ φανταστικοῦ; ποῖς ξαίρει ἂν ὑπάρχουν κὰν αὐτὰ τὰ ὄρια; Ἄλλο παιδί βρῖσκει διέξοδο γιὰ τὴ φαντασία του πραγματοποιώντας ἐκεῖνα, ποὺ μόνον στὸ ὄνειρο ἐπιτρέπεται νὰ τὰ πραγματοποιήσῃ· φορεῖ ἕνα τενεκεδένιο καπέλλο, καβαλλικεύει ἕνα μπαστοῦνι, παριστάνει τὸ πυροσβεστικὸ αὐτοκίνητο χτυπώντας βροντερὰ τενεκέδες στὸ δρόμο.

Ἄλλο παιδί κινεῖται γοργὰ καὶ φεύγει μέσ' ἀπὸ τὰ βιβλία ποὺ διηγοῦνται ταξίδια, κινδύνους κλ. Τέλος πάντων χροιάζεται νὰ βιωθῆ κάτι ἔντονα, ἀνοιχτὰ, ἐλεύθερα, χωρὶς τέρατα καὶ περιορισμό. Ὁ κίνδυνος δὲ ζυγίζει τίποτε ἐδῶ. Ἐδῶ εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ καθαροῦ ἠρωϊσμοῦ. Δὲν ἔχει αὐτὸς κανένα σκοπὸ ἀνώτερο· δὲν πάει νὰ ξαγοράσῃ μὲ τὴ ζωὴ του κάτι τὸ πιὸ διαρκές ἀπ' αὐτόν, ὅπως εἶναι ἡ ἐλευθερία· ἐδῶ εἶναι ἕνας ἠρωϊσμός, ποὺ δὲ ἀνωρίζει νὰ σκέπτεται καὶ νὰ ζυγίσῃ τὸν ἑαυτό του καὶ τὴν ἀξία του. Ἀσύνειδος ὅπως ἡ στιγμὴ τῆς εἰλικρινοῦς αἰσθητικῆς δημιουργίας, — καὶ χωρὶς σκοπὸ. Ἐνας ἠρωϊσμός καθαρὰ καλλιτεχνικός, τελείως ἀνιδιοτελής, πρὶν ἀπὸ κάθε ἀγαθὸ καὶ κακό. Πρωταρχικός, σὰν τὸ πρῶτο πουλί, ποὺ πέταξε ζεστὸ ἀκόμη ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Δημιουργοῦ· θιγρητὰ πρὸς τὸ ἄγνωστο.

Ἔτσι πετοῦν σὰν τὰ ζεστὰ πουλιὰ μέσ' ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ κ. Κ. Πολίτη τὰ παιδικὰ πρόσωπα. Καὶ πόσο τραγικὴ ἡ πτῆση τους! Πᾶνε γιὰ νὰ ἐξαντλήσουν τὴ ζωὴ, νὰ τὴ γευθοῦν ὡς τὴν ἄκρη καὶ ὅμως! μόλις κάτι ἐξαντλοῦν ἀπ' αὐτὴ καὶ προτοῦ αἰσθανθοῦν τὰ χέρια ἀδειανά, τὰ χέρια εἶναι πάλι γεμάτα καὶ τὰ μάτια πάλι διψασμένα γιὰ νέα ὄραματα. Μάταια! Ἡ ζωὴ δὲ θὰ ἐξαντληθῆ. Κάποτε τὰ παιδιὰ πεθαίνουν προτοῦ προκάνουν νὰ γευθοῦν ἀπ' ὅλους τοὺς χυμούς. Ὅμως εἴτε ζήσουν εἴτε πεθάνουν, τὸ ἴδιο κάνει. Τὰ παιδιὰ δὲν εὐρίσκουν τὴν ἰσορροπία ἀνάμεσα στὶς ἀπαιτήσεις τους καὶ τὶς προφορὲς τῆς ζωῆς. Καὶ θὰ ζητοῦν πάντα μὲ ὀρμητικὰ καὶ ἄρρηθμα κινήματα αὐτό, ποὺ τοὺς προσφέρεται ἀπὸ λίγο, μὰ ποὺ ποτὲ δὲ θὰ προσφερθῆ ὀλόκληρο. Αὐτὴ εἶναι ἡ μοῖρα τοῦ παιδιοῦ. Αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου.

Καὶ ἀλήθεια τί συμβαίνει μὲ τὸν ὄρμιμο ἄνθρωπο; Αὐτὸς εἶναι ἀλήθεια δὲ δημιουργεῖ καθόλου μέσα στὴν ἀπόλυτη ἐλευθερία τοῦ παιδιοῦ. Τὸ παιδί βαίνει ἀτρόμητα, πανελεύθερα, διότι δὲ γνώρισε ἀκόμα τίποτε, αὐτὸ θὰ πῆ δὲ γνώρισε ἀκόμα τὸ πρῶτο καὶ ὕστατο γεγονός τῆς ζωῆς: τὸ θάνατο.

Ὀλόκληρη ἡ ζωὴ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὴ, ποὺ

ζοῦμε μὲ τὴν ἔγνοια τοῦ θανάτου, εἶναι ἕνα ὄνειρο. Ὁ θάνατος δίνει στὴ ζωὴ μας τὴ σφραγίδα τῆς πραγματικότητας, τῆς μοναδικῆς πραγματικότητας. Ὁ ὄρμιμος ἄνθρωπος λοιπὸν δημιουργεῖ κάτω ἀπὸ τὴν ἀδιόρατη σκιά τῆς μόνης πραγματικότητος, τοῦ θανάτου.

Εἴτε τὰ δημιουργήματά του εἶναι ἔργα τεχνικὰ ἢ πνευματικὰ ἢ μορφῆς ἀνθρωπίνων ὑπάρξεων, τὸ ἴδιο κάνει ὅλα γίνονται διότι ὁ ἄνθρωπος βλέπει κάπου, χωρὶς νὰ βλέπῃ, τὴν ἀδιόρατη σκιά τοῦ θανάτου, τοῦ ἐξαφανισμοῦ. Ὁ ἄντρας ἐργάζεται καὶ κάνει πολιτισμό, οἰκογένεια, πνευματικὲς κατασκευὲς διότι δὲ θέλει νὰ πεθάνῃ. Αὐτὴ ἡ ἰδέα μονάχα στὴ ζωὴ μας δὲν εἶναι ὄνειρο. Ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι τὸ παιδί ποὺ συνεχίζεται στὸν ἄντρα.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι μιὰ διασταύρωση ἀπὸ ὄνειρο καὶ σκιά θανάτου, ἀπὸ παιδί ἄντρα. Εἶναι δύο ἄνθρωποι μαζί. Ὁ ἄντρας περιορίζεται στὴ δημιουργία του ἀπὸ τὸν ἀδιόρατο φόβο τοῦ θανάτου, τὸ παιδί εἶναι αὐτὸ τὸ ἄφοβο ποὺ τραβάει ἀλογάριαστα, μέσα σ' ὅλα.

Λοιπὸν ὁ ἠρωϊσμός τοῦ παιδιοῦ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἔλλειψη τοῦ φόβου, ὁ ἠρωϊσμός — ἡ συνεχῆς ἀγωνιώδης δραστηριότητα τοῦ ὀρίμου ἀνθρώπου πηγάζει ἀπὸ τὸ φόβο. Κατ' ἄλλον τρόπο, τὰ παιδιὰ ζοῦν ἐντατικὰ τὸ παρόν, ὁ ἄντρας ζῆ μόνον μὲ τὸ μέλλον μπροστά του. Συναντιῶνται σὲ τοῦτο, ὅτι αὐτὸς καὶ ἐκεῖνα ἀδύνατο νὰ ἐξαντλήσουν αὐτὸ ποὺ ζοῦν.

Αὐτὸ τὸ νόημα ἔδωκα στὴν «Eroica», στὴν ἡρωικὴ συμφωνία ἀπὸ παιδικῆς ζωῆς.

Γιὰ τὴν ὕλη τῆς συμφωνίας μίλησα. Ἴσως δὲν εἶπα κάτι γιὰ τὰ ὄριμα πρόσωπα, καὶ ἴσως ἀκόμη δὲ μίλησα γιὰ τὶς διάφορες ἀτομικότητες τῶν παιδιῶν. Μὰ νομίζω, ὅτι στὴν περίπτωσή τῆς σημερινῆς εἶναι περιττό. Ἐκεῖνο ποὺ πρέπει νὰ λεχθῆ ἀκόμη εἶναι, ὅτι πέρ' ἀπὸ τὴν ἠθογραφικὴ παρουσίαση τῶν ὀρίμων προσώπων ὑπάρχει ἡ ὁμάδα τῶν παιδιῶν ποὺ ἀλληλοσυμπληρώνονται, ποὺ ἀποτελοῦν σὰν ἕνα πρόσωπο ἢ καλύτερα σὰν μιὰ ἡλικία: εἶναι ὅλα μείρακες καὶ κανένα ἀπ' αὐτὰ δὲ γνωρίζει νὰ εἶναι τίποτε

ἄλλο. Μὰ ἡ μορφὴ τοῦ νεκροῦ Ἀντρέα, ποὺ ἡ ἀνάμνησή της προεκτείνεται στὸ ἔργο θὰ μπορούσε νὰ εἶναι πιὸ γόνιμη, ἂν ὄχι ὅσο ἀποφασιστικὴ γιὰ τὴν ὅλη ἱστορία εἶναι ἡ μορφὴ τοῦ πεθαμένου Perceval στὸ μυθιστόρημα τῆς W. Woolf «Τὰ κύματα». Ἐπίσης, πρέπει νὰ ἐξαρθῆ ἡ πρωτοτυπία τῆς μορφῆς τοῦ θεοῦ Ἀνδρόνικου, ποὺ ὑπενθυμίζει ὡς ἕνα μέρος τὴν ἀποῦσα, ἀλλὰ καὶ ἀποφασιστικὴ παρουσία τῆς μορφῆς Perceval στὸ μυθιστόρημα τῆς Woolf.

Ἡ «Eroica» εἶναι ἕνα μυθιστόρημα μὲ ἥρωες παιδιὰ ὅπως καὶ οἱ «Enfantines» τοῦ V. Larbaud. Θυμούμαστε ἀκόμη ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἀναφερόμενα «Κύματα» τῆς Woolf, καὶ ὡς ἕνα μέρος τὸν «Grand Meaulnes» τοῦ Alain Fournier. Θὰ εἶναι χρήσιμο νὰ μελετήσῃ κανεὶς τὶς ἀναλογίες. (Ἐννοεῖται, ὅτι αὐτὰ τὰ ἔργα ὡς περιεχόμενο δὲν ἔχουν νὰ κάνουν τίποτε μὲ τὰ παλαιότερα ἔργα, ὅπου οἱ ἥρωες εἶναι παιδιὰ π.χ. ὁ «Παῦλος καὶ Βιργινία» τοῦ B. de St Pierre, ὁ «Petit-Chose» τοῦ A. Daudet, ἡ «Netoschka» τοῦ Dostojevski, ὁ «Oliver Twist» τοῦ Dickens, «Τὸ βιβλίον τοῦ μικροῦ ἀδελφοῦ» τοῦ Geijerstam. Οὔτε μὲ τὰ παιδικὰ διηγήματα τοῦ Παπαδιαμάντη, οὔτε μὲ τὸ «Σκληροὶ ἀγῶνες γιὰ μικρὴ ζωὴ» τῆς Ἑλῆς Ἀλεξίου Α. Δασκαλάκη).

Ἀλλὰ ἂν ἡ «Eroica» τοῦ κ. Πολίτη σὰν περιεχόμενο συγγενεῖ μὲ τὰ ἔργα τῆς Woolf καὶ τοῦ Alain Fournier καὶ τοῦ V. Larbaud ὡς μορφὴ ἔλκει τὴν καταγωγὴ τῆς ἀπὸ τὴν ἐμπρεσσιονιστικὴ σχολή, ποὺ κατέληξε στὸ συμβολισμό. Θυμίζει κάτι ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο ἐμπρεσσιονισμό τοῦ A. Daudet μὲ τὶς «Lettres de mon moulin» καὶ ἀπὸ τὸν Anton Tchekhof, ποὺ διαλύουν τὴν πραγματικότητα μέσα σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα γοητείας ὁ πρῶτος, καταθλίψεως ὁ δεύτερος, ὅπως θυμίζει ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸν Παπαδιαμάντη ποὺ διαλύει τὴν πραγματικότητα μέσα σὲ μιὰ μελαγχολικὴ γοητεία. Καὶ πιὸ πέρα ἔχει κάτι ἀπὸ τὴ θελκτικὴ πικρία τοῦ Knut Ham-

sun, κάτι από το ξυπνόνειρο της Mansfield.

Και ο καλλιεργημένος αυτός εμπρεσιονισμός συνδυασμένος με την αντίληψη της ασυνέχειας στη ζωή και της συνειρμικής σκέψης—δεδομένα που δέχθηκε ο συμβολισμός—κατέληξε με την W. Woolf στο χαρακτηριστικό της έργου, τη «Mrs Dalloway», όπου όλα πλανώνται μέσα σε μιὰ μουσική αοριστία, —για να εξελιχθῆ σε μιὰ καθαρή και ξásτερη μουσικοποίηση των δεδομένων, σ' έναν καθαρό symbolisme (δηλ. όχι αλληγορικό, αλλά μουσικό συμβολισμό) με τὸ «Point—contre point» τοῦ Aldous Huxley και με τὰ «Κύματα» τῆς Woolf. Και χωρίς να θέλω να επιμείνω στην ἀνάλυση τῆς ἐντελῶς ξεχωριστῆς ἀντιλήψης για τὴν μουσικότητα που ἀναπτύσσουν στὰ ἔργα τους, οἱ δύο αὐτοὶ σύγχρονοι Ἄγγλοι συγγραφεῖς, σπεύδω νὰ συμπληρώσω, ὅτι ἂν ἡ «Ἐκάτη» τοῦ Κ. Πολίτη εἶχε κάτι ἀπὸ τὸ μουσικὸ κοτραποῦντο τοῦ Huxley, ἡ Εργοῖα ἔχει ἐπίσης κάτι ἀπὸ τὴν καθαρὴ μουσικὴ, τὴν ἐνορχήστρωση τῆς ὕλης τοῦ μυθιστορήματος ἀπὸ τὴν Woolf.

Ἡ τέχνη τοῦ Κ. Πολίτη βαίνει λοιπὸν ἀνάμεσα στὸν εμπρεσιονισμό ὅπως αὐτὸς πλουτίσθηκε με τὸ συμβολισμό. Μὰ δὲν εἶναι ἡ διαπίστωση αὐτῆ φυσικὰ που δίδει τὴν ἀξία στὴν Εργοῖα. Φυσικὰ ἡ παρακολούθηση τῶν ρευμάτων τῆς τέχνης εἶναι μιὰ ἀπόδειξη εὐαισθησίας ἀπέναντι στὰ σύγχρονα λογοτεχνικὰ προβλήματα, ὅμως ἡ ποιότητα τῶν ἔργων που ζυγίζει πάντα τὴν ἀξία τους, καὶ ἡ ὁποία μετρεῖται στὰ δύο ἐκείνα στοιχεῖα που ὀνομάζουμε «τὸ νέο» (ἢ «ἡ προσωπικὴ προσφορά») καὶ τὸ «αἰώνιο καὶ ἀκατάλυτο καὶ ἀφθαρτο, τὸ οὐχρονικὸ καὶ οὐτοπικὸ» που περιέχουν, αὐτὴ ἡ ποιότητα εἶναι ἐδῶ που μᾶς πείθει, ὅτι στὰ ἔργα τοῦ Κ. Πολίτη, που ἔχουμε ὡς τώρα ὑπάρχει κάτι που θὰ μείνῃ καὶ δὲν πρόκειται νὰ τὰ καταπιῆ ἡ λήθη. Διότι, σὲ τελευταία ἀνάλυση τὰ ἔργα τοῦ Κ. Πολίτη ἔχουν μέσα στὴν ὁμορφιά τους κάτι τὸ ἀσυγκράτητο, τὸ ἀπειθάρχητο, κάτι που ξεχειλίζει σὰν μουσικὴ που ἂν δέχεται

ρυθμὸ, δὲ δέχεται ὅμως περιγράμματα· κάτι ἀκόμη, που φυτρώνει ξαφνικά, πρωτότυπα, ἀπροσδόκητα ὅπως τὸ κάλλος ἐνὸς τοπίου ξαφνικά σταματᾷ τὸ διαβάτη· κάτι που εἶναι ἐντελῶς φυσικὸ καὶ γνήσιο καὶ ἀθῶο· κάτι, τέλος, ἀπὸ τὴν τελειότητα τῶν πνευματικῶν διατυπώσεων που ἔχουν συλληφθῆ μιὰ για πάντα καὶ που τίποτε δὲν ὑπάρχει φόβος νὰ τὴ φθεῖρη.

Τὸ ἔργο τοῦ Κ. Πολίτη εἶναι για μένα ἡ ὑπέροχη προσπάθεια τῆς μεταπολεμικῆς μας λογοτεχνίας καὶ αἱ ἀτέλειές του ἐνισχύουν μέσα μου τὴν ἐντύπωση, ὅτι ὁ Πολίτης ἐνίκησε ἔπειτα ἀπὸ ἕνα δύσκολο ὅσο καὶ ἀδιόρατο ἀγῶνα. Ἔτσι καὶ οἱ ἀτέλειες μου φαίνονται συμπαθεῖς, καθὼς τις βλέπω σὰ στιγμὲς ἀδυναμίας ἐνὸς δυνατοῦ καλάμου καὶ μιᾶς ψυχῆς ἀποφασισμένης νὰ νικήσῃ.

Γ. ΘΕΟΤΟΚΑ: «Τὸ δαιμόνιο», Ἀθήνα, 1938.

Ἡ σκέψη τοῦ Θεοτοκά ἔχει τὸ ξεχωριστὸ χαρακτηριστικὸ νὰ διπλασιάζεται με τὴν ἠθικὴ. Ὁ στοχασμὸς του δὲν ἔχει τίποτε νὰ κἀνῃ με τὴν ἀφηρημένη ἐκείνη ἀνειροπολοῦσα σκέψη οὔτε μ' ἐκείνη, που δαιδαλώνει νεφελώδη συστήματα. Ἀποβλέπει σ' ἕνα τέρμα, βλέπει τὸ ἰδιαίτερό της τέρμα, αὐτὸ που πατεῖ στὴ γῆ. Ὁ Θεοτοκάς διανοεῖται, παρατηρεῖ, ἀλλὰ καὶ ζητεῖ νὰ φτάσῃ κάπου, νὰ μᾶς κἀνῃ καλύτερους, νὰ προσαρμόσῃ τὴν κοινωνία πρὸς τὴν εἰκόνα που συνέλαβε γι' αὐτὴ. Καὶ σ' αὐτὰ ὅλα προχωρεῖ μ' ἕνα βῆμα που βοῆκε τὸ ρυθμὸ του, με μιὰ γνώση που βοῆκε τὰ λόγια της, με μιὰ γνώση που βοῆκε τὸν ἑαυτὸ της. Εἶναι ἴσως ὁ καλύτερος ἀπὸ τοὺς μεταπολεμικοὺς moralistes στὴ χώρα μας. Ἡ σκέψη του ἔχει ἤδη ἀποκτήσει μιὰ ἡλικία, μιὰ νηφαλιότητα, κάτι τὸ ἀξιοματικὸ, καὶ ἂν δὲν ἐκπλήττει πάντα με τὸ πρωτότυπο, εἶναι ὅμως πάντα καινούργια καὶ λαμπερὴ· καὶ ἂν δὲν ἐγκρίνεται πάντοτε ἀπὸ τὴ γενικὴ συνείδηση, ὅμως εἶναι χωρίς ἄλλο, ἀντικείμενο γενικῆς προσοχῆς.

Ἄλλ' ὁ Θεοτοκάς δὲν εἶναι μονάχα ἕνας ἔξαιρετικὸς διανοούμενος· εἶναι καὶ ἕνας δημιουργὸς καλλιτέχνης. Μᾶς ἔχει δώσει ὡς τώρα ἀρχετὰ δείγματα τῆς δη-

μιουργικῆς του ροπῆς. Μᾶς σταμάτησε με τὴν «Ἀργώ», μᾶς εὐχαρίστησε με τὸν «Εὐρυπίδη Πεντοζάλη», μᾶς ἔθελε με τὴς «Ὁρες ἀργίας». Ἐνα διήγημά του στὴ συλλογὴ τοῦ «Πεντοζάλη», τὸ «Χρόκὸ τοῦ 22» εἶναι χωρίς ἄλλο ἕνα ἀφήγημα κλασσικὸ.

Ἀνοίγοντας νὰ διαβάσω τὸ σημερινὸ μυθιστορημά του, τὸ «Δαιμόνιο», περιμένα — ἀπὸ ἕνα ψυχικὸ συνειρμὸ σκέψης — κάτι πάνω στὸ δρόμο τῶν «Δαιμονισμένων» τοῦ Dostojevski. Ὅμως κατάλαβα ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή, ὅτι θὰ βρισκόμουν ἀπατημένοι· ὁ συγγραφέας τοῦ «Δαιμόνιο» ἐννοεῖ νὰ ἐπιβάλλῃ κ' ἐδῶ τὴν ἰδιαίτερη σφραγίδα τῆς προσωπικότητάς του. Με τὴν τελευταία αὐτῆ ἐννοῶ πιὸ στενὰ τὴν ἰδιαίτερη κατασκευὴ τοῦ πνεύματός του. Πρόκειται για μιὰ λογικὴ κατασκευὴ. Καὶ σὲ τοῦτο τὸ ἔργο ὅπως καὶ στὰ ἄλλα ὁ κ. Θεοτοκάς ἀναδείχεται ἕνας ἐπιβλητικὸς logicien. Ἐχει συλλάβει ἕνα σχέδιο ζωῆς ὡς τὴς ἔσχατες συνέπειές του καὶ μᾶς τὸ προσφέρει. Τὸ μυθιστορημά του εἶναι ἀκόμα μιὰ φορὰ ἡ ζωὴ βεβλημένη μέσα σ' ἕνα σχέδιο. Πρέπει νὰ παρατηρηθοῦν ὅμως ἀμέσως δύο σημεία στὴν καλλιτεχνικὴ αὐτῆ σκέψη. Πρῶτα τὸ μειονέκτημα, ὅτι αὐτὴ ἡ θέση τῶν πραγμάτων παρουσιάζει μονάχα μιὰ ἀρχὴ καὶ ἕνα τέρμα ζωῆς καὶ ἀφήνει νὰ τῆς ξεφύγῃ ἀκριβῶς ὅτι ἀποτελεῖ τὴν ἐγγύηση παρουσίας της δηλ. τὴν ἐσωτερικὴ πορεία μιᾶς ζωῆς που διαρκῶς πλάθει τὸν ἑαυτὸ της μπροστὰ στὰ μάτια μας. Ἐπειτα τὸ πλεονέκτημα, ὅτι εἶναι ἐντελῶς χειραφετημένη ἀπὸ τὴ μοραλιστικὴ διάθεση τοῦ πνεύματος τοῦ συγγραφέα, ὅπως αὐτὴ ἐκδηλώνεται στὸν δοκιμιογράφου Θεοτοκά. Ὁ Θεοτοκάς, σὰν πεζογράφος ζητεῖ νὰ μᾶς δώσῃ τὴν εἰκονίζουσα παράσταση μιᾶς ταχτοποιημένης μορφῆς ζωῆς, ὅμως δὲν ἐπιδιώκει ἄλλους σκοπούς, παρὰ τὴν ὅσο γίνεται πιὸ ἐντονη παράσταση αὐτῆς τῆς ζωῆς. Μελετᾷ τὴ ζωὴ χωρίς νὰ συζητῆ μαζί της για τὸ καλύτερο ἢ τὸ χειρότερο. Μαζὶ του πᾶμε ἀπλῶς νὰ ἐννοήσουμε τὴ ζωὴ, νὰ ἐννοήσουμε τὸν ἄνθρωπο, ἀπλῶς, στὴ γνησιότητα τῆς ὑπάρξεώς του. Γι' αὐτὸ ὅσο καὶ

ἂν ὁ Θεοτοκάς μᾶς θυμίζῃ τὸν συγγραφέα τοῦ «Le démon du midi», τὸν P. Bourget, κρατᾷ ὡστόσο στὸ βασικὸ τοῦτο ζήτημα ἀπόλυτη αὐτοτέλεια.

Τώρα: ἐκεῖνο, που μᾶς ἐνδιαφέρει ὡς περιπέτεια ζωῆς στὸ «Δαιμόνιο», θὰ ἔπρεπε ἴσως νὰ τὸ αἰσθανόμασθε ὄχι τόσο στὴν προβολὴ μιᾶς εἰκόνας που ταχτοποιήθηκε ὀριστικὰ με τὸ πνεῦμα καὶ ἀπόκτησε μιὰ «ἀρχιτεκτονικὴ» — τὴν περιβόητη ἀρχιτεκτονικὴ τῆς νεοελληνικῆς κριτικῆς — ὄχι τόσο στὴ διαχείριση τῆς καθαρισμένης ἀπὸ τὸ περιττὸ ἴλης, ὅσο στὸ ξάφηγμα τῆς ὕλης τὸ ζεστὸ ἀπὸ ἐσωτερικὸ καχλασμό, στὴν ὄραία ἀκαταστασία. Ἐκεῖνο που εἶναι ἡσυχασμένο πειὰ σὲ μιὰ ὀριστικὴ μορφή — ἀποτέλεσμα ἀπλῶς μιᾶς διειδυόμενης οἰκονομίας για φτωχὴ ψυχὴ, ἢ ἀποτέλεσμα τῆς ἐσωτερικῆς θέας ἐνὸς κόσμου διαρκοῦς καὶ ἀμεταβλήτου καὶ αἰωνίου για μιὰ ψυχὴ πλούσια — ἢ κλασσικὴ κρυστάλλωση τελοσπάντων δὲν ἀρέσκει πειὰ στὸν ρομαντικὸ νεώτερο ἄνθρωπο, γιατί δὲν τὸν θερμαίνει παρὰ αὐτὸ που γίνεται ἢ καλύτερα, αὐτὸ που πάει νὰ γίνῃ.

Τίποτε δὲν εἶναι πιὸ ἀντίθετο πρὸς τὸ ἀληθινὸ πνεῦμα τῶν νεωτέρων χρόνων παρὰ ὁ γαλλικὸς ρασιοναλισμὸς στὴ λογοτεχνία. Ὅπως καὶ ἡ Ἀναγέννηση δὲν ὑπῆρξε ἄλλο, παρὰ μιὰ παρεξήγηση τοῦ σωστοῦ ρόλου, τὸν ὁποῖο καλεῖται νὰ παῖξῃ τὸ νεώτερο, τὸ χριστιανικὸ πνεῦμα. (Μιλῶ για τὴν Ἀναγέννηση στὰ Γράμματα καὶ διότι ἡ Ἀναγέννηση στὴν Τέχνη εἶναι χωρίς ἄλλο φευγάτη ἀπὸ τὴν κλασσικὴ ἀντίληψη με τὴ χρυσόσκονη, στὴν ὁποία βυθίζει τὰ δράματα τῶν εἰκόμων τῆς ζωγραφικῆς, καὶ με τὴν ὁποία ξεφεύγει ἀπὸ τὸ κλασσικὸ «περίγραμμα». Μὰ κ' ὁ Michel-Angelo με τὸ κολοσσαῖο τῶν μορφῶν καὶ τὸ βιβλικὸ τῶν συλλήψεων βρίσκεται πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο, τὸ κλασσικὸ, «μέτρο»).

Ἡ Ἀναγέννηση στὰ Γράμματα ζήτησε μιὰ ἐπάνοδο στὸ κλασσικισμό. Μὰ ἡ ἱστορία τῆς ἐπανόδου αὐτῆς πιστοποιεῖ, ὅτι ὅπου τὸ κλασσικὸ πνεῦμα γονιμοποίησε τὴ μεταχριστιανικὴ «ἀνησυχία», ἐκεῖ

έφερε καρπούς· άλλοιως έκφυλίσθηκε σέ σχολαστικισμό. Σήμερα αδυνατούμε νά ἐπανεέλθουμε στό «μέτρο» καί τή «γαλήνη» καί τὸ «ρασιοναλισμό» καί τὸ «σχέδιο» τῆς κλασσικῆς ἀντιλήψεως διὰ τὸν ἀπλούστατο λόγο, ὅτι εἴμαστε αὐτὸ πού εἴμαστε: μεταχριστιανικὴ νεοέλληνες· ὁ χριστιανισμὸς δὲν ἔθρεψε μάταια τὰ κύτταρα μας. Νομίζω λοιπόν, ὅτι ὁ ἀληθινὸς δρόμος τοῦ καλλιτεχνικοῦ μας πνεύματος δὲν εἶναι ὁ κλασσικός. Ὁ νεώτερος ἄνθρωπος, πιὸ ζεστός ἀπὸ αἰσθημα, πιὸ ταραγμένος ἀπὸ φαντασία ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο, εἶναι κάτι οὐσιαστικὰ διάφορο ἐκείνου, ὅταν μάλιστα δὲ ζητεῖ πειὰ αὐτὸ πού τελειώνει ἢ τελειώθηκε μετὰ τὴ μορφή, ἀλλὰ ἀκριβῶς κάτι πού πάει νὰ τελειώσῃ, πού ἀγωνίζεται νὰ πάρῃ μορφή, ἀλλὰ δὲν τὸ ἔχει πετύχει ἀκόμα ὄχι ἀπὸ ἀδυναμία, ἀλλὰ ἐξαιτίας αὐτῆ τῆ φλόγα τῆς φαντασίας πού καίει ἀκόμα καί τὴ θέρη τοῦ αἰσθηματικῆς πού ἐμποδίζει τὴν κρυστάλλωση. Θυμοῦμαι τώρα τοὺς δυὸ ἐξοχώτερους νεοέλληνες πεζογράφους: τὸν Παπαδιαμάντη καί τὸν τόσο συγγενῆ του Κ. Πολίτη.

Ἰδιαίτερα ἀξιοπρόσεχτο σημεῖα στὸ «Δαιμόνιο» βρίσκω τρία. Πρῶτα, τὴ διανοητικὴ ἐπεξεργασία τοῦ καλλιτεχνικοῦ ὄντος, πού φτάνει ὄχι σπάνια σὲ μιὰν ἐπιγραμματικὴ ὄραία διατύπωση. Καί ἀποφεύγεται βέβαια ὁ κίνδυνος ἢ πολλὴ διάνοησις νὰ ἐκτοπίσῃ τὴν ζωὴ, ὅμως ὅπως καί ἂν εἶναι μιὰ ἐρμηνεῖα καί ἕνας συχνὸς ὑπογραμμισμὸς τῶν γεγονότων μᾶς φέρνουν πολὺ συχνὰ τὸν συγγραφέα μπροστά μας, σὲ στιγμὲς πού δὲ θὰ ἐπιθυμούσαμε νὰ ἀπολαύσουμε παρὰ τὴν ἀκηδεμόνευτη παρουσία τῶν πραγμάτων. Ὁ κ. Θ. πολὺ περισσότερο παρεμβαίνει γιὰ νὰ ἐρμηνεύσῃ παρὰ ὅσο ὑποβάλλει: καί ἀπὸ αὐτὸ πηγάζει τὸ γεγονός, ὅτι τὰ πρόσωπα μᾶλλον συγκροτοῦνται μετὰ τὴ σκέψη μας παρὰ ὅσο ἀνασταίνονται μετὰ τὴ φαντασία μας καί ὅτι τὸ βαθύτερο νόημα τῶν πραγμάτων δὲν ἐπιβάλλεται στὴ συνειδησὴ μας φυσικὰ καί ἀναπότρεπτα σὰν φυσικὴ ἀπόρροια, ὅπως ἡ βροχὴ ἀπορρέει ἀπὸ τὸ σύννεφο, ἀλλ' ἀποτελεῖ οἰκοδόμησις πλεγμένη ὡς ἕνα ἀρκετὸ μέρος

ἔξω ἀπὸ τὴ φυσικὴ γιὰ τὸ πνεῦμα μας προεκτάσεις τῆς εἰκονιζόμενης ζωῆς· γιὰ τὴ εἰκόνα εἶναι δυσανάλογη πρὸς τὸ πνεῦμα πού τὴν περιβάλλει. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, τέλος, γιὰ τὸν ὁποῖο παρατηροῦμε, ὅτι ὅλα τὰ πρόσωπα τοῦ «Δαιμονίου» δὲν ἔχουν ἀποσπασθῆ τελείως ἀπὸ τὸ δημιουργό τους. Καί ἡ τραγωδία τους στέκεται πολὺ περισσότερο σ' αὐτὴ τὴν ἀνάγκη νὰ ἀποσπασθοῦν, νὰ ζήσουν τὴ δική τους ξεχωριστὴ μοῖρα, παρὰ νὰ ἰσορροπήσουν τὸ πλῆθος τῶν ἐσωτερικῶν τους στοιχείων σὰν ζωντανὲς ὄντοτητες.

Δεύτερο σημεῖο, πού κάνει ἐντύπωση εἶναι ἡ λατρεία τοῦ συγγραφέα πρὸς τὴν ἑλληνικὴ φύση. Ὁ κ. Θεοτοκάς, τέκνο τῆς Ἀσπρῆς Θάλασσας, εἶναι σὲ τοῦτο συγγενῆς μετὰ τὸ Μυριβίλη. Στὸ Μυριβίλη ἀνήκει, ὅτι πρῶτος ἔδειξε μιὰ τόσο θερμὴ ἀγάπη πρὸς τὸν ἑλληνικὸ ἦλο, τὴ θάλασσα, τὸ χῶμα. Μὰ ἂν ὁ Παπαδιαμάντης ἀγάπησε τὴ γῆ σὰ «θεατῆς» μᾶλλον, σὰ νοσταλγὸς καί σπανιότερα θερμάνθηκε ἀπὸ ἕνα αἰσθησια ὄραμα μπροστά της, ὅπως στὴ «Βασιλικὴ δρῦ», ὅμως ὁ Μυριβίλης ἀγάπησε τὴ θάλασσα, τὸ χαλίμι, τὴν ἀμμουδιά μετὰ ἕνα ὀξυ ἐρωτικὸ αἰσθημα, πού φτάνει κίποτε στὸ σεξουαλικὸ παραλήρημα· ἢ φύση πού τὸν περιβάλλει εἶναι γι' αὐτὸν μιὰ ἐρωμένη, πού τὸν ἀγκυλιάζει καί κυματίζει, καί ἀνασαίνει καί ἀναταράσσεται μπροστά του, σὰν μιὰ ἐρωμένη πού καίει ἀπὸ λαχτάρια καί συσπᾶ τὰ χεῖλη ἀναζητώντας φιλιὰ. Ὁ Θεοτοκάς, νησιώτης καί αὐτός, δείχνει τὴν ἴδια φυσιολατρεία, ὅμως ἡ λατρεία του παίρνει μᾶλλον ἕναν σεμνὸ, καί στὸ βάθος πνευματικὸ χαρακτήρα. Ἀλλὰ εἶναι τάχα αὐτὴ ἡ λατρεία πρὸς τὸ φῶς, τὴν ἀνοιχτὴ θάλασσα καί τὴ χαρούμενη γῆ, γιὰ σήμερα καθολικὴ ἀνάγκη τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς; Σὲ μᾶς ἐδῶ πάνω, πού ζοῦμε κάτω ἀπὸ τὴς σκιὰς τῶν θηηλῶν βουνῶν τοῦ Μπέλες καί τῆς Τζένας· πού ὁ φοβερὸς δίαυλος τοῦ Βαρδάρη κατεβάζει ὄρητικὰ τὴ Μεσευρώπη καί τὴ χύνει στὸ ἀνύποπτο καί χαροπὸ Αἰγαῖο· σὲ μᾶς, ὅπου ἡ βροχὴ γονιμοποιεῖ τὴν εὐλογημένη γῆ τῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ καί παρατεινόμενη, σιγανή, ἀνιαρὴ, θλιβερὴ τυραννάει τὸ μεδούλι καί μαστιγώνει τὰ

νεῦρα, σὲ μᾶς ὅπου ἡ ὁμίχλη δὲν ἀφήνει μῆνες δλόκληρους νὰ ἐνωθοῦμε μετὰ τὴ φύση πού μᾶς περιβάλλει καί μᾶς τυλίγει σὰ σ' ἕνα θλιβερὸ βομβύκιο, σ' ἐμᾶς ἐδῶ πού ἡ κατῆφεια μᾶς ἔρχεται ἀπὸ τὸν οὐρανὸ κι ἀντὶ νὰ μᾶς ἔτρελαινῆ ἢ χαράει καί τὸ παιγνίδι καί τὸ γλέντι, μᾶς κυρτώνει ἢ δουλειά, ὁ αἰώνιος φόρος πρὸς τὸ Μακεδονικὸ κάμπο, σ' ἐμᾶς φαίνεται ἀδύνατη αὐτὴ ἢ παιδικὴ χαρὰ μπροστά στὸ φῶς, αὐτὴ ἢ ἡδονικὴ λαχτάρια μπροστά στὴ θάλασσα, αὐτὴ ἢ παιγνιαστικὴ ἀγάπη πρὸς τὴς ὁμορφίες τῆς γῆς. Ἐδῶ μοιραῖα ὑπάρχει κάτι, πού σφίγγει τὴν ψυχὴ καί οἱ καλὲς ἡμέρες δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἀνάπαυση ἀπὸ τὴν τιμωρία τῆς ζωῆς· Ὑπάρχει μιὰ περισσότερη μυστικοπάθεια, ὄχι γιὰ τὴ βυζαντινὴ ζωὴ ἐπιζῆ γύρω μας στὴς ἐκκλησιές, ἀλλὰ διότι ὁ Θεὸς εἶναι περισσότερο φανερός, ἢ δύναμη του εἶναι περισσότερο αἰσθητῆ. Διὰ τοῦτο κατέχει τὴς ψυχῆς ἕνα αἰσθημα ἀνησυχίας, ἕνα σφίξιμο τῆς καρδιάς· Ἀδύνατη ἐδῶ ἡ θεὰ ἀνθρώπων τρελλῶν ἀπὸ χαρὰ. Τὰ μεγάλα παιδιὰ μονάχα ἢ νότια Ἑλλάδα θὰ θρέψει. «Ἕλληνες· αἶι παῖδες» εἶχε πῆ ὁ Αἰγύπτιος ἱερέας. Αὐτὸς δὲν εἶχε γνωρίσει τότε τὴ Μακεδονία. Ὅμως «ἔστιν οὖν Ἑλλάς καί ἡ Μακεδονία». Ἐτσι εἶπε ἀργότερα ὁ Στράβων. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος θὰ μπορούσε νὰ βεβαιώσῃ, ὅτι ἑλληνικὸ δὲν εἶναι μονάχα τὸ φωτεινὸ, τὸ χαρούμενο, ἢ ἀγάπη πρὸς τὴ ζωὴ, ἀλλὰ καί τὸ μισοφωτισμένο, αὐτὸ πού σφίγγει τὴν καρδιά, ἢ θλίψη τῆς ζωῆς. Αὐτὸς θὰ μπορούσε νὰ ὀλοκληρώσῃ τὴν ἔννοια τοῦ ἑλληνικοῦ μέσα στὴν πόλωση τῶν ἀντιφατικότητων αὐτῶν, πού δὲν αἰρουνται ἀπὸ τὴ σημερινὴ Φύση τῆς Νέας Ἑλλάδας ὅσοις ρομαντισμὸς καί ἂν μᾶς παρασύρῃ νὰ πιστεύουμε, ὅτι τὰ ὄρα τῆς Ἑλλάδος ἦταν ἐκεῖνα, πού ἢ περηφάνεια τῶν Ἀθηναίων τὰ εἶχε τοποθετήσῃ καί ὄχι ἐκεῖ, ὅπου ἢ εὐρύτητα τοῦ πνεύματος τοῦ Ἀλεξάνδρου τὰ εἶχε μεταθέσει.

Τρίτο χαρακτηριστικὸ πού σημειώνουμε στὸ «Δαιμόνιο» εἶναι τὸ ὕφος τοῦ κ. Θεοτοκά. Δεπτασθησια καί εὐγένεια ἡθους, ἀπαλότητα στὴς μεταβάσεις, διαύγεια, τόνος ἀρρενωπός, τροπικότητα, φρον-

τισμένη συνάρτηση τοῦ λόγου καί πάνω ἀπ' ὅλα μιὰ ἀτμόσφαιρα ἄδολης ἐμπιστοσύνης. Ὁ συγγραφέας αὐτὸς εἶναι λογοτέχνης προτοῦ εἶναι μυθιοποιογράφος.

ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ: Τεῦχος ἀφιερωμένο στὸν Γιοργάντ Γιόφκοφ.

Τὸ τεῦχος αὐτό, πού τὸ ἐπιμελήθηκε ὁ πρεσβευτῆς τῆς Βουλγαρίας στὴν Ἀθήνα καί ἐξαιρετικὸς διανοοῦμενος κ. Δ. Σισμάνοφ, περιέχει ἀναμνήσεις τοῦ ἴδιου κ. Σισμάνοφ ἀπὸ τὴ γνωριμία του μετὰ τὸν βούλγαρο πεζογράφου καί δραματικὸ Γιόφκοφ. Ἐπίσης μιὰ σειρά ὁμιλίαι τοῦ βούλγαρου καθηγητῆ Σ. Καζαντζήφ μετὰ τὸν ἴδιο Γιόφκοφ. Καί τρίτο, μιὰ μελέτη τοῦ ἴταλου Λ. Σαλβίνι πού ζητεῖ ν' ἀναλύσῃ καί νὰ παρουσιάσῃ ὀλόκληρο τὸ ἔργο τοῦ Γιόφκοφ στὴ δημιουργικὴ διαδοχὴ τῶν σχέσεών του.

Ὅλα αὐτὰ τὰ ἀναγνώσματα μᾶς δίνουν τὴν ἐντύπωση, ὅτι βρισκόμαστε μπροστά σ' ἕναν ἐξαιρετικὸ βούλγαρο λογοτέχνη καί πρὸ πάντων ἐμπρός σὲ μιὰ φυσιογνωμία ἐξαιρετικὰ ἀλλοτεχνικὴ. Ὁ Σισμάνοφ λέει γι' αὐτὸν «Ὁ Γιόφκοφ δὲν ἔφευγε ἀπὸ τῆς ζωῆς· εἶχε καί ἰδιαίτερες κοινωνικὲς ἀπόψεις, ὅμως τὴς ἐξέφραζε σὰν καλλιτέχνης. Γιὰ κείνον μόνον τὸ αἰώνιο εἶχε σημασία καί ὄχι τὸ συγκαρικό, τὸ μεταβλητό». Καί ὁ Γιόφκοφ μιλώντας, πρὸς τὸν καθηγητῆ Καζαντζήφ: «Αὐτὴ ἡ διαρκὴς ἐπαφὴ μετὰ τὴ ζωὴ, αὐτὸ τὸ ἀντικαθρέφτισμα τῆς ζωῆς στὰ ἔργα ἐνὸς συγγραφέα, αὐτὰ ὅλα ἐγὼ λέω, πῶς δὲν εἶναι τόσο ἀπαραίτητα ὅπως συνήθως ὑποστηρίζεται. Ἡ τέχνη εἶναι κάτι ἄλλο: πρέπει νὰ προκαλῆ τὴ συγκίνηση, ἄσχετα μετὰ τὸ τί περιγράφει».

Ἀλλὰ ὁ καλύτερος τρόπος γιὰ νὰ μπουμέ στὸ νόημα τῶν καλλιτεχνικῶν ἀντιλήψεων τοῦ βούλγαρου λογοτέχνη εἶναι νὰ ἐντυπωσιασθοῦμε ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ἔργο του. Στὸ ἴδιο τεῦχος τῆς «Βαλκανικῆς λογοτεχνίας» μᾶς δίδεται ἡ πολὺ ἑλληνικὴ μετάφρασις δύο διηγημάτων τοῦ Γιόφκοφ, μετὰ τὸς τίτλους «Ἡ Ἀλμπινα» καί «Πάνου στὰ σύρματα τοῦ τηλεγράφου».

Μετὰ τὸ διάβασμα τοῦ πρώτου διηγήματος ἐκεῖνο, πού θα μᾶς ἀποσπολήσῃ ἀκριβῶς εἶναι ὄχι αὐτὸ πού ἀποτελεῖ τὴ γῆ καί τὸ νερὸ τοῦ παριστανόμενου κόσμου ἀλλ' αὐτὸ πού χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ στὸ διηγημα πῆρε μιὰ πολὺ ζωηρὴ ὑπαρξὴ μέσα μας. Ἐννοῶ, ὅτι στ' ἀνάμεσα τοῦ διηγηματος ὑπάρχουν τρία μέρη (τὰ δύο εἰκόνας, τὸ τρίτο σύντομη λαλιά): λόγια πού εἶναι μᾶλλον δείκτες σιωπῆς παρὰ πλατεῖες ἐκφράσεις καί διαχόσεις καί ὅμως ἀκριβῶς σ' αὐτὰ τὰ λόγια τὰ πλημμυρισμένα ἀπὸ σιωπῆ, στὸ διάβασμά τους ἐκνοίγεται μέσα μας μιὰ ὀλόκληρη ἱστορία

ζωής κι' αυτά μας δίνουν τὸν Νιαγκούλ, κι' αυτά μας δίνουν τὴν Ἀλμπένα πολὺ πιὸ ζωντανὰ ἀπ' ἄλλες τὶς ἁπλοῦς περιγραφές τῶν ἱκανοποιημένων λογοποιῶν. Διότι μέσα στὸ κενὸ τῆς σιωπῆς τῶν λόγων αὐτῶν ἡ ψυχὴ μας ἐργάζεται καὶ γράφει αὐτὴ μόνη τῆς, ἐρεθισμένη καθὼς εἶναι, τὴν ἱστορία τῶν προσώπων μετὰ τὴν ζωντανία, ὅση κανένας πεζογράφος δὲ θὰ μπορούσε νὰ πετύχει καὶ ἀκόμη πλουτίζει τὰ πρόσωπα μετὰ ὅλο τὸν ὄπλιό του συναισθηματικὸ καὶ τῆς διανοητικῆς μας πάνω στὸν ἄνθρωπο καὶ τὴ μοῖρα του.

Αὐτὴ τὴν ἀναγκαστικὴ συμμετοχὴ τῆς ψυχῆς μας ὁ λ ὀ κ λ η ρ ης στὴν ὑπόθεση τοῦ διηγήματος πετυχαίνει ὁ ἀριστοτέχνης αὐτὸς διηγηματογράφος, μετὰ τὸ ἀπλούστερα μάλιστα καὶ λιτότερα τῶν μέσων, χωρὶς καμμιὰ ἐκζητήση.

«Πάνου στὰ σύρματα τοῦ τηλεγράφου» ἐπιγράφεται τὸ δεύτερο διήγημα. Κ' ἐδῶ ἡ διήγησις προεκτείνεται στὴ θλιβερὴ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ ἀναδίνεται μεσ' ἀπὸ τὴν εἰκόνα. Τὸ μυαλό μας, τὸ εἶναι μας ὅλα ἐνασθεῖται τὸ ἐρώτημα ποῦ ἔθεσαν ἀπώτατος πρόγονος μας: γιατί τάχα μωρίζει τὸ μάτι τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν πόνο ἐνῶ ὅλα εἶναι τόσο ὠραία γύρω του;

Καὶ τὰ δύο αὐτὰ διηγήματα παρουσιάζουν μέσα σ' ἓνα χῶρο στενὸν μιὰ μεγάλη ποικιλία, μιὰ ζωηρὴ ἐσωτερικὴ κίνηση σὰν ἓνα δράμα ἰδίου ρυθμοῦ. Τὸ μέγιστον ἐν ἐλαχίστω στὴν τέχνη. Αὐτὸ εἶναι ἤδη κάτι πολὺ ἀρκετὸ.

Νομίζω, ὅτι ἡ «Βαλκανικὴ λογοτεχνία» δίνοντας στὸ ἑλληνικὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ λογοτεχνικὰ κομμάτια μετὰ παρόμοιο ποιόν, προσφέρει μιὰ μεγάλη ὑπηρεσία στὴν πιὸ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη ποὺ ὑπάρχει, νὰ διατηρηθῇ ὁ κόσμος καὶ νὰ προωθηθῇ πιὸ πέρα τὸν κλυδωνιζόμενον ἀνθρωπισμὸς: ἀνοίγει ἓναν σωστὸ δρόμο, τὸ μόνο δυνατὸ δρόμο συνεννόησος μετὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἔθνων, ποῦ εἶναι ἡ ἀμοιβαία κατανοήσιμη καὶ ἐκτίμησιμη μέσα στὴν πνευματικὴ σφαῖρα.

Καὶ ὁ ἐκλεκτὸς διανοούμενος καὶ πρεσβυτῆς τῆς Βουλγαρίας κ. Δ. Σισμάνωφ μπορεῖ νὰ εἶναι βέβαιος, ὅτι παρουσιάζοντας τοὺς ἀντιπροσωπευτικὸς ἀνθρώπους τῶν βουλγαρικῶν Γραμμάτων στὸ ἑλληνι-

κὸ διανοούμενο κοινὸ, ἔχει δοθῆ σὲ μιὰ πανέμορφη ἀποστολή.

ΠΟΙΗΣΗ

ΝΤΙΝΟΥ ΛΟΥΜΑΝΗ «Μελαγχολία» (ποίηματα) Ἀθήνα 1938.

Ὁ ποιητὴς εἶναι νέος. Εἶναι μάλιστα ἓνας γνήσιος νέος. Καὶ σὰν τέτοιος αισθάνεται μέσα του μιὰ ἑλλειψη ἰσορροπίας ἀνάμεσά του καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Δὲν ξαίρει, πῶς ἡ ἀνδρική ἡλικία, ἰσορροπεῖ τὸν ἑαυτὸ τῆς, δὲν ἔχει ἀνακαλύψει ἀκόμη τὴν πυξίδα τῆς ὠριμῆς ζωῆς. Καὶ γι' αὐτὸ εἶναι γεμάτος ἀνησυχία. Μιὰ ἀνησυχία καθαρὰ βιολογικὴ. Ὅπως καθεὺς νέος καταλαμβάνεται ἀπὸ ἀνεξήγητες μελαγχολίες καὶ ἀπογοητεύσεις, ὅμως δὲ μπορεῖ νὰ τὶς μεταφέρει στὴ μεταφυσικὴ, νὰ τὶς κἀνῃ ποίημα ἀληθινὸ μετὰ τὴν πνευματικὴ ὄψη ποῦ θὰ τὶς δώσῃ.

Καὶ τὸ τραγοῦδι του χωρὶς νὰ μπορῇ νὰ προχωρή στὸ βάθος εἶναι μιὰ περιπλάνηση μετὰ λέξεις καὶ φράσεις γύρω ἀπὸ τὸ ἔνα καὶ μοναδικὸ σχεδὸν μοτίβο. Καὶ αὐτὲς οἱ λέξεις τρως καὶ οἱ φράσεις μάλιστα εἶναι πολὺ προσδοκώμενες, πολὺ μεταχειρισμένες.

ΠΕΤΡΑ ΛΟΥΡΑΝΑ Ζωὴς στὸ φῶς καὶ στὸ σκοτάδι (ποίηματα).

Καὶ ὁ κ. Π. Λουρανᾶς εἶναι νέος. Μάλιστα γιὰ νὰ μὴν ἀπατηθοῦμε δημοσιεύει στὴν ἀρχὴ τοῦ τόμου καὶ τὴν φωτογραφία του. Τὸ βλέπουμε. Καὶ τὰ δικά του βήματα εἶναι βαριὰ καὶ κουρασμένα, ἡ ψυχὴ βασεοσιωμένη. Ὅμως ἐδῶ δὲν εἶναι ἡ ἀόριστη μελαγχολία τοῦ κ. Ν. Λουμάνη, ἀλλὰ μιὰ μελαγχολία ἐρωτικὴ.

Μόλο τὸν ἐλεύθερο στίχο ποῦ μεταχειρίζεται ὁ κ. Λουρανᾶς, μόλο ποῦ θέλει νὰ βάλῃ ψυχὴ μέσα στὴν ἀοριότητα τῶν ἐρωτικῶν λόγων ἀπευθυνόμενος σὲ κάτι κάπως ὄρισμένο στὴ γενικότητά του, στὴ μορφή τῆς Ἐκείνης, ὡστόσο ἡ τέχνη του δὲν κερδίζει τίποτε. Μάλιστα τὸ ἀπλόωμα λέξεων καὶ φράσεων γύρω στὸ ἴδιο πάντα μοτίβο ἔχει ἐδῶ πάρει τὴν ἑκταση, ὥστε μιὰ ποῦ δὲ σταματᾷ τίποτε τὸν κατ' ἄρῃ μας, ἀναγκαζόμεσθε νὰ σταματήσουμε ἑμεῖς μετὰ τὸν ἀπλούστερο τρόπο.

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

Ἀπὸ ἓνα ἄρθρο τοῦ Κ. Παλαμᾶ δημοσιευμένο στὸ «Νέο Ἄστυ», 9 Αὐγ. 1899.

Ὁ κ. Ε. γυρεύει καὶ καλὰ τὸν ἐθνικὸν χρωματισμόν, καθὼς λέγει, εἰς τὰ ἔργα τῆς τέχνης, ὡς μόνον πιστήριον τῆς καλλιτεχνικῆς αὐτῶν ὄντοτος. Ἀναμφιβόλως ὑπὸ τὴν ἀτομικὴν λαυθάνει κάπου ἡ ἐθνικὴ ψυχὴ εἰς τὰ τοιαῦτα ἔργα. Ἄλλ' ἂν κρίνωμεν ἐκ τῶν ἀριστουργημάτων τῶν αἰώνων (διότι ἂν τυχὸν ὑφίστανται ἀπαρασάλευτοι νόμοι τινὲς καὶ κανόνες περὶ τοῦ ὠραίου ἐκ τῶν μεγάλων τούτων ἔργων θὰ ἐξάγονται) ὁ χρωματισμὸς, ὁ τυχὸν ἐκ τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς πηγάζων, δὲν προσπίπτει εὐκόλως εἰς τὴν ἀντίληψιν. Τὸν ἐθνικὸν τοῦτον χρωματισμὸν δὲν ἀποτελεῖ ζωηρὸν ἐν εὐδιάκριτον χρώμα, ἀλλὰ λεπτὴ καὶ δυσκολοσύλληπτος ἀπόχρωση.

Ἄλλ' ἄφοῦ ὁ κ. Ε. κρίνει ἀναγκαίαν τὴν πολιτογράφειαν τῶν ἔργων τῆς φαντασίας διὰ τοῦ ἐθνικοῦ αὐτοῦ χρωματισμοῦ, ποῦ νὰ τὸν ἀναζητήσωμεν τὸν χρωματισμὸν τοῦτον; καὶ τὸν ἀναζητήσωμεν εἰς τὸ ἐθνικόν, ὄχι ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν θεμάτων καὶ τῶν ὑποθέσεων καὶ εἰς τὴν ζωγραφίαν τῶν πατρίων ἡθῶν καὶ ἔθιμων; εἰς τὴν ρητορικὴν ἐπίδειξιν περισοῆς φιλοπατρίας; σχετίζεται πρὸς τὴν λαογραφίαν καὶ τὴν πατριδογραφίαν;... Δὲν παραγνωρίζω τὴν δύναμιν τῶν διαφόρων φυσικῶν καὶ ἠθικῶν περιβαλλόντων, ἅτινα συσποτελοῦσι τὴν ἰδιάζουσαν φυσιογνωμίαν ἐκάστης φυλῆς, ἐκάστης ἐθνότητος καὶ τὸν μοραῖον αὐτῶν ἀντικτυπὸν ἐν τῇ φιλογογίᾳ, μάλιστα εἰς ὀρισμένα εἶδη. Ἐπὶ τούτου ἡ ἐκείνου τοῦ ποιητοῦ ἢ καλλιτέχνου ποῖος διανοήθη νὰ ἀρνηθῇ κατὰ τι μέτρον τὴν ἐπενέργειαν τῶν τόπων, τῶν χρόνων, τῶν ἐποχῶν; Ἄλλ' ἡ δημιουργικὴ φαντασία δὲν ἐπηρεάζεται μόνον ἀπὸ τοὺς ἐξωτερικοὺς τούτους παράγοντας: μυρία ἄλλα δυνάμεις ἐσωτερικαί, ἐξαιρετικαί, σκοτειναί, δυσδιάκριτοι, κληρονομικότητες, ἀταβισμοί, νευροπάθειαι, τοῦ ὄρμεφύτου αἰ λειτουργίαι καὶ αἱ ἐργασίαι τοῦ ὑποσυνείδητου, τὰ ἐξαιρετικὰ στοιχεῖα τῆς ὑγιείας, πολλῶν δὲ μᾶλλον τῆς νοσηρότητος, ἐξ ὧν ἀναγκαίως

ἀποτελοῦνται τὰ λεγόμενα τάλαντα... καθιστοῦσι τὸν καλλιτέχνην συγγραφέα τοῦτο μὲν ἀποκορύφωμα μακροβίου παρελθόντος, τοῦτο δὲ προτρέχοντα τῶν συγχρόνων προφήτην ἀμυδρῶς διανοιγομένου μέλλοντος: καὶ ἀκριβῶς εἰπεῖν τὸ ποιητικὸν δαιμόνιον φέρεται ἐξῶ καὶ ὑπεράνω παντὸς χρόνου, τόπου, ἐποχῆς...

Περὶ τῆς ἐθνικῆς πνοῆς τῆς λαυθάνουσης ὑπὸ τὴν ἰδιάζουσαν καὶ ξεχωριστὴν μορφήν τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας ὁ ποιητῆς συνθέστατα δικαιούται νὰ λέγῃ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου; «Ἐν μέσῳ ὧν ἦν καὶ οὐκ ἔγνωτέ με». Τὰ ὄρια τῆς πρωτοτυπίας καὶ τῆς μιμήσεως δὲν εὐρίσκονται ὅπου τὰ θέτει ὁ κ. Ε... Ἡ ἐξέτασις τῆς ὀποιασδήποτε φιλολογικῆς κινήσεως, τῆς ἀναπτυχθείσης παρ' ἡμῖν, εἰς τὰ αὐτὰ ὁρίσματα θὰ ἔφερε. Ἡ συγκριτικὴ μελέτη τῶν ἐρωματικῶν φιλολογικῶν θὰ ἠδύνατο νὰ εὐρῆ γονιμώτατον ἔδαφος ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης... Ὁ «Ἐρωτόκριτος», ποίημα συνδυάζον δύο τόσοσ ἀντιθέτους ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἱστορίᾳ ἰδιότητας, τὴν ποιητικὴν ἀρετὴν καὶ τὴν δημοτικότητα, ἐνῶ εἶνε τὸ κατ' ἐξοχὴν ἔργον τῆς ἐπιδράσεως τοῦ φραγκικοῦ μεσαιωνικοῦ ἱπποτισμοῦ, δὲν εἶναι διὰ τοῦτο ὀλιγώτερον ἢ ἐθνικὴ ἐποποιία τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ. Παραγνωρίζουν ἀστειῶς τὸν Σολωμὸν οἱ μὴ διαβλέποντες ὑπὸ τὸν Ἑλληνα, τὸν Ἑυρωπαῖον ποιητὴν, τὸν διηγετικὸς τηροῦντα ἐστραμμένα τὰ βλέμματα πρὸς τὴν πνευματικὴν τῆς Δύσεως κίνησιν καὶ ὑπὸ τὸ βαθὺ κράτος τῶν φιλοσοφικῶν ἰδεῶν καὶ τῶν φιλολογικῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἐποχῆς, ζητοῦντα νὰ διανοίξῃ μετὰ βήματος ἰσχυροτέρου διὰ τοῦτο, τὸν δρόμον τούτῳ.»

(«Τὰ Νέα Γράμματα» Τεύχ. 10-12, 1938).

Ὅμιλεῖ ὁ κ. Κεραμόπουλος Ἀκαδημαϊκὸς

«Οἱ Τοῦρκοι μετὰ τὴν νέαν γραφὴν τῶν, οἱ Βούλγαροι, οἱ Ρωμοῦνοι, μανθάνουσι τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν ὀρθογραφίαν τῶν ἐντὸς μίδης ἑβδομάδος καὶ διὰ τοῦτο τὸ δημοτικὸν σχολεῖον προικίζει αὐτοὺς πλουσιώτατα μετὰ μεγάλῃν περιουσίαν, χημικῶν, φυσικῶν καὶ φυσιογνωστικῶν διδασμάτων, ὅσα

δεν έχει παρ' ἡμῖν ὁ μαθητὴς πολὺ ἀνωτέρων τάξεων. Διότι ἡμεῖς καταδαπανώμεθα μέχρι καὶ τοῦ Πανεπιστημίου, περὶ τὴν ἐκτίμησιν τῆς μακροκαταλήκτου συλλαβῆς καὶ τῶν ὁμοίων προβλημάτων· δὲν δὲ παύση δὲ ποτὲ νὰ μὲ τῷττῃ ἡ συνειδησις διὰ τὴν αὐστηρὰν τιμωρίαν, τὴν ὁποίαν ἐπέβαλα ποτε εἰς τὴν κόρην μου, διὰ νὰ μάθῃ τοὺς κανόνας τῆς ἐγκλίσεως τοῦ τόνου. Πόσον βαρὺ πρᾶγμα εἶναι, τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ἀπόγονος! Κινδυνεύει τὸ ἔθνος μας νὰ παρευδοκιμηθῇ ἐν τῇ ἀμίλλῃ τοῦ πολιτισμοῦ ἀπὸ ἄλλους λαοὺς, τοὺς ὁποίους δὲν ἐξεγείρει μὲν ἡ ὑπερηφάνεια τῆς πατραγαθίας, ἀλλὰ ἐλαύνει ἢ χαρὰ τῆς δημιουργίας, ἣτις δὲν εὐρίσκει ἐν τῇ ὁδῷ τῆς προκομμάτων.

Καὶ παρακάτου: «Ἐπειδὴ μ' ἐρωτᾶτε πολλὰ ἀκόμη πράγματα σχετικά πρὸς τὴν βαθυτέραν νεοελληνικὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους, σὰς λέγω, ὅτι ἠοσθάνθη βαθεῖαν ἐντύπωσιν, ὅτε ἐπεσεκόφη τὸ ἀναγνωστήριον

καὶ τὴν λαϊκὴν βιβλιοθήκην μικρᾶς ἀγγλικῆς πόλεως. Πάσος τάξεως ἀνθρώποι ἀνεγίνωσκον ἐφημερίδας ἢ περιοδικὰ ἢ βιβλία. Εἶπα τότε: «Ἐ, τί νὰ γίνῃ! Ἀγγλία εἶναι ἐδῶ! Ἄλλὰ πρὸ τίνος παρετήρησα εἰς φίλην γειτονικὴν χώραν, ὅτι ὁ θεσμὸς τῶν λαϊκῶν βιβλιοθηκῶν εἶνε νόμῳ κατεστημένος καὶ ὁ λαὸς ἐκεῖ ἔχει τὴν εὐχέριαν νὰ μελετᾷ καὶ νὰ πλουτίζῃ τὰς γνώσεις του. Ὑπάρχει νόμῳ καθωρισμένη πίστωσις κοινωνικῆ, δαπανωμένη πρὸς πλουτισμὸν τῆς Βιβλιοθήκης. Εἶδα δὲ πρὸ τριῶν ἐβδομάδων ἐν περιοδικῷ τὴν εἰκόνα λαμπροῦ κτιρίου μὲ τὴν ἐρμηνευτικὴν ὑπόσημειωσιν «τὸ ἀναγνωστήριον τοῦ χωρίου δεῖνα» ἐν τῇ αἰνιτομένην χώρα. Δὲν ὑπάρχει κανεὶς πιστεύω, ὅστις νὰ νομίζῃ, ὅτι ὁ ἰδικὸς μας λαὸς δὲν ἔχει τὴν διψαν τῆς μαθησεως. Προσπαθεῖ μάλιστα νὰ ἱδρύσῃ λαϊκὰς βιβλιοθήκας καὶ ἀναγνωστήρια».

(Νεοελληνικά Γράμματα 18-2-39)

ΧΡΟΝΙΚΑ

Οἱ «Μακεδονικὲς Ἡμέρες» μπαίνουν στὸν ἕβδομο χρόνο τῆς ἐκδόσεώς τους θέλον νὰ εὐχαριστήσουν ἐκείνους, ποὺ συνέτρεξαν ὡς σήμερα τὸ ἔργο τους.

Οἱ «Μακεδονικὲς Ἡμέρες» ἤλπιζαν σὲ μιὰ γενναίωτηρὴ συγκομιδὴ στὸ διάστημα τῆς ἑπταετίας ποὺ πέρασε. Ὅμως τὸ ἴδιο διάστημα συμπίπτει ἀκριβῶς μὲ τὴν πρώτη ἐμφάνισιν τῆς μεταπολεμικῆς ἢ λογοτεχνίας καὶ ὁ καθέννας, ποὺ παρακολούθησε τὰ πνευματικὰ πρόσωπα καὶ πράγματα στὸν καιρὸ αὐτὸ, ἀντιλαμβάνεται ὅτι δὲν ἦταν δυνατό νὰ γίνῃ κάτι περισσότερο ἀπ' ὅ,τι ἔγινε.

Οἱ «Μακεδονικὲς Ἡμέρες» θέλουν τώρα νὰ διαπιστώσουν μιὰ κρίσιν καὶ μιὰ καμπή: νὰ σημειώσουν, ὅτι πάει νὰ κατανοηθῇ καλύτερα ὁ ρόλος ἑνὸς πνευματικοῦ ὄργανου στὴ βόρεια Ἑλλάδα καὶ ὅτι καὶ ἡ Θεσσαλονικὴ θὰ κληθῇ ἐν ἴσῃ μοίρᾳ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα κέντρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ—ἀφοῦ ὅλα μαζί συνθέτουν τὸ Ἑλληνικὸν—νὰ πάρῃ μέρος στὴ στοργή, τὴν ὁποία ἡ Κυβέρνησις σήμερα δείχνει γιὰ τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα.

Θὰ ἐπιθυμούσαμε ἀκόμη νὰ εἰπωμε, ὅτι εἶναι μέσα στὸ νόημα τῆς ἑλληνικῆς εὐτυχίας, γιὰ τὴν ὁποία ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἰσφέρουν μιὰ δικαιότερη κατανομή τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν.

Ἴσως τέλος χρειάζεται, χωρὶς ὑπερβολῆς καμμιὰ, νὰ τόνίσουμε τὴν ἐπιτακτικὴν

ἀγαθὸ σπῆρο τῆς ὁμιλίας τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ.

Τελευταία ξεπήδησαν διάφορες βιομηχανικὲς ἐπιχειρήσεις μεταφράσεως συγγραφέων ἀρχαίων, βυζαντινῶν κλπ. Καὶ τὸ χειρότερον, ὅτι τὰ ὀργανωμένα αὐτὰ μεταφραστικὰ γραφεῖα ἀπειλοῦν νὰ ἀπλωθοῦν ὅλο καὶ πλατύτερα.

Δὲν ἀμφιβάλουμε, ὅτι οἱ ἐπιχειρήσεις αὐτὲς μπορεῖ νὰ ἀποβοῦν ἐπικερδεῖς σὲ μερικὸν ὅσον, ὅμως ἡμεῖς αὐτῇ τῇ στιγμῇ θέλουμε νὰ τόνίσουμε, ὅτι ἡ γενικὴ ζημία θὰ εἶναι στὸ τέλος μεγαλύτερη ἀπὸ τὸ κέρδος μερικῶν.

Ἡ φίλη «Πνευματικὴ Ζωὴ» βρῖσκει πῶς μιὰ ἀπὸ τίς κυριώτερες ἀφορμὲς τῆς κρίσεως τοῦ ἑλληνικοῦ βιβλίου εἶναι ἡ ὑψηλὴ τιμὴ του. Πιθανόν, ἀλλὰ τὸ πιθανώτερον εἶναι, ὅτι τὸ ἑλληνικὸ βιβλίον δὲ διαβάζεται καὶ γιὰ πολλοὺς ἄλλους λόγους, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἔλλειψιν ἑνὸς ἀνιδιοτελοῦς πνευματικοῦ καὶ πολὺ περισσότερο καλλιτεχνικοῦ ἐνδιαφέροντος. Καὶ δὲν ἔχει καμμιὰ σημασία ἂν ἐντονη τυμπανοκρουσία κάνει κάποτε μερικὰ βιβλία νὰ πουληθοῦν σὲ μεγαλύτερον ἀριθμὸν. Στὴ βάση δὲν παύει νὰ ὑπάρχῃ ἡ πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἀδιαφορία. Τὸ βιβλίον εὐδοκίμει ἐκεῖ, ὅπου ὑπάρχει τὸ κατάλληλον πνευματικὸν κλίμα· τὸ κλίμα τοῦ θερμοῦ ἐνδιαφέροντος.

Ἡ χώρα μας ἀκόμη δὲν γνωρίζει νὰ ἀγαπᾷ ἐκεῖνον, ποὺ δὲ φτειάχτηκε γιὰ τὸ καθημερινὸν καὶ τὸ ἐποφελές, νὰ θαυμάζῃ ἐκεῖνον ποὺ φτειάχτηκε γιὰ τὸ αἰώνιον καὶ τὸ ἀνιδιοτελές. Σὲ ὁλόκληρης περιοχῆς τῆς χώρας μας ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι ἕνας μάγος, ποὺ ξέρει νὰ μᾶς μιλήῃ γιὰ τὰ μυθιστορικὰ τῆς ζωῆς καὶ τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ ἕνας μισότρελλος, ἕνας ἰδιορρυθμὸς δυστυχῆς ἀνθρώπος. Ἡ μεγάλη μάζα τοῦ λαοῦ μας δὲν προχώρησε ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἀρχαϊκὴ ἀντίληψιν, ποὺ συνδέει τὴν τέχνην (τὴν τέχνην ποὺ θεωρεῖ νόμιμη) μὲ τὴν ἰδέαν, ὅτι αὐτὴ δὲν εἶναι ἄλλο, παρὰ συνοδευτικὴ μορφή ἄλλων μορφῶν καὶ ὅτι χωρὶς αὐτῆς δὲν ἔχει νόημα. Γιὰ τὸ λαὸν μας ποίημα εἶναι ὅ,τι μπορεῖ νὰ συ-

νοδέσῃ τὸ χορὸν, τὴν ψυχαγωγίαν, τὸ θάνατον, τὴν ἐκτέλεσιν ἐθίμων· ἀνάγνωσμα πεζογραφικὸν εἶναι ὅ,τι διηγείται κάτι, μὲ φανταχτερὰ χρώματα γαργαλεῖ τὴν παιδικὴν ποῦ φαντασίαν ἢ δὲτι συνοδεύεται ἀπὸ μιὰ ἱκανοποίησιν τοῦ λογικοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ μύθου ἢ δὲτι παρὰσῶρει στὴν κατὰ φαντασίαν χονδροειδῆ ἱκανοποίησιν τῶν ἀνθρώπων ἢ καὶ τῶν ἀφελῶν μονοκόμματων συναισθημάτων: διηγήσεις γιὰ σκανδαλώδεις ἑρωτες, Γιαβέρηδες, γιὰ ἐγκλήματα, γιὰ Γκόλφω, γιὰ Γιαγκούληδες κλπ.

Ἡ μεγάλη μάζα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀδυνατεῖ νὰ παρακολουθῇ ἀκόμη αὐτὸ, ποὺ ὀνομάζεται καὶ εἶναι γνήσια πνευματικὸν.

Μὲ τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ Δημάρχου Ἡρακλείου κ. Μ. Γεωργιάδου ἱδρύεται «Στέγη Γραμμάτων» στὸ Ἡράκλειον τῆς Κρήτης.

Θὰ κτισθῇ ἕνα μέγαρον εἰδικὸν σὲ κατάλληλον σημεῖον τῆς πόλεως μας γιὰ τὴν «Στέγη». Στὸ ἔγαρον αὐτὸ θὰ ἐγκατασταθῇ ἡ Βικελαία Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη, ποὺ θὰ πλουτισθῇ ἀκόμη μὲ χιλιάδες τόμους, ὥστε μελλοντικὰ νὰ προβλέπεται ἕνα περιθώριον γιὰ αὐξηση τῶν τόμων ὡς 10.000. Στὸ μέγαρον θὰ ὑπάρχουν δύο αἴθουσες, ποὺ θὰ χρησιμεύουν γιὰ ἀναγνωστήρια: ἕνα γιὰ τοὺς σοβαροὺς, ἀναγνώστες καὶ ἄλλο γιὰ τοὺς μαθητῆς. Σὲ ἄλλο διαμέρισμα τοῦ μεγάρου θὰ στεγασθῇ τὸ Τυρκικὸν Ἄρχειον (τοῦ Ἡρακλείου καὶ τὰ Τυρκικὰ ἄρχεια Ρεθύμνου καὶ Λασηθίου), ποὺ ὑπολογίζεται, ὅτι θὰ περιλαμβάνη δυὸ χιλιάδες πολυτίμους τόμους ποὺ θὰ μεταφρασθοῦν ταξινομημένοι σιγά—σιγά. Ἰδιαιτέρου τμήματος τοῦ μεγάρου θὰ στεγασθῇ τὸ Κρητικὸν Μουσεῖον, ποὺ θὰ περιέχῃ ἀντικείμενα ἀπὸ τὴν μεταχριστιανικὴν ἐποχὴν. Ἐδῶ ἐποχῇ. Θὰ ἔχῃ ἀκόμη τὸ μέγαρον εὐρύχωρον αἴθουσαν γιὰ διαλέξεις, γιὰ ἐκθέσεις καὶ γιὰ καλλιτεχνικὰς συγκεντρώσεις.

Ὅλα αὐτὰ, ἐκτός ἀπὸ τὸ ὅτι θὰ βρῖσκονται ἀσκεντραμένα σ' ἕνα μέγαρον θ' ἀποτελοῦν ἀκόμη, ἀπὸ ἀποψη διοικητικῆς καὶ ἰσως—ἴσως καὶ οἰκονομικῆς, ἰδιαιτέρου ὀργανισμοῦ ποὺ θὰ ἔχῃ τὸ ὄνομα «Στέγη Γραμμάτων».

Πανελλήνιος Άγορά (Καταστήματα Νεωτερισμών)
ΨΑΛΤΟΥ - ΔΡΙΜΟΥΡΑ - ΡΟΥΣΣΑ (Έρμού 18)

ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ (Υφάσματα)

ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ (Υφάσματα)
Γωνία οδών Τσιμισκή - Βασ. Κωνσταντίνου

Έταιρεία 'ΥΦΑΝΕΤ., (Κασσήρια)
Γραφεία: Τσιμισκή 4

ΧΑΤΖΗΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ (Καταστήματα Νεωτερισμών)
Βασίλ. Κωνσταντίνου 9

ΗΩΣ

Μεγάλη δεκαπενθήμερος εικονογραφημένη επιθεώρησης
Τουριστική, Άεροπορική, Υπαίθρου.
Συνδρομή έτησια δραχ. 400
Γραφεία: οδός Δημοκρίτου 19

Πωλούνται:

Παλαιοί τόμοι του Περιοδικού
"ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ",
Δρχ. 50 έκαστος

Το Μακεδονικό βιβλίο

Στ. Ξεφλούδα «Στό φως του λευκού Άγγέλου»
Γ. Δέλιου «Στά ίχνη του αγνώστου Θεού»
Γ. Βαφοπούλου «Προσφορά»
Π. Σπανδωνίδη «Ή Ζωή που άγαπά τον έαυτό της»
» » «Τό κλασσικό και τό ρομαντικό»
Ν. Πεντζίκη «Άντρέας Δημακούδης»
Μπ. Νίντα «Άυλες μορφές»
Π. Φορμύζη «Ό Ευριπίδης και ή εποχή του»
Άλκ. Γιαννοπούλου «Ήρωική περιπέτεια»
Π. Ψρολογά «Ήων Δραγούμης»
Β. Τατάκη «Στή χώρα των στοχασμών»
Π. Στασινοπούλου «Εισαγωγή στη Νεοελληνική Λαοτεχνία»
Β. Δεδούση «Ό Έρωτόκριτος»
Α. Πωγωνίτη «Τά κολιμαμένα Σεραφείμ»
Γ. Ταχογιάννη «Ή Ζωή στη βιτρίνα»

ΤΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ "ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ",
πωλείται:

Θεσσαλονίκη: στα κεντρικά Βιβλιοπωλεία.
Άθήνα: στο Βιβλιοπωλείο 'Ιω. Σιδέρη, Σταδίου 52.

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΙΔΡΥΘΕΙΣΑ ΤΩ 1841

Κεφάλαια Μετοχ. και 'Αποθεματικά Δρχ. 1.205.000.000
Καταθέσεις τῆ 31 Δεκεμβρίου 1936 » 10.103.000.000

ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΥΠΟΚΙΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΑ ΕΙΣ ΟΛΗΝ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΤΑΙ ΕΙΣ ΟΛΑΣ ΤΑΣ ΧΩΡΑΣ ΤΟΥ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ

Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος
ἐκτελεῖ πάσης φύσεως τραπεζικὰς ἐργασίας εἰς τὸ ἐσωτερικόν
καὶ ἐξωτερικόν ὑπὸ ἐξαιρετικῶς συμφέροντος ὄρους.

Δέχεται καταθέσεις
(εἰς πρώτην ζήτησιν, ἐπὶ προθεσμία καὶ ταμειτηρίου)
εἰς δραχμὰς καὶ ξένα νομίσματα μὲ λίαν εὐνοϊκὰ ἐπιτόκια.

HELLENIC BANK TRUST COMPANY
NEW - YORK, 51 MAIDEN LANE

Ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος,
συμφώνως μὲ τοὺς νόμους τῆς Πολιτείας τῆς Νέας
Ἰόρκης, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἐν Ἀμερικῇ Ἑλλήνων
Κεφάλαια ὀλοσχερῶς καταβεβλημένα 1.350.000